

magazin istoric

ANUL XV Nr. 9 (174) SEPTEMBRIE 1981

Всё, что было, было

magazin istoric

Revistă de cultură
istorică

Anul XV

Nr. 9 (174)

septembrie 1981

Redactor șef

CRISTIAN POPIȘTEANU

Redactor șef adjunct

NICOLAE MINEI

Colegiul redacției

DUMITRU ALMAȘ

CONSTANTIN ANTIP

VIRGIL CÂNDEA

NICOLAE COPOIU

LUDOVIC DEMÉNY

TITU GEORGESCU

DINU C. GIURESCU

ȘTEFAN PASCU

M. PETRESCU-DÎMBOVIȚA

ȘTEFAN ȘTEFĂNESCU

①

④

②

③

SUMAR

6 septembrie 1941: Platforma-program a P.C.R.: <i>I. Ardeleanu</i>	2
1946 — Conferința de pace de la Paris anulează diktatul fascist: <i>Gh. Țuțui</i>	4
Testamentul politic al lui Nicolae Titulescu: <i>Grigore Geamănu</i>	8
Congresul II al P.S.D.M.R.— 1894	12
Volevodatul românesc al Albei: <i>Ștefan Pascu</i>	14
Istoricul — un om al prezentului: <i>Santiago José Polito Belmonte</i>	19
Istorie românească în Olanda: <i>Z.R. Dittrich, A.P. van Goudoever</i>	20
Amintiri (II): <i>Petru Poni</i>	22
Septembrie 1848. Bravii pompieri din Dealul Spirii: <i>Pavel Zăgănescu</i>	28
În București, acum 50 ani: <i>Valeriu Buduru, Ioan Lăcustă, Ioana Ursu</i>	34
Jurnalul de front al unei escadrile franceze	40
Asaltul de la Poiana Încărcătoarea: <i>Al. Ionescu-Pelican</i>	46
1703. Pe malurile Nevei se naște un oraș: <i>Henri Troyat</i>	49
Drumul tutunului: <i>Fernand Braudel</i>	55
• Cărți sosite la redacție ... 33 • Poșta Magazin istoric ...	62

COPERTELE NOASTRE

①④ Miniaturi dintr-un manuscris al cunoscutei scrieri **Alexandria** aflat la Biblioteca Academiei R.S. România. Exemplarul a fost realizat în 1790, la Iași, de către Năstase Negrule (**Istoricul** — un om al prezentului, p. 19)

② **Petrecere țărănească**. Pictură de Bruegel (**Istorie românească în Olanda**, p. 20)

③ Imagini din timpul domniei lui Petru cel Mare: tipografie și fabrică de hirtie (sus); școală, librărie (**Pe malurile Nevei se naște un oraș**, p. 49)

6 SEPTEMBRIE 1941:

PENTRU LIBERTATE ȘI INDEPENDENȚĂ NAȚIONALĂ

Dr. I. ARDELEANU

Coordonatele fundamentale ale istoriei poporului român pun în relief ca o constantă a vieții și a actelor sale politice faptul că niciodată nu s-a împăcat cu prezența dominației străine. Aceasta a făcut ca totdeauna la lupta pentru apărarea pământului străbun să participe întregul popor, lupta pentru libertate națională, pentru dreptate socială fiind cauza întregului popor.

Atunci când în multe țări din Europa se instauraseră regimuri dictatoriale, fasciste, când agresivitatea Germaniei hitleriste luase proporții — îndeosebi după cucerirea Austriei, parafarea acordului de la München și invadarea Cehoslovaciei — forțele democratice din România au reușit, pentru un timp, să bareze ascensiunea fascismului la putere. Memorabilă în rîndul acestor mari acțiuni de luptă a poporului român împotriva fascismului și a războiului este demonstrația de la 1 Mai 1939 din București și alte centre ale țării. În fruntea organizatorilor acestei mari acțiuni energice de luptă contra celei mai teribile primejdii — fascismul — s-a aflat tînărul militant comunist Nicolae Ceaușescu.

În vara anului 1940, România s-a găsit într-o situație de-a dreptul dramatică, fără nici un sprijin din afară, lăsată pradă poftelor de jaf și expansiune ale Reichului hitlerist. Țara noastră a devenit victima politici imperialiste de forță și dictat, de subjugare, impunându-i-se grave cesiuni teritoriale. În grelele împrejurări prin care trecea țara, în septembrie 1940, cu concursul nemijlocit al naziștilor, a fost instaurată dictatura militară fascistă, prezidată de generalul Ion Antonescu. „Diktatul imperialist de la Viena și apoi intrarea trupelor germane în țara noastră, cu acordul dictaturii militaro-fasciste, în care Garda de fier avea rolul dominant — se arată în *Programul Partidului Comunist Român* — au dus de fapt la ocuparea României de către armatele hitleriste”.

Peste existența poporului român s-a așternut, pentru cîțiva ani, negura.

Apărător înflăcărat al independenței patriei, posedînd o amplă experiență cîștigată în aprigele bătălii antifasciste din anii deceniului patru, Partidul Comunist Român a fost inițiatorul tuturor forțelor revoluționare, democratice și patriotice ale țării, organizatorul amplei mișcări de rezistență a

maselor largi populare pentru răsturnarea regimului dictatorial. Linia politică generală, strategia și tactica de organizare a rezistenței populare armate au fost expuse în *Circulara din iulie 1941* și apoi în *Platforma-program din 6 septembrie 1941*. Tipărită în condiții ilegale, în formatul unei broșuri de 12 pagini, cu dimensiunile 9/14 cm, *Platforma-program* a marcat un moment deosebit de important în organizarea amplei mișcări de rezistență a poporului român. Documentul, intitulat *Lupta poporului român pentru libertate și independență națională*, cuprinde următoarele capitole: situația țării în decursul unui an de la instaurarea dictaturii militaro-fasciste; creșterea forțelor progresiste împotriva Germaniei fasciste; lupta poporului român pentru libertate și independență națională; Partidul Comunist Român la începutul războiului contra Uniunii Sovietice; sarcinile Partidului Comunist Român. *Platforma-program* se adresa tuturor partidelor, grupărilor și personalităților democratice antifasciste din țară și a stat la baza organizării amplei mișcări de rezistență a poporului român împotriva dictaturii militaro-fasciste și a dominației hitleriste¹.

¹ Magazin istoric, nr. 3/1980.

Primele capitole analizează împrejurările izolării României pe plan internațional, ascensiunea forțelor reacționare fasciste interne, instaurarea dictaturii militar-fasciste și subordonarea țării intereselor Germaniei hitleriste. Este subliniat faptul că, ducând o politică străină intereselor poporului român, guvernul dictatorial militar-fascist a împins țara spre prăpastia națională. Printr-o analiză de fond a condițiilor internaționale și interne din anii 1939-1940, *Platforma* relevă rolul ce-i revine Partidului Comunist Român de organizator și conducător al luptei antihitleriste și atrage atenția asupra unor aprecieri greșite care au fost făcute de către unele comitete regionale și locale ale partidului privind caracterul războiului declanșat de Germania nazistă, precum și asupra unor forme tactice și lozinci care fuseseră folosite. Pornind de la cunoașterea realității concrete, de la orientările date prin *Circulara din iulie 1941*, în document se propunea următoarea platformă de luptă pe baza căreia forțele naționale, progresiste și antifasciste erau chemate să-și unească forțele: încetarea războiului contra Uniunii Sovietice; încetarea producției de război; alungarea hitleriștilor din țară; recucerirea libertății și independenței naționale a României; răsturnarea guvernului și regimului dictatorial militar-fascist și constituirea unui guvern al independenței naționale, format din reprezentanți tuturor forțelor patriotice; anularea Diktatului hitlerist de la Viena; amnistie generală politică, militară și agrară; desființarea lagărelor de concentrare și de muncă; arestarea și pedepsirea vinovaților de dezastrul țării; restabilirea drepturilor și libertăților cetățenești și democratice; îmbunătățirea temeinică economică, culturală, a situației maselor celor ce muncesc.

În vederea înfăptuirii acestor obiective, Partidul Comunist Român — se menționa în *Platforma-program* — „propune lupta comună a tuturor partidelor, grupărilor, persoanelor politice și tuturor patrioților români, pentru realizarea FRONTULUI UNIC NAȚIONAL al poporului român contra ocupanților hitleriști și a slugilor lor trădătoare din țară, pentru cucerirea cerințelor din *PLATFORMA* care sînt cerințele cele mai arzătoare și comune ale poporului român”. Adresîndu-se celorlalți factori politici, P.C.R. arăta că este „gata să colaboreze cu toate partidele, grupările, persoanele politice și cu toți patrioții români, pentru realizarea oricărei revendicări din *Platformă*, punînd ca singurul criteriu al colaborării atitudinea față de ocupanții hitleriști, de slugile lor trădătoare de țară, și de războiul contra Uniunii Sovietice”.

Totodată, se sublinia cu tărie că o condiție esențială a reușitei o reprezenta realizarea „unității de luptă și a frontului unic al clasei

muncitoare, ca baza FRONTULUI UNIC NAȚIONAL”.

Dînd expresie conștiinței înaltei responsabilități naționale, a faptului că în acele clipe P.C.R. reprezenta interesele fundamentale ale întregului popor, documentul arăta că felul suprem al comunistilor era cucerirea libertății patriei, restabilirea drepturilor și libertăților cetățenești: „Comuniștii, în interesul Frontului Unic Național, pentru zdrobirea fascismului cotoptor, pentru cucerirea drepturilor și libertăților democratice și cetățenești, a independenței poporului român, renunță la orice lozincă sau acțiune care ar putea să-i DESPĂRȚE de celelalte partide și grupări politice, care sînt pentru dezrobire națională a poporului român. Însă el nu renunță la programul său, la propagarea sa și a lozincilor finale. Cu distrugerea tiraniei hitleriste nu încetează nici exploatarea și asuprirea celor ce muncesc, nici crizele și nici războaiele”.

Claritatea, caracterul concret, realismul și spiritul larg al obiectivelor cuprinse în *Platformă* au făcut din ele tot atâtea punți aruncate spre toate grupările și forțele democratice, patriotice, fapt ce a determinat, într-o perioadă scurtă de timp, ralierea în jurul P.C.R. a unor largi categorii sociale și politice în puternică mișcare de rezistență.

Clasa muncitoare a fost forța socială hotărîtoare, cea mai organizată, combativă și consecventă a acțiunilor împotriva dictaturii militar-fasciste și a dominației Germaniei hitleriste, însușind în luptă, prin pilda sa, masele largi populare. În anii 1941-1944, muncitorii din București (Malaxa, S.E.T., Lemaitre), Brașov, Ploiești, Constanța, Giurgiu, Galați, au organizat acțiuni de protest, sabotaje, au cerut îmbunătățirea nivelului de trai, au acționat împotriva dictaturii fasciste, — a trupelor hitleriste. În perioada septembrie 1941-august 1944 au avut loc aproape 1 100 conflicte colective de muncă și greve la care au participat peste 242 000 muncitori.

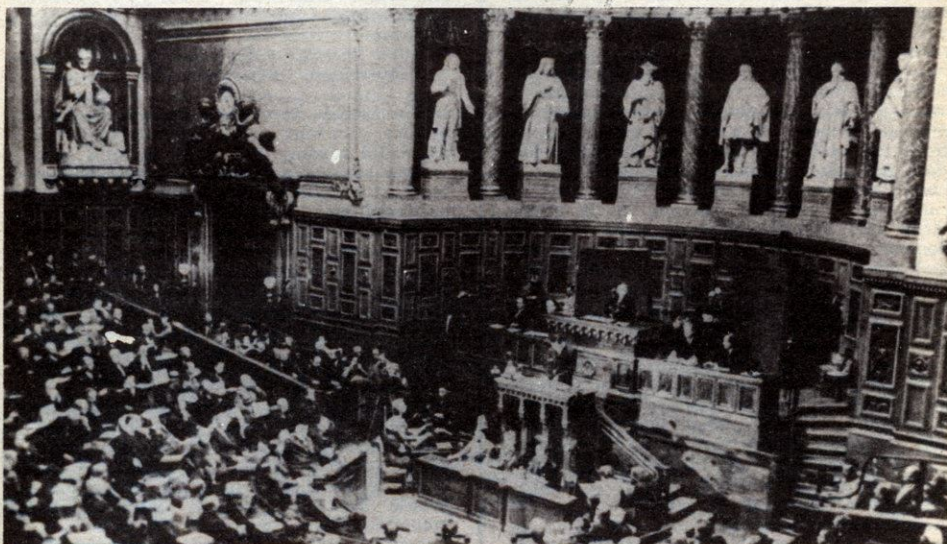
Crearea în 1942 a organizației Uniunii Patrioților, din conducerea și din rîndurile căreia au făcut parte numeroși muncitori, precum și reprezentanți ai altor categorii sociale, apariția, la 28 ianuarie 1943, a ziarului patriotic *România liberă* au marcat momente de seamă în realizarea politicii de largi alianțe preconizată de partidul comunist prin *Platforma-program* din 6 septembrie 1941.

Politica de aserivire față de Germania hitleristă promovată de Ion Antonescu, represiviile de tot felul, izolarea de popor, eliminarea din cadrele active ale armatei a unei pleiade de valoroși generali, cu prestigiu recunoscut (C. Ilasievici, Fl. Țenescu, I. Ilcuș, Gh. Mihail, Gr. Cornicioiu, I. Benghiu, Gh. Liteanu, C. Anastasescu și alții) au sporit forța de rezistență a armatei, a maselor populare.

(Continuare în p. 61)

1946

Conferința de pace de la Paris anulează diktatul fascist

UN DOSAR CLASAT

Dr. GH. ȚUȚUI

Victoria insurecției naționale armate antifasciste și antilimperialiste din august 1944, care a marcat începutul revoluției de eliberare națională și socială a poporului român, a însemnat momentul hotărât în lupta pentru alungarea trupelor hitleriste din România, eliberarea întregului teritoriu al țării și restabilirea independenței patriei. Prin lupte îndrăgite, armata română, în cooperare cu trupele sovietice, a nimicit rezistențele armatelor hitleristo-horthyiste din Transilvania și, odată cu alungarea acestora, a pus capăt regimului de ocupație instalat de autoritățile horthyiste în teritoriul răsluit statului român prin odiosul Diktat de la Viena¹.

Voința unanimă a poporului

„România consideră de azi înaintea Națiunilor Unite ca națiuni prietene — se preciza în declarația noului guvern, radiodifuzată la 23 august.

¹ Magazin istoric, nr. 8/1975, 8/1978.

Recunoașterea de către guvernele din Moscova, Londra și Washington a nedreptății făcute României prin Diktatul de la Viena deschide posibilitatea ca armatele românești, alături de armatele aliate, să elibereze Transilvania de Nord de ocupația străină [subl. Gh. Ț.] Același obiectiv era exprimat și în celelalte documente date publicității în acele zile. În

proclamația regală se arăta: „Alături de armatele aliate și cu ajutorul lor, mobilizând toate forțele națiunii, vom trece hotărele impuse prin actul nedrept de la Viena pentru a elibera pământul Transilvaniei noastre de sub ocupația străină”. Chemarea lansată de C.C. al P.C.R., *Către toată muncitorimea de la orașe și sate, către întregul popor*

român, arăta că obiectivul major care stătea în fața națiunii era „lupta pentru alungarea armatelor nemțești din țară și din Ardealul de nord...”

În declarația guvernului român, expusă la 6 septembrie 1944 de către ministrul afacerilor externe, se preciza că: „România nu recunoaște Diktatul de la Viena și, în consecință, consideră că din punct de vedere juridic Ardealul îi aparține în întregime, eliberarea lui totală de sub regimul de ocupație fiind o chestiune de timp”.

În Convenția de armistițiu, semnată la 12 septembrie 1944 între România și Națiunile Unite, se arăta că, de la 24 august 1944, ora 4 a.m., România „a intrat în război și duce războiul alături de Puterile Aliate împotriva Germaniei și Ungariei, cu scopul de a restitui independența și suveranitatea României [subl. Gh. T.]”. Același document internațional, care stabilea statutul juridic al României pînă la încheierea tratatului de pace, cuprindea în articolele sale prevederi referitoare la anularea Diktatului de la Viena și la soarta viitoare a teritoriului ce fusese smuls României în august 1940. În forma lui definitivă, articolul 19 din Convenția de armistițiu avea următorul conținut: „Guvernele aliate socotesc hotărârile arbitrajului de la Viena cu privire la Transilvania ca nule și inexistente și sînt de acord ca Transilvania (sau cea mai mare parte a ei) să fie restituită României, sub condiția confirmării prin tratatul de pace, și guvernul sovietic este de acord ca forțele sovietice să ia parte, în acest scop, în operațiuni militare cu România, contra Germaniei și Ungariei”.

Este însă necesar să precizăm că formula adoptată ca definitivă în Convenția de armistițiu se deosebea de aceea prezentată anterior de către Națiunile Unite, în cursul tratativelor din anii 1943-1944 cu reprezentanții diferitelor forțe politice antihitleriste din România. Astfel, față de formularea prea puțin angajantă, avansată anterior de Națiunile Unite, cea cuprin-

să în articolul 19 al Convenției de armistițiu prevedea nu numai anularea „hotărîrilor arbitrajului de la Viena cu privire la Transilvania”, pe care le aprecia „ca nule și inexistente”, ci și acordul guvernului U.R.S.S. ca „forțele [armate] sovietice să ia parte, în acest scop, în operațiuni militare cu România, contra Germaniei și Ungariei”. Articolul 19 al Convenției de armistițiu, în forma adoptată la Moscova, se deosebea însă substanțial și de propunerea delegației guvernamentale române, care cuprindea o formulare precisă în legătură cu viitorul Transilvaniei eliberate, în sensul că acest teritoriu „va fi restituit României”. Calculele politice ale marilor puteri, care sperau încă într-o eventuală desprindere de ultimă oră a Ungariei din alianța cu Germania, au condus la introducerea în Convenția de armistițiu a două rezerve: una referitoare la întinderea teritoriului ce urma să fie restituit României și alta privind confirmarea acestei hotărîri prin tratatul de pace. Aceste rezerve, ca și măsura luată de comandamentul militar sovietic, la începutul lunii noiembrie 1944, de înlăturare în unele județe din nordul Transilvaniei a autorităților românești instaurate după eliberare, au deschis ulterior cursurilor politice din Ungaria posibilități de manevră, făcîndu-le să speră că vor putea obține interpretarea textului Convenției de armistițiu în favoarea Ungariei, și că vor menține teritoriul românesc atribuit prin Diktatul fascist din 30 august 1940. Astfel, în a doua jumătate a anului 1945 și la începutul anului 1946, cu ocazia vizitelor făcute la Moscova, Londra și Washington, reprezentanții guvernului micilor agrarieni, prezidat de Ferenc Nagy, au încercat să obțină acordul celor trei mari puteri pentru o astfel de interpretare, iar delegații Partidului Socialist Ungar, care au luat parte la conferința de la Londra a Internaționalei Socialiste, s-au străduit să cîștige în favoarea punctului lor de vedere o serie de personalități ale guvernului laburist englez, printre care Hugh

Dalton, Emanuel Schinwell, Aneurin Bevan, Philip Noel Baker și alții.

La 7 mai 1946, întruniți la Paris, miniștrii de externe ai celor patru mari puteri din coaliția antihitleristă au adoptat o hotărîre unanimă în privința anulării Diktatului de la Viena, stabilind ca hotărârile apusene ale României fie acelea existente la 1 ianuarie 1938. Comentînd această hotărîre — prima, dealtfel, în care cei patru au căzut relativ repede de acord — corespondentul din Paris al Agenției Reuter relatea, la 7 mai 1946, că „problema frontierelor Transilvaniei este definitiv încheiată”.

Unele cercuri politice din Ungaria n-au renunțat la manevrele lor. Sesizîndu-le, juristul și istoricul american John Campbell, membru în delegația S.U.A. la Conferința de pace, atrăgea atenția asupra faptului că lipsa de fermitate a celor patru mari puteri favorizase astfel de fenomene. „Guvernul sovietic părea hotărît să confirme titlul României asupra întregii Transilvanii”, ceea ce și făcuse, la 13 martie 1945, cînd acceptase instaurarea oficială a administrației românești în acest teritoriu și reincadrarea lui în granițele statului român, dar, în același timp, observa istoricul american, „reprezentantul sovietic la Budapesta nu șovăia să vorbească despre posibilitatea de a face ceva pentru a satisface cerințele Ungariei”.

Pe temeiurile dreptului

Dezbaterea în cadrul Conferinței de pace a problemelor teritoriale formulate în memoriile și intervențiile delegației ungare tindea să deschidă artificial o procedură juridică asupra unui fapt istoric. În urmă cu 25 ani, Conferința păcii de după primul război mondial confirmase Unirea din 1918, iar la 7 mai 1946 cei patru miniștri de externe au reconfirmat actul de voință al poporului român de dîncolo și de dincoace de Carpați.

Noua campanie revizionistă declanșată de către cercurile reacționare din Ungaria, a primit însă o replică hotărâtă din partea forțelor revoluționare din România. Astfel, la 8 iunie 1946, Lucrețiu Pătrășcanu, ministrul justiției, cu prilejul vizitei efectuate în orașul Cluj, declara: „În ceea ce ne privește — și fac această declarație în numele Comitetului Central al partidului — respingem orice formulă de compromis în problema Transilvaniei și afirmăm dreptul nostru asupra acestei provincii românești”.

Între timp, pretențiile ungare în legătură cu Transilvania fuseseră ajustate, rezumându-se la o fișie de teritoriu de-a lungul graniței (circa 4 000 km pătrați), dar care ar fi inclus orașele românești Satu Mare, Carei, Oradea, Salonta și Arad. Aceste cereri nu au înfrunit la Paris nici o adeziune. În legătură cu ele au fost exprimate unele puncte de vedere negative chiar în Ungaria. Astfel, organul de presă social-democrat *Népszava*, după ce critica orientarea politicii externe a Ungariei, care, după aprecierea sa, „putea fi condusă, în linii mari, cu mai multă competență”, remarcă faptul că multe consecințe grave se datorau faptului că, în ultimii 25 ani, Ungaria se aflate pentru „a doua oară de partea imperialismului german și a rămas timpul cel mai îndelungat alături de acesta, cît și pentru motivul că nici acum — în 1946 — clasa dominantă, nu se debarasează cu hotărâre de trecut...”

Atmosfera antirevizionistă existentă în cadrul Conferinței de la Paris reiese și mai concludent din relatările publicistului ungar Miklós Vársárhelyi care arată că, în săptămîna 31 august-5 septembrie 1946, cînd se dezbăteau problemele frontierei româno-ungare, delegații maghiari li s-a atras tot mai des atenția că Ungaria nu participase „nici măcar cu o divizie” la războiul împotriva Germaniei naziste, în timp ce România fusese angajată activ în luptă timp de 260 zile, cu efective umane depășind tot timpul 15 divizii, care, după aprecieri formulate chiar în cadrul Confe-

rinței de pace, fuseseră superioare celor italiene, de pildă, țară căreia îi fusese recunoscut statutul de stat cobeligerant.

În această atmosferă, expunerea delegației române, prezentată în ziua de 2 septembrie 1946 de către ministrul de externe Gheorghe Tătărașcu, a subliniat drepturile istorice imprescriptibile ale poporului român. Folosind argumente de ordin istoric, geografic și economic, reprezentantul român a arătat: „Astăzi noi nu sintem decît două popoare care stau pe calea unei împăcări legitime, două popoare care doresc să-și întindă mîna cu prietenie pe deasupra prăpastiei de ură și de luptă a trecutului. Dar această împăcare nu s-ar putea împlini altfel decît prin respectul dreptului, prin respectul frontierelor Transilvaniei, prin respectul independenței și suveranității poporului român”.

Delegația română a abordat cu calm și încredere discuția în problemele teritoriale ridicate de delegația ungară, dar, în același timp, a avertizat că „guvernul român declară că orice act care tinde să modifice frontiera româno-ungară ar echivala cu distrugerea unei opere de justiție și ar crea un nou focar de agitație în această parte a Europei” și considera încercările făcute în această direcție ca „o știrbire a independenței și suveranității României”.

Discuțiile asupra anulării Diktatului de la Viena au continuat pînă la 5 septembrie 1946, cînd a fost pronunțată hotărîrea Comisiei teritoriale pentru România care, cu o majoritate de zece voturi pentru și două abțineri, a confirmat hotărîrea din 7 mai 1946 a celor patru miniștri de externe. Odată cu aprobarea de către plenum Conferinței a Tratatului de pace, anularea Diktatului de la Viena și integrarea întregului teritoriu al Transilvaniei în granițele României democratice și-au găsit consacrarea și în conformitate cu principiile dreptului și ale jus-

tiției internaționale. Tratatul insera, în articolul 2 din partea I-a a capitolului *Frontiere*, următoarele: „Hotărîrile sentinței de la Viena din 30 august 1940 sînt declarate nule și neavenite. Frontiera dintre România și Ungaria este restabilă prin articolul de față

astfel cum exista la 1 ianuarie 1938”.

Cu acest act care, după aprecierea premierului român dr. Petru Groza, încheia „un trecut întunecos”, s-au creat condiții favorabile ca între România și Ungaria să se dezvolte noi relații de prietenie și colaborare. „Democrația românească — se arăta în Mesajul adresat de C.C. al P.C.R. celui de-al III-lea Congres al Partidului Comunist Ungar, din 20-30 septembrie

1946 — întinde mîna democrației maghiare”, subliniindu-se că „acest lucru este necesar azi mai mult ca oricînd, căci acum este vorba de lecuirea rănilor războiului și de apărarea independenței naționale”.

Sesizînd noul climat al rela-

cordate ungarilor din Transilvania. Guvernul dr. Petru Groza a inaugurat o eră nouă în istoria raporturilor româno-ungare”.

Aflăte în prezent într-o etapă superioară a dezvoltării lor pe calea socialismului și

poparele noastre sînt legate printr-un trecut multiseclar, cei mai buni fii ai lor fiind uniți prin lupte și tradiții istorice comune. Este o experiență și o învățătură comună faptul că, atunci cînd clasele exploataatoare au reușit să provoace divergențe între țările noastre, acest lucru s-a petrecut întotdeauna în detrimentul celor două popoare, că ura națională a servit întotdeauna domniei asupritorilor poporului și niciodată intereselor și libertății celor ce muncesc. Sîntem mîndri de faptul că mișcările progresiste, revoluționare, ai căror depozitari și continuatori ne considerăm, și-au ridicat glasul întotdeauna, atît în România, cît și în Ungaria, în favoarea ideii de prietenie între cele două popoare”.

Continuatoare pe o treaptă superioară a tradițiilor înaintate, cele două popoare își dezvoltă necontenit relațiile de colaborare, puse în slujba prieteniei și progresului. „Prietenia popoarelor noastre — se spunea în Mesajul adresat de C.C. al Partidului Comunist Român celui de-al XI-lea Congres al Partidului Muncitoresc Socialist-Ungar — are vechi și bogate tradiții. Conviețuind ca vecini timp de peste un mileniu, cele două popoare au conclucrat adesea în dezvoltarea lor economică și socială. În mod deosebit, mișcările revoluționare, clasa muncitoare, în frunte cu comuniștii, au afirmat cu tărie necesitatea prieteniei româno-ungare, ca o condiție a victoriei în lupta comună pentru dreptate și libertate socială și națională”.

Iată ideile-forță care se degajă din relațiile existente între cele două țări în ultimele trei decenii și jumătate, din întîlnirile și convorbirile purtate la cel mai înalt nivel între conducătorii de partid și de stat ai celor două țări tovarășii Nicolae Ceaușescu și Janos Kádár.

Manifestație organizată de locuitorii orașului Cluj, la 13 martie 1945, cu prilejul reînălțării administrației românești în Transilvania de Nord
În p. 4: sala Orologiului în care s-au desfășurat lucrările Conferinței de pace de la Paris

țiilor româno-maghiare, primul ministru ungar Lajos Dinnyés, care în zilele de 23-25 noiembrie 1946 a condus o delegație guvernamentală maghiară aflată în vizită în țara noastră, declara cu satisfacție: „Problema litigioasă dintre cele două țări este considerată rezolvată. Opinia publică maghiară este recunoscătoare guvernului României pentru drepturile naționale, cetățenești, a-

progresului, cele două popoare vecine socotesc relațiile de prietenie și colaborare dintre ele ca un bun de mare preț, ca o contribuție substanțială adusă politicii de pace și colaborare în Europa și în lume. Semnificative, în această privință, sînt aprecierile cuprinse în Mesajul C.C. al Partidului Muncitoresc Socialist Ungar adresat Congresului XI al Partidului Comunist Român: „Po-

TESTAMENTUL POLITIC AL LUI NICOLAE TITULESCU

Prof. dr. doc. GRIGORE GEAMĂNU

În epoca noastră de adînci prefaceri sociale și naționale, în care evenimentele se succed cu o rapiditate fără precedent, aruncînd uneori uitarea, de multe ori nedreaptă, peste oameni și fapte, este uimitor că, deși s-au scurs patru decenii de la moartea lui N. Titulescu, fascinantă sa figură continuă să facă preocuparea a numeroși oameni politici, juriști, istorici, analiști și gazetari, din țară și din străinătate, care-i dedică mii de pagini, elogiînd opera sa politică și diplomatică.

Într-adevăr, datorită talentului și pregătirii sale excepționale de om politic, diplomat, jurist, economist și orator, pe care le-a pus deopotrivă în slujba intereselor vitale ale poporului român și în slujba păcii și colaborării internaționale, Titulescu apare, în perspectiva istoriei, ca una din cele mai strălucite personalități ale timpului său. În politica internă, Titulescu a fost unul dintre participanții cei mai activi la epopeea reîntregirii neamului, slujind cu pasiune și patriotism fierbinte interesele României. Pe arena internațională, ca președinte a două sesiuni consecutive ale Societății Națiunilor, distincție unică, și ca ministru de externe al țării noastre, Titulescu și-a legat numele de toate evenimentele internaționale dintre cele două războaie mondiale, reușind să cîștige, prin clarviziunea și perspicacitatea concepțiilor sale, încrederea și admirația celor mai marcante personalități ale politicii europene.

Anii deceniului patru al secolului nostru au fost anii marilor prăbușiri în politica Europei, ca urmare a ascensiunii fascismului, a revizionismului și a intensificării actelor de subversiune și violență. În acest răstimp, au fost dezmembrate cîteva state independente, au fost eliminați sau au căzut victime terorismului politic mulți oameni de stat, datorită tendințelor revanșarde sau telurilor expansioniste ale puterilor Axei.

Nicolae Titulescu a fost, fără îndoială, una din strălucitele personalități care a dominat scena politică a țării sale și a întregii vieți internaționale, din acel timp. Aflat în culmea gloriei sale politice și diplomatice, pe cînd făcea eforturi supraomenești pentru salvarea securității europene și a păcii, în august 1936, spre consternarea capitalelor lumii, Titulescu a fost eliminat, din cabinetul Tătăreanu, sub pretextul ridicol al „omogenizării” guvernului. Prima reacție a lui Titulescu a fost: „Cît fui de orb, ca să nu văd că, sub fotoliul ministerial care mi s-a oferit, se ascundea o capcană regală!”. În realitate, el a fost victima uneltirilor fasciste, din țară și străinătate, care pregăteau războiul de agresiune împotriva intereselor țării noastre și ale poporului român, împotriva tratatelor de la Versailles și a statu-quo-ului european.

Virfurile reacționare ale burgheziei și moșierimii din România, de teama comunismului, au alunecat tot mai mult pe panta concesiilor, ceea ce, în condițiile presiunilor

creștînd ale Germaniei naziste, a dus la instaurarea, în septembrie 1940, a unui regim de dictatură militaro-legionară.

O singură forță politică, Partidul Comunist Român, s-a ridicat în acea vreme cu consecvență în apărarea intereselor vitale ale poporului român, prin largi și viguroase acțiuni politice, atrăgînd, în același timp, atenția opiniei publice mondiale asupra pericolului fascist.

Căderea lui Titulescu a avut un larg ecou în țară și străinătate. Pretutindeni, vestea eliminării lui din guvern a fost primită cu dezamăgire și îngrijorare. Presa franceză atrăgea serios atenția asupra pierderii suferite de diplomația mondială prin plecarea acestui „apostol neînfriecat al politicii geneveze”, iar ziarul sovietic *Izvestia* scria: „Un singur lucru se poate afirma acum că, în persoana lui Titulescu, România se lipsește de omul de stat cu cea mai mare autoritate, iar pacea pierde un susținător din cei mai activi”.

Mai dureros s-au simțit lovite cercurile politice aparținînd statelor membre ale Micii Înțelegeri și ale Înțelegerii Balcanice, care, prin îndepărtarea lui Titulescu, se vedeau văduvite de unul dintre cei mai vajnici exponenți ai mișcărilor antifasciste și antirevizioniste. În schimb, la Berlin și Roma, presa nazisto-fascistă exulta, temîndu-se totuși că eliminarea nu va fi definitivă, căci „un om de calibrul lui Titulescu — cum scria ziarul

Patru imagini
ale lui
Nicolae Titulescu
aflate în fondul
Bibliotecii centrale
de stat

londonez *The Times* — nu poate părăsi pentru mult timp scena politică”.

În lăturat brutal de la conducerea politicii externe a țării noastre, Titulescu avea să asiste, plin de amărăciune și îngrijorare, la sacrificarea idealurilor sale, la anexarea Austriei, la dezmembrarea Cehoslovaciei, la prăbușirea Societății Națiunilor, la ocuparea și dominarea unei mari părți din Europa de către armatele hitleriste, la destrămarea alianțelor regionale de pace, securitate și cooperare, Mica Înțelegere și Antanta Balcanică, și la înfeudarea treptată a României la politica Axei.

El n-a dezarmat însă. În timpul exilului său politic, folosind prestigiul și marea sa autoritate diplomatică, a continuat să lupte pentru cauza păcii și pentru salvarea țării sale, pe care a slujit-o cu un fierbinte și inalterabil patriotism.

La 17 martie 1941, izolat și chinuit de suferințele sale morale și fizice, s-a stins din

viață departe de țara sa. Biografia lui pretinde că Titulescu n-a lăsat un testament politic, dar părerea lor este de două ori infirmată de realitate. Titulescu a lăsat, în primul rând, un testament politic nescris, care se degajă din întreaga sa operă pacifistă profesată cu fervoare, până în ultima clipă a vieții sale. Prin testamentul nescris, Titulescu transmite posterității nepieritorul exemplu al uriașei sale activități desfășurate timp de două decenii pentru apărarea intereselor naționale ale României și, totodată, inestimabila sa contribuție doctrinară la fundamentarea noilor instituții ale dreptului internațional, din care amintim — *exempli gratia* — indivizibilitatea păcii, definiția agresiunii, securitatea colectivă, dezarmarea, coexistența pașnică.

Dar marele om politic și diplomat român ne-a lăsat și un testament scris, a cărui dată coincide, se pare, cu șocul produs de îndepărtarea sa din guvern. Este un document mixt, în care, pe lângă dispozițiile privind averea sa,

TESTAMENT

Las după moartea mea, cu excepția legatului particular făcut Academiei Regale Române prin testamentul autentic cu data de 5 ianuarie 1940, uzufructul întregii mele averi soției mele Caterina TITULESCU, născută BURCĂ.

Dacă actuala mea soție pierde această calitate prin divorț sau moarte, voi lua alle dispozițiuni cu privire la uzufruct. Dacă aceste dispozițiuni n-au fost luate, uzufructul va urma nuda proprietate a averii mele pe care o las, în părți egale, următoarelor persoane:

Nepotului meu de soră Ion CRISTU (zis Ionel), actualmente ministru plenipotențiar și director al Secțiunii economice din Ministerul Regal al Afacerilor Străine; nepotului meu de soră Gheorghe NENIȘIOR (zis Georgel) și copiilor nepoților mei: Nicolae CUCULELI (zis Nicky), băiatul domnului și doamnei Cuculeli, Mariela NENIȘIOR, fata nepotului meu colonelul Sergiu NENIȘIOR, și Sanda NENIȘIOR, fata nepotului meu decedat Ionel NENIȘIOR.

În sarcina lor, care au fiecare o cincime din averea mea în nuda sau plină proprietate, după cum am dispus sau nu de uzufruct, cad datoriile mele.

Academia Regală Română, pentru care am făcut un legat particular, nu are a plăti nici o centimă din aceste datorii.

Rog pe prietenii mei Alexandru OTTULESCU și Nicolae RAICOVICEANU, precum și pe nepoții mei Ion CRISTU și George NENIȘIOR să fie executorii testamentari ai acestui testament și să-l aducă la îndeplinire cât mai repede.

Mai impun celor cinci nepoți sau fii de nepoți ai mei obligația de a întreține în mod convenabil mormântul familiei noastre de la Titulești.

În ce mă privește, cum m-am considerat totdeauna ca un soldat al teritoriilor alipite României între 1918 și 1920, doresc să fiu îngropat la Brașov într-un loc ceva mai la o parte. Prietenii mei din Ardeal vor ști să găsească un loc potrivit dorinței mele.

Take IONESCUSus la Sinaia și eu la picioarele lui, jos la Brașov, pentru repauzul etern, este felul cel mai convenabil și doresc ca locuitorii Brașovului să accepte rugămintea mea.

Făcut în dublu exemplar, la St. Moritz—Elveția, în fața funcționarilor Legațiunii Regale a României la Berna, delegați speciali pentru autentificarea acestui testament semnat de mine, la 5 ianuarie 1940.

ss) N. Titulescu

LEGAȚIUNEA REGALĂ A ROMÂNIEI în Elveția

PROCES-VERBAL

Astăzi cinci ianuarie anul una mie nouă sute patruzeci, pe temeiul petițiunii adresate Excelenței Sale domnului Alexandru GURĂNESCU, trimis extraordinar și ministru plenipotențiar al M.S. Regelui României în Elveția, de către Excelența Sa domnul Nicolae TITULESCU, fost ministru al Afacerilor Străine al României, actualmente cu reședința la St. Moritz (Elveția), Palace-Hôtel, petițiunea înregistrată sub nr. 20 cu data de azi, cât și pe baza delegațiunii nr. 19 cu data de azi ce mi-a fost dată de domnul ministru Alexandru Gurănescu,

N O I,

Theodor A. SCORTZESCU, consilier de legațiune, însoțit de domnul Dimitrie DAMIAN, consul general, ne-am transportat la St. Moritz, spre a proceda la autentificarea testamentului de pe contrapagină, a[1] Excelenței Sale domnului Nicolae TITULESCU, personal cunoscut nouă, care din cauză de boală n-a putut veni în acest scop la Berna.

N O I,

Theodor A. SCORTZESCU, consilier de legațiune, asistat fiind de domnul Dimitrie DAMIAN, consul general, făcând în această împrejurare funcțiune de grefier, ne-am prezentat la Palace-Hôtel din St. Moritz, unde Excelența Sa domnul Nicolae TITULESCU ne-a cerut autentificarea prezentului testament, făcut în dublu exemplar, din care numai unul semnat de d-sa.

După ce am vizat și datat spre neschimbare ambele exemplare ale prezentului testament, l-am citit din cuvânt în cuvânt în prezența și auzul Excelenței Sale domnului Nicolae Titulescu, care ne-a declarat că testamentul de față este al său, făcut cu liberul său consimțământ și semnat cu propria sa semnătură; apoi a semnat în fața noastră și celalt exemplar al testamentului care urmează să fie păstrat în arhiva acestei legațiunii.

N O I, luând act de declarațiunea părții și în virtutea atribuțiunilor conferite, potrivit legii, prin delegațiunea nr. 19 despre care se face mențiune mai sus, dăm autenticitate legală prezentului testament, învestindu-l cu semnătura noastră, aceea a domnului consul general Dimitrie DAMIAN și cu sigiliul Legațiunii Regale a României în Elveția.

St. Moritz, 5 ianuarie 1940.

CONSILIERUL DE LEGAȚIUNE,

ss) Th. Scortzescu

CONSUL GENERAL,

făcând funcțiune de grefier,
ss) Dimitrie Damian

Nr. jurnal: 1264

Taxa: lei 884 sau fr. elv. 33,80 %

cf. art. 19/33 din Tariful Consular.

pe care — cu excepția unui legat particular în favoarea Academiei române, al cărei membru era — o lăsa soției sale și citorva membri ai familiei, testamentul mai conține și unele clauze de înaltă etică politică și patriotică. Astfel, după unele prevederi privind mormintele familiei de la Titulești, el adaugă: „În ce mă privește, cum m-am considerat totdeauna ca un soldat al teritoriilor alipite României între 1918 și 1920, doresc să fiu îngropat la Brașov, într-un loc ceva mai la o parte. Prietenii mei din Ardeal vor ști să găsească un loc potrivit dorinței mele”. Și, în continuare: „Take Ionescu sus la Sinaia și eu la picioarele lui, jos la Brașov, pentru repauzul etern, este felul cel mai convenabil și doresc ca locuitorii Brașovului să accepte rugămintea mea”¹.

Un testament plin de semnificație istorică și patetism național, prin care, despărțindu-se de mormintele înaintașilor săi, dorește să fie îngropat într-una din inimile Ardealului, la Brașov, cetatea de lângă vechiul hotăr desființat de verdictul istoriei, rostit să recon firme drepturile inalienabile ale românilor asupra provinciilor de peste munți, pentru care a luptat și căzut, ca un soldat pe cîmpul apri gelor bătlălii, Nicolae Titulescu. Testamentul exprimă, totodată, un impresionant omagiu, postum și etern pe care discipolul Titulescu îl aduce veneratului său magistru Take Ionescu.

Mulți se vor întreba, poate, ce l-a determinat pe Titulescu să-și aleagă pentru repauzul etern Brașovul?

Pentru cine cunoaște rolul eminent și covârșitor pe care l-a avut Titulescu în protejarea destinelor românești, începînd cu marea epopee a întregirii neamului și continuînd cu lupta sa acerbă contra revizionismului și fascismului, întrebarea nu rămîne fără răspuns. Încă din timpul neutralității țării noastre, din 1914-1916, Titulescu, tînră deputat, se pronunța printr-o serie de cuvîntări entuziaste pentru recurgerea la arme, în numele drepturilor națiunii române, de a-și realiza idealul național, prin unirea tuturor provinciilor locuite de români și în primul rînd a Transilvaniei.

Din aspirațiile de veacuri ale tuturor românilor — unirea într-o singură țară liberă —

Titulescu își făurise înalta rațiune a vieții sale. La un miting, ținut în 1915 la Ploiești, pentru ieșirea din neutralitate, Titulescu spunea: „România nu poate fi întreagă fără Ardeal... Ardealul este leagănul care i-a ocrotit copilăria, e școala care i-a făcut neamul, e farmecul care i-a susținut viața. Ardealul e scînteia care aprinde energia..., e sugrumarea care cere libertatea! Ardealul nu e numai inima României politice, priviți harta: Ardealul e inima României geografice! Din culmile lui izvorăsc apele care au scaldat românismul în istorie: la miazănoapte Someșul, la apus Mureșul, la miazăzi Oltul”.

Prin aceste accente de înflăcărat patriotism, Titulescu călca pe urmele lui N. Băl-

cescu, care visa o țară „în posesia deplină a drepturilor sale naturale” și ale cîrtăruului transilvănean Al. Papiu-Illarian, care afirma că „numai unirea Transilvaniei va pune fundamentul vieții perpetue a României”.

Știut este că, în august 1916, armata română a trecut Carpații. După doi ani de război, în care ostașii noștri au ținut piept forțelor dușmane, acoperindu-se de glorie la Mărăști, Mărășești și Oituz (1917), se încheia pacea de la Brest-Litovsk, între Germania și Rusia Sovietică (în urma căreia trupele rusești aliate au părăsit frontul românesc). România, văzîndu-se izolată, a fost nevoită să trateze încheierea unei păci separate cu Puterile Centrale. Take Ionescu și Titulescu, membri ai guvernului român, au demisionat și s-au opus vehement la încheierea unei păci separate cu Puterile Centrale, exprimîndu-și increderea nestrămutată în victoria Aliatilor.

În luna iulie 1918, Titulescu, alături de Take Ionescu și de alți patrioți români, pleacă la Paris, unde pun bazele Consiliului Național Român, pentru apărarea intereselor românești pe lîngă Aliați. La Paris, Titulescu organizează conferințe, dă interviuri, ia contact cu conducătorii politici francezi Briand, Pichon, Millerand ș.a., contribuînd astfel la triumful principiului naționalităților și la afirmarea drepturilor națiunilor oprimate la libertate și independență, alături de Lenin și de președintele Wilson. În acele momente, Titulescu zidea încă o piatră de temelie la edificiul României reîntregite, la sînul căreia se regrupau moldoveni, transilvăneni și bucovineni. Puțin timp după aceea, în 1 decembrie 1918, la Alba Iulia, 100 000 delegați ai românilor din Transilvania proclamau, după ani și ani de cruntă împilare, unirea Ardealului cu Țara.

În iunie 1920, Titulescu semnează, în numele României, Tratatul de pace de la Trianon, cu Ungaria, care consfințește, politic și juridic, pe plan internațional, unirea Transilvaniei cu România.

Începînd din 1921, timp de zece ani, Titulescu va rămîne ministrul României la Londra, continuînd a fi un fidel apărător al unității statului național român, fondat pe tratatele de la Trianon și Neuilly, vechind mai ales asupra statu-quo-ului său teritorial.

Un alt eveniment, cu implicații și rezonanțe internaționale, care l-a legat pe Titulescu de pămîntul Transilvaniei, a fost procesul cu optanții unguri. Este știut că, după Unire, prin aplicarea reformei agrare, 500 grofi unguri refuzînd naționalitatea română, expropriati de latifundiile „lor” din Transilvania, au cerut restituirea moșilor sau o indemnizație de 45 miliarde lei aur. În urma plîngerii magnaților unguri *urbi et orbi*, cauza a fost transferată Ligii Națiunilor, în fața căreia s-au desfășurat răsunaătoarele debateri între Titulescu și apărătorul grofilor maghiari, contele Appony. Procesul a durat 7 ani, soluționîndu-se, în cele din urmă, prin acordurile de la Haga din 1930, în favoarea României.

Unirea Transilvaniei și a celorlalte provincii cu România a constituit năzuința de veacuri a întregului popor român, din care Titulescu

¹ Vezi și Codicil la testamentul meu, apărut în *Magazin istoric*, nr. 3/1981.

1894
(20-22 aprilie)

CONGRESUL DELEGAȚI PARTICIPANȚI

La congres au luat parte 94 delegați, din partea a 15 organizații politice și profesionale ale partidului, dintre care 83 reprezentanți ai cluburilor muncitorești; din București (30), Galați (12), Ploiești (10), Iași (10), Roman (10), Craiova (6), Bacău (4), Botoșani (1), 2 delegați ai Grupului studenților socialiști români de la Paris, precum și 9 reprezentanți ai unor sindicate și societăți culturale muncitorești din Capitală: Societatea femeilor „Ajutorul” (3), Societatea funcționarilor comerciali (2), Grupul lucrătorilor tipografi socialiști (1), Societatea muncitorilor pilari (1), Societatea muncitorilor sobari (1), Clubul de lectură german (1). Pe baza imputernicirilor primite de la organizațiile locale ale partidului, a stenogramei congresului, a fotografiei-grup a participanților la congres și a altor documente, s-au identificat numele următorilor 45 delegați:

BUCUREȘTI: C. Dobrogeanu-Gherea, C. Mille, Al. Ionescu, Al. Georgescu, D. Voinov,

A. Bacalbașa, Șt. Stîncă, Al. Constantinescu, I. T. Banghereanu, S. Sanielevici, N. Pițurcă, I. Tabacovici, Miron Morțun, D.Z. Dulceanu, C. Vranialici, Tache Georgescu, Valenți Florescu, N. Rîsde, Dimitrie Bogza, I. Teodorescu

GALAȚI: Zamfir Filoti, D.A. Țăranu, R. Tatu, G.D. Timuș

PLOIEȘTI: Al. G. Radovici, C. Panaitescu

IAȘI: I. Nădejde, Gh. Petrovici, Filip Gesticone, D.A. Teodoru, Isabela Andrei

ROMAN: V.G. Morțun

CRAIOVA: G.D. Pencioiu, Vasile Petrescu, Șt. Farcaș, Nicolae Fara, Vasile Frumușanu, Ioan M. Rusu

BACĂU: Al. Morțun, V. Horga, D. Rosenberg, A. Grosman

BOTOȘANI: Iacob Țăranu

GRUPUL STUDENȚILOR SOCIALIȘTI ROMÂNI DE LA PARIS: George Diamandy, C.D. Anghel

Participanți la congres:

Crearea Partidului Social-Democrat al Muncitorilor din România, în 1893, a deschis era organizării politice a clasei muncitoare la scara națională, a afirmat cu putere rolul clasei muncitoare ca forță socială cea mai progresistă în dezvoltarea națiunii noastre pe calea progresului și civilizației.

NICOLAE CEAUȘESCU

II AL P.S.D.M.R.

LA CONGRES

Ordinea de zi a congresului

1. Dare de seamă a Consiliului General al P.S.D.M.R. cu privire la activitatea partidului în intervalul dintre congrese (raportor: **Al. Ionescu**).
2. Dare de seamă a Consiliului General al P.S.D.M.R. cu privire la gestiunea financiară a partidului (raportor: **C. Mille**).
3. Votul universal, referendumul, mandatul imperativ și revocabil, agitarea pentru vot universal.
4. Referendumul la comună, legea maximumului.
5. Propaganda la țară, syndicatele de țărani.
6. Organizarea cluburilor [socialiste] la țară.
7. Societățile de consumație și de producție.
8. Manifestația zilei de 1 Mai.

9. Gazeta cotidiană a partidului.

10. Modificarea alcătuirii Consiliului General [al partidului] (ca număr).

11. Alegerea Consiliului General [al partidului]. Locul și data viitorului congres.

Conducerea lucrărilor congresului

Președinte provizoriu (până la alegerea organelor de conducere): **Gh. Petrovici** (țaran socialist).

Secretar provizoriu: **Filip Gesticone**.

Președinte ales al congresului: **C. Mille**.

Secretari aleși ai congresului: **Filip Gesticone, D.A. Teodoru, Dimitrie Bogza**.

Consiliul General al P.S.D.M.R. ales la Congresul II: **I. Nădejde, V.G. Morțun, Al. G. Radovici, C. Mille, Al. Ionescu, A. Bacalbașa, Zamfir Filoti**.

Vasile G. Morțun

Alexandru Georgescu

Al. G. Radovici

I. T. Baughereanu

I. Tabacovici

G. Diamandy

Dimitrie Voinov

Ștefan Stîncă

Isăbela Andrei

Iacob Țăranu

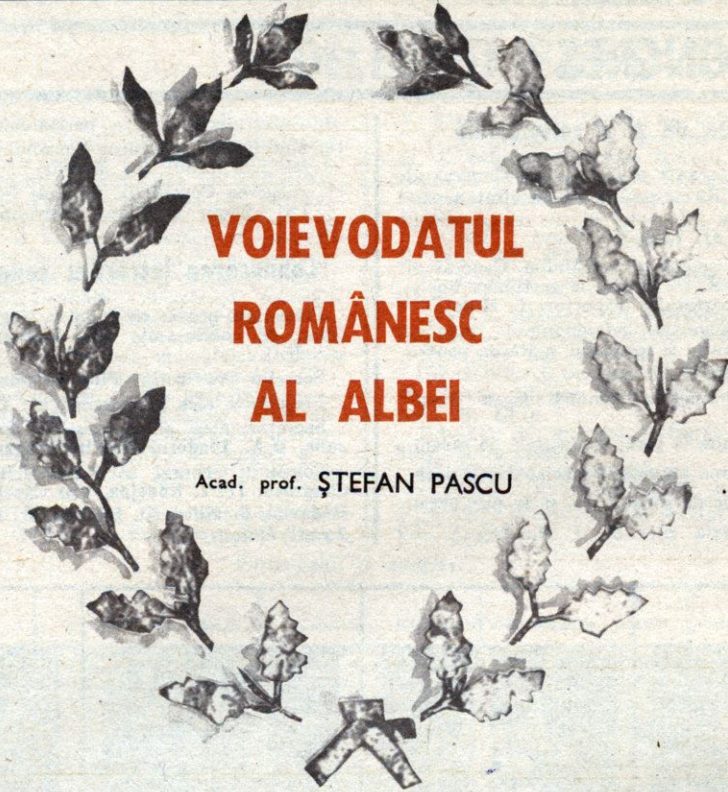
C.D. Anghel

I. Teodorescu

Semnificațiile unor recente descoperiri arheologice

VOIEVODATUL ROMÂNESC AL ALBEI

Acad. prof. ȘTEFAN PASCU

Unca Mureșului Mijlociu, cu soluri fertile, pășuni bogate, ape îndestulătoare, cu dealuri și coline acoperite de păduri, a oferit, din cele mai vechi timpuri, condiții prielnice de viață oamenilor, care au locuit această zonă, așa cum au fost locuite și multe altele, din toate părțile țării, neîntrerupt, din paleolitic până în zilele noastre. Urmele culturilor neolitice și din epoca bronzului de la Turdaș, Coțofeni, Wietenberg, din aceste părți mureșene, asemănătoare cu cele existente în culturile descoperite în numeroase alte zone ale țării, își găsesc o continuare firească și în civilizația geto-dacă, adevărată în zona Mureșului Mijlociu de impresionanta așezare fortificată de la Teleac (sec. VIII-VI î.e.n.).

În părțile Mureșului Mijlociu trăia în acele vremuri tribul geto-dacic al *Apulilor*¹, iar centrul lor, *Apoulon*, era la Piatra Craivii², în apropiere de Alba Iulia. Pe la mijlocul sec. I î.e.n. acest

trib sau uniune de triburi s-a constituit, împreună cu toate celelalte triburi geto-dacice, într-un puternic stat centralizat și independent, sub conducerea regelui Burebista. Popor unitar, vorbind aceeași limbă și având aceleași obiceiuri, geto-dacii au creat o superioară

civilizație materială și spirituală. În perioada lor de înflorire, geto-dacii numărau, după estimările specialiștilor, circa 2 500 000-3 000 000 locuitori.

Putea, oare, dispărea un asemenea popor în totalitatea sa, chiar în împrejurări vitrege, cum au fost războaiele

^{1,2} Magazin istoric, nr. 3/1976; 6/1981.

cu romanii sau din cauza dominației romane — cum mai susțin unii pseudo-istorici, certăți cu adevărul științific? Și apoi ar mai fi păstrat romanii cuceritori numele țării, Dacia, dacă locuitorii acesteia ar fi dispărut? Ar mai fi conservat vechile nume, dacice, ale numeroaselor așezări, urbane și rurale, ca Drobeta, Buridava, Sucidava, Cumidava și multe alte „dave“, apoi Apulum, Napoca, Potaisa etc.? Ar fi numit romanii capitala noii provincii Sarmizegetusa, folosind numele capitalei dace preromane, adăugându-i atributul Ulpia Traiana? Ar mai fi păstrat numele dacice ale marilor ape: Marisia-Maris-Mureș, Alutus-Olt, Samus-Someș, Crisus-Criș, Tibiscus-Timiș, Ordessos-Argeș-Argeș etc.?

Oare dacii liberi — numeroși și viguroși de jur-împrejurul Daciei romane — s-au autoexterminat ori și-au părăsit neliți de nimeni vetrele străbune pentru a dispărea din istorie? Atâtea întrebări de bun-simț și de logică ce ar trebui să pună pe gânduri pe toți cei certăți cu vechiul dar mereu actualul principiu enunțat de Tacitus, de a scrie istoria „fără ură și părtinire“ (*sine ira et studio*).

Afirmările savantului italian Roberto Paribeni, autor al cărții *Optimus Princeps* (1926), cel mai bun cunosător al epocii și faptelor marelui împărat roman Traian, anume că „Traian însuși a pus în valoare întregul substrat rural dac“, sînt confirmate de dovezile toponime, de unele izvoare scrise, de numeroase inscripții cu antroponime dace, de tot mai numeroasele și valoroasele investigații arheologice. Așezarea geto-dacică *Apulon* și-a continuat atît numele cît și existența în orașul daco-roman *Apulum*, ce a înflorit pe locul Albei Iulii de azi¹, capitala Daciei *Apulensis* fiind unul dintre cele mai importante orașe ale antichității daco-romane. Centru politic și economic, cultural și militar (sediul Legiunii XIII Gemina), *Apulum* avea un castru pentru soldații legiunii, alături de care se întindea așezarea civilă orașul: canabae (locuințe pentru coloniști),

clădiri monumentale, terme, apeducte, temple; existau, de asemenea, aici asociații meșteșugărești și ale lucrătorilor minieri.

Așezarea și zidurile castrului din apropiere și-au continuat existența peste veacuri, firește, cu distrugerile inerente vitregiei vremurilor, dar și cu întregirile și reparațiile marcînd continuitatea neîntreruptă a populației dacă, daco-romană, românească.

Cu dacii au conviețuit cei circa 400 000-500 000 coloniști (inclusiv soldații romani); împreună au trăit și au muncit, au făcut roditoare ogoarele, au pus în valoare bogățiile minerale, au asigurat dezvoltarea meșteșugurilor, au construit castre și așezări civile. Substratul dac a fuzionat cu superstratul roman, rezultînd o sinteză daco-romană, poporul român vorbind o limbă puternic latinizată, limba română.

Viață neîntreruptă de milenii

Retragerea administrației și armatei romane din Dacia (271-274 e.n.) nu a întrerupt continuitatea de viață a populației daco-romane la Alba Iulia și împrejurimi, după cum nu a întrerupt-o în nici o altă parte a Daciei. La *Apulum*—Alba Iulia, această continuitate este adeverită de folosirea castrului roman pentru cetatea medievală, de mormintele din sec. IV în termele romane ale orașului, de ruinele unor clădiri romane, cu inventar nelindoiros de factură romană: obiecte de podoaabă, vase aproape identice cu cele din secolele anterioare. Mormintele de incinerare din același secol IV, descoperite în zona Mureșului Mijlociu, la Lechința de Mureș, Morești, Cipău, Berghin, Ghiroab etc. dovedesc că nu numai orașul ci un întins teritoriu înconjurător a continuat să fie intens locuit.

Mormintele, ca și obiectele creștine — ca inelul de argint cu inscripția *Qartine Vivas*, descoperit la Micia-Veșel, în aceleași părți mureșene — aparțineau unei populații autohtone, urbane sau semiurbane,

ce nu se ruralizase încă. Tot ei îi aparțineau și monedele romane, datate plină în prima jumătate a sec. V. Oamenii mai purtau încă, în sec. IV, fibule de bronz confecționate în atelierele ce continuau să funcționeze în acea vreme, în orașul-sat de pe Mureș, așa cum funcționau și în alte orașe ca Napoca, Potaisa, Drobeta, Sarmizegetusa Ulpia Traiana, Porolissum, Dierna, Romula, Tibiscum, Ampellum-Zlatna etc. Aici au fost descoperite, de asemenea, cuptoare de ars ceramică din sec. IV, monumente și obiecte creștine din sec. III-IV, sarcofage din aceeași perioadă. În alte așezări au fost găsite „donarii“ ca cel de la Biertan, pe Tîrnave, în centrul Transilvaniei, cu inscripția latină, *Ego Zenovius votum posui*: pe un alt vas, din sec. V, descoperit la Moigrad, în nord-vestul Transilvaniei, se poate descifra o inscripție mult asemănătoare: *Ego... vius vo[um]p[osui]*; pe o cărămidă descoperită la Gornea (în Banat) se află, de asemenea, o inscripție în limba latină. Continuitatea acestei vieți urbane și semiurbane dezminte teza ruralizării absolute și „barbarizării“ populației daco-romane, dovedind, totodată, perenitatea tradițiilor culturale romane, și a limbii latine.

Perfect îndreptățită este concluzia istoricului american Jan

¹ In p. 14: coroană din frunze de stejar lucrată în aur, descoperită într-una din necropolele de la Alba Iulia

² In pp. 15, 16, 17: vestigii ale strălucitei civilizații ce a înflorit la Alba Iulia

Mathe...că „teoria paraștii Daciei și repopulării acestor teritorii, printr-o masivă imigrație de la sud de Dunăre, este o teorie fantezistă, care nefiind confirmată de izvoarele istorice nu poate fi acceptată nici măcar ca ipoteză”. Dacă n-ar fi existat pretenții expansioniste — afirmă mai departe istoricul american — este puțin probabil că ar fi fost inventată vreodată o asemenea teorie. După cum este tot atât de îndreptățită și judecata neîntrecutului poet Mihai Eminescu, formulată cu un secol în urmă, care afirma că „dacă se mai ivește vreun om singular care caută să ne aducă de peste Dunăre, nu mai întrebăm ce zice un asemenea om, ci ce voiește el”.

Cercetări mai recente, realizate mai cu seamă în cursul anului trecut și în acest an, în partea nord-vestică a orașului Apulum-Alba Iulia au îmbogățit dovezile cu privire la continuitatea strămoșilor noștri: o succesiune de necropole unde s-au descoperit pînă acum vreo 700 morminte: 90-100 din vremea romanilor și din perioada imediat post-romană și vreo 600 din sec. VIII-XII.

Din vremea romană și post-romană au fost descoperite o casă din cărămidă și piatră, cu șapte camere, bine păstrate, alte trei case, precum și fundațiile de piatră ce au aparținut la 15 clădiri cu scheletul din lemn, acoperite cu țiglă și olane; au fost descoperite,

de asemenea, două fîntîni (în una găsindu-se o monedă din timpul împăratului Caracalla (211-217), un important atelier de piatră, din care provin numeroase blocuri de piatră în diferite faze de prelucrare: stele funerare sau arhitectonice cu urme de sculpturi și numeroase inscripții, altare, lei funerari, baze și fragmente de coloade, capituluri și fragmente de capituluri, o arhitravă¹ împodobită cu motive geometrice și florale.

În aceeași zonă au fost descoperite, de asemenea, mai multe morminte, cele mai numeroase — vreo 80 — de incinerare, celelalte — vreo 20 — de inhumare, romane și postromane. Corpurile sau cenușa decedaților au fost așezate în sicrie de lemn, în case din cărămidă și în sarcofage, în gropi ovală sau rotunde, uneori în sarcofage sculptate în blocuri de piatră, precum și în urne de lut sau vase de sticlă. Inventarul mormintelor de inhumare, cît s-a mai păstrat și salvat, este format din monede de bronz romane și străchini așezate la picioarele mortului. Mai bogat este inventarul păstrat în mormintele de incinerare: vase de ceramică (ulcioare, fructiere, străchini, oapeți, căni etc.), obiecte de podoabă (coliere din bronz, brățări, pandantive, mărgel), monede. Defecții, atît în mormintele de inhumare, cît și în cele de incinerare, au fost de toate vrstele și de amîndouă sexele.

Asemenea populației daco-romane de pe întreg cuprinsul țării, locuitorii din părțile mureșene trăiau în obști satești, reînviute cu și mai mare vitalitate după retragerea oficialității și a armatei romane, ele însele constituind o dovadă a continuității neîntrerupte de la geto-daci la daco-romani și de la aceștia la români. În cadrul acestor obști se practicau îndeletnicirile de bază ale populației sedentare, cu puternice tradiții în istoria acestor locuri: agricultură, creșterea vitelor-păstorit, meșteșuguri casnice și altele specializate (argintăria, fierăritul, olăritul etc.), mineritul (în așezările din Munții Apuseni).

¹ Element din arhitectura clasică ce se monta deasupra zidurilor de la fațade sau deasupra coloanelor unei construcții.

O triplă continuitate

Semnificativă pentru existența unei numeroase populații românești ce a continuat să trăiască în așezări intense locuite și însemnate din punct de vedere economic, politic și cultural, este necropola feudală timpurie, descoperită în aceeași parte de nord-vest a orașului Alba Iulia, din care s-au dezvelit pînă acum aproximativ 600 morminte, datate cu certitudine între sec. VIII-XII. Cercetările continuă cu rezultate tot mai bune, astfel încît se estimează numărul mor-

mintelor din această necropolă feudală timpurie — deosebită ca mărime și însemnată — la peste 1500, ceea ce atestă existența unei numeroase populații în așezarea ce-și înmorminta morții în această necropolă.

Avînd în vedere faptul că o mare parte a mormintelor au fost distruse fie de vitregia vremurilor, fie datorită succesiilor construcțiilor ce s-au suprapus acestei necropole, populația așezării căreia i-a aparținut necropola, poate fi estimată, cu aproximație firește, la mai multe mii de locuitori. O așezare cu o asemenea populație se întîlnește rar în Europa acelei vremi (sec. VIII-XII), mai cu seamă în zonele bîntuite de valurile populațiilor migratoare.

Însemnătatea necropolei și, implicit, a așezării care a generat-o, sporește și mai mult prin faptul că multe din mormintele datînd din sec. VIII pînă în prima jumătate a sec. IX sînt suprapuse peste cele romane, continuîndu-le în timp, așa cum populația din sec. VIII pînă în prima jumătate a sec. XIII a continuat-o pe cea din sec. II-IV, și așa cum cetatea feudală Alba Iulia a continuat castrul roman. Înseamnă deci o triplă continuitate peste veacuri: a așezării întărite (castru-cetate), a așezării civile și a locuitorilor: daco-romani, români.

Izvoarele scrise din primele secole ale evului de mijloc consemnează — laconic și sumar — această realitate. Dintre acestea, *Cronica de la Bratislava (Chronicon Posoniense)* afirmă că Gyla, „duce mare și puternic”, a descoperit, în timpul unei vîntări, orașul Alba, în Transilvania (*civitatelem Albam in Erdeuel*), „construit odinioară de romani” (*quedam pridem a Romanis constructa*). Știrea este adevărată și de cronicarul german Henric de Mügel, care știa că „orașul Alba Iulia” era „cetatea construită de romani aici”, odinioară (*die Stadt Weysenburg... die Burg hie vor der Romer gepowt woz*). Orașul este pomenit în variantele „Mare” și „Mică” ale *Legendei Sf. Ștefan*, care spun că regele ungur ar fi ajuns și „în orașul Alba Transilvană” (*ad Albam Transilvanam civitatelem*). Era numit orașul Alb sau Bălgrad, deoarece zidurile sale erau din piatră albă și nu din pămînt sau palisadă, negre, așa cum erau cele mai multe cetăți ale acelei vremi și ale acestor locuri, ca, de pildă, aceea de la Blandiana, situată la vreo 20 km depărtare de Alba, construită din pămînt și numită — din această pricină — Teliograd.

În necropola descoperită recent la marginea orașului Alba Iulia, imensa majoritate a mormintelor sînt de înhumafie, scheletele fiind protejate, în multe cazuri, în zona capului de lespezi de piatră sau cărămizi romane. Inventarul lor cuprinde piese de podoabă, obiecte de uz gospodăresc, apoi vase de lut, virfuri de săgeți,

resturi de oase de păsări și de animale, provenite din ofrandele de la ospățul funerar.

Pe lîngă obiectele confecționate în atelierele locale, de meșteri autohtoni, unele morminte conțin obiecte frecvent înfîlinate în așezările bizantine din Dobrogea (inele de argint din sîrmă împletită, pandantive ornamentate cu motive granulare), dovezi ale intenselor schimburi economice și culturale între Transilvania și Imperiul bizantin.

Ne aflăm în fața unuia din cele mai mari și mai importante complexe funerare feudale timpurii din Transilvania; cele mai vechi morminte aparțin sec. VIII e.n., prelungindu-se, în timp, pînă la marea invazie tătaromongolă din 1241. Suprapunîndu-se peste cea mai mare parte a necropolei romane, cimitirul feudal timpuriu este format din două sau chiar trei zone distincte, cu înmormîntări succesive.

În general, obiectele de inventar și îndeosebi ceramica de culoare gri-cenușie și roșiatică, din pastă fină, cu pereți zgrăfiiți și lustruiți, sînt lucrate în tehnica tradițională, daco-romană, deosebindu-se, ca tehnică de prelucrare și ca forme, de ceramica slavă sau a altor populații migratoare. Lipsa totală a pieselor de harnașament, a obiectelor de podoabă turnate și presate, a armelor, precum și a oaselor de cabaline, specifice mormintelor de călăreți nomazi, exclude, de asemenea, ipoteza că scheletele respective să fi aparținut populației maghiare. Vechimea mormintelor din sec. VIII-XI, gruparea majorității lor pe familii mari (propriei locuitorilor din obște sătești, a acelor vremuri și a acestor locuri), poziția scheletelor est-vest (caracteristice populației creștine), ca și obiectele de inventar de tradiție daco-romană — toate argumentează că această necropolă aparținut unei populații românești.

Populației slave îi aparțin, probabil, cele 4-5 morminte de incinerafie, depuse în urne, databile din sec. VIII-XI și integrate într-o mare colectivitate românească, cu vreo 1 500 morminte, ceea ce demonstrează — în cazul cînd aceste 4-5 morminte sînt într-

adevăr slave — încheierea procesului de asimilare a acestei populații de către cea autohtonă, superioară din punct de vedere numeric, pe o treaptă mai înaintată de dezvoltare etno-culturală.

După două-trei secole de la începuturile necropolei românești — deci în sec. X-XI — în aceste locuri e adevărată și populația maghiară. Morții acestora nu au fost înhumați însă în aceeași necropolă, ci în altă parte, în vatra orașului. Populației maghiare îi aparținea, probabil, necropola de dimensiuni foarte reduse (totalizînd vreo 35 morminte) din zona fostelor băi romane; aceeași populație a folosit și o altă necropolă mai mică, aflată în jurul catedralei catolice de azi, databilă, pe baza monedelor, în sec. XII.

Necropola din marginea orașului Alba Iulia ce se întinde pe o perioadă de peste cinci secole, dovedește deci existența la Alba Iulia la începuturile evului mediu a unei așezări de mărime și importanță excepționale. O așezare de agricultori, crescători de animale, meșteșugari și negustori, urmașii direcți ai daco-romnilor. Mărturiile istorico-arheologice, mai ales cele recent descoperite, dezminț falsă teorie cu privire la o stăpînire organizată a bulgarilor în părțile Mureșului, teorie afirmată, fără vreo dovadă concretă, tot mai mult în ultima vreme, de

unii istorici. În zona Mureșului Mijlociu, cu centrul la Alba Iulia sau Bălgrad, nu putea să existe un voievodat bulgar, deoarece bulgarii nu au exercitat niciodată nici măcar o dominație formală asupra teritoriilor românești intracarpatice. A existat un voievodat în aceste părți mureșene mijlocii, organizat nu de alogenii, ci de populația autohtonă, de români.

Între Olt și Apuseni

Cetate și așezare semi-urbană, Alba Iulia a îndeplinit, fără îndoială, rosturi politice, militare și culturale de centru al unei formațiuni statale sau prestatate de caracter voievodal — voievodatul Albei — așa cum au existat și alte așezări în acea vreme atât în Transilvania, cât și în celelalte zone ale țării: Biharea în Crișana — centrul voievodatului de sub conducerea lui Menumurut, Orșova în Banat — centrul voievodatului condus de Glad, Dăbica în Podișul Transilvaniei — centrul voievodatului lui Gelu Românul (*quidam Blachus*).

În fiecare din aceste trei voievodate pomenite au existat mai multe așezări întărite în afara celor de reședință: Satu Mare și Zalău — în voievodatul Bihorului; Cuvin, Horom — în voievodatul bănațean; Cluj-Mănăstur, Chiraleș — în voievodatul Transilvaniei. La fel și în voievodatul Albei, în afară de Alba Iulia mai existau câteva centre întărite, între care Blandiana-Teigrad, poate și Morești. Alba Iulia era cea mai importantă, mai puternică, mai bine fortificată, mai populată și mai dezvoltată din punct de vedere economic și cultural fiind reședința principală a voievodului Albei. În voievodat se aflau, de asemenea, numeroase așezări sătetești, mai multe zeci dintre acestea cercetate parțial până acum, între care mai însemnate par a fi, potrivit cunoștințelor de astăzi, Berghin, Ghibrom — date pe baza obiectelor descoperite în sec. IV-VI; Lechința, Ier-nut, Noșlac, Cipău — în sec. VII-VIII; Ghibrom, Ocna Mureș, Ocnișoara — în sec.

VIII-X; Ciumbud, Teiuș, Straja — în sec. X-XIII și altele, locuite de aceeași populație românească, în unele cazuri împreună cu populația slavă.

Dovezi numeroase și nefindoase care confirmă până la detalii continuitatea de viață a vechilor locuitori ai acestor meleaguri, dar în același timp întregesc în chip fericit relatările cronicii cunoscută sub titlul *Gesta Hungarorum* (Faptele ungurilor), scrisă de magistrul P., notarul sau secretarul regelui Bela III. Cronica conține — cum se știe — paragrafe care au fost viu disputate și deseori contestate de o anumită istoriografie, mai vechi și mai nouă. Ele se referă la existența românilor în Transilvania la sfârșitul sec. IX și începutul sec. X, și la organizarea lor din punct de vedere politic-militar și social-economic, cu așezări statornice și bine rînduite, creatori de cultură și civilizație, asemenea popoarelor vecine din acea vreme. Necropola de la Alba Iulia ar trebui să constituie un motiv de meditație în plus pentru cei care, deliberat și conștient, ignorează și falsifică realitatea istorică.

Recentele descoperiri de la Alba Iulia demonstrează cu pregnanță, existența, pe valea mijlocie a Mureșului, a unei „țări românești”, cu centrul la Alba Iulia, asemenea altor numeroase „țări românești”, ce acopereau atunci teritoriile locuite de români.

Cît se întindeau voievodatul Albei, rămîne o întrebare la care cercetările ulterioare vor putea da un răspuns mai cert. Se poate afirma însă de pe acum, că întinderea voievodatului Albei era destul de mare. Existența unei cetăți puternice, de piatră, căreia i se adăugau altele, de pămînt, atestă că, în comparație cu celelalte voievodate românești (apărate de cetăți de pămînt)¹, voievodatul Albei reprezenta o puternică formațiune statală; de asemenea, numărul mare de așezări sătetești probează existența unei populații numeroase, organizată în obști sătetești, unite în

formațiuni mai mari, cnezate, constituite, la rîndul lor, în voievodat.

Asemenea uniuni mai cuprinzătoare, de caracter voievodal, erau în stare să organizeze însemnate forțe de apărare, străduindu-se, în același timp, să beneficieze de elementele geografice ce puteau oferi un plus de protecție. În cazul voievodatului Albei, granița răsăriteană putea fi lanțul munților vulcanici (Gurghiu, Harghita), cea de miazăzi — rîul Olt, pînă la „Țara Făgărașului”, cea de miazănoapte — în marginea răsăriteană a Munților Apuseni, iar cea dinspre apus se va fi învecinat cu „Țara Hațegului”.

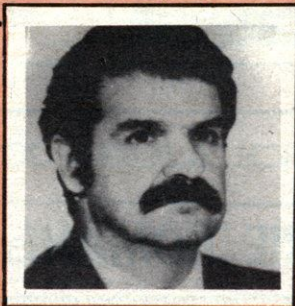
Margini naturale, cum aveau și celelalte voievodate românești din Transilvania: Tisa spre vest, Munții Maramureșului spre nord, porțile Meseșului spre răsărit, Mureșul spre sud — voievodatul lui Menumurut; Tisa spre vest, Mureșul spre nord, Dunărea spre sud și Țara Hațegului spre apus — voievodatul lui Glad; porțile Meseșului spre nord-vest, partea estică a Munților Apuseni spre vest, zona Bistrița-Năsăud spre nord-est — voievodatul lui Gelu. De întindere și importanță poate mai mare decît celelalte trei (juducînd după numărul așezărilor și mai ales după mărimea celei principale), voievodatul Albei se înfățișează ca o formațiune politică românească, cu o existență multiseculară.

Recentele descoperiri arheologice dovedesc prezența unui voievodat românesc locuit din vechime, fără întreruperi, de români, avînd un grad de dezvoltare social-economică, social-politică și cultural-instituțională superioară, cu alte cuvinte o societate cu un nivel de civilizație asemenea populațiilor și societăților vremii din această parte a Europei. O societate și o populație pașnică, doritoare de liniște și libertate, spre a-și putea asigura urcușul pe noi trepte superioare ale istoriei, în care fiecare generație a îmbogățit tradiția moștenită de la înaintași cu propriul aport, pe temeiul experienței sale.

¹ Magazin istoric, nr. 9/1978.

ISTORICUL — UN OM AL PREZENTULUI

Profesor universitar, specialist în istoria evului mediu și în istoria economică a Argentinei, Santiago José Polito Belmonte, din Buenos Aires, a participat, în zilele celui de-al XV-lea Congres internațional de științe istorice, la lucrările Secțiunii metodologice, în cadrul căreia aprecia că au fost abordate teme importante, toate la un înalt nivel științific.

De la bun început, în discuția avută, oaspetele argentinian a ținut să-și mărturisească bucuria de a fi avut prilejul să cunoască România, poporul român.

Prima mea experiență aici, la București, a fost uimirea. Nu fiindcă nu cunoșteam realizările și capacitatea constructivă a poporului român, ci pentru că una este să știi toate acestea din cărți și alta să le vezi în realitate.

Românul m-a impresionat prin firea lui sensibilă, prin căldura sentimentelor și un afect deosebit. Bucureștii mi s-au impus ca un oraș modern, în plină dezvoltare, cu o mare animație, cu edificii moderne, cum ar fi ultramodernul Hotel „Intercontinental” sau Sala congreselor, uimitoare prin capacitatea lor și performanțele tehnice. România, gazdă ospitalieră, a dus până la capăt, cu toată precizia, cu exactitate, cu căldură, activitatea de organizare a congresului. Nici unul dintre noi nu s-a simțit, în nici un moment, un anonim, un nimeni, în mulțimea de istorici reuniți. Am fost tratați ca individualități, ca persoane distincte ale mișcării istoriografice din țările noastre. Am întâlnit totodată la români cunoștințe generalizate de limbi străine.

În zilele în care m-am aflat în România, am luat, desigur, contact cu istoria, cu istoricii și istoriografia țării dv. Cunoșteam, din îndepărtatul nostru punct de observație, rolul pe care l-a avut și îl are poporul român în spațiul sud-est european, așa cum s-a cristalizat de-a lungul timpului, ca un focar de libertate pentru Peninsula balcanică, aducând înăuntrul ei o enormă cotă de sacrificiu și mari impulsuri culturale.

— Ce altceva mai cunoaște despre trecutul românesc un istoric argentinian, a cărui arie de cercetări nu cuprinde, în primul rând, Europa?

Știm că România, cu populația ei zămislită din dacii veniți în contact strâns cu latinitatea, a supraviețuit de-a lungul evului mediu fără a-și pierde, în ciuda presiunilor Imperiului otoman, individualitatea, naționalitatea, religia, cultura și, mai cu seamă, fără a-și pierde vreodată elementul unificator al limbii, menținându-și trăsăturile distincte ale ființei naționale. Această istorie de lupte îndrăzite pentru apărare în fața forței brute prinde formă și mai distinctă în secolul trecut, în perioada cunoscută în istorie ca epoca afirmării națiunilor.

Trecutul României se înscrie, ca și cel al patriei mele, Ar-

gentina, într-o luptă tenace pentru independență, în secolul trecut, și pentru păstrarea și dezvoltarea caracteristicilor naționale în secolul nostru.

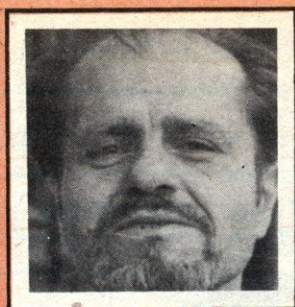
— Ați amintit despre istoriografia românească...

Aș exagera dacă aș spune că o cunosc bine. Spectrul arilor și epocilor pe care un istoric trebuie să-l abordeze este atât de mare, încât, dacă aș extinde limitele, nu aș face-o decât în detrimentul profunzimii. Cum am mai spus, am profitat de șederea mea la București, pentru a stabili o viitoare corespondență cu colegii români și pentru a mă informa cu cât mai multe detalii în ce privește interesele comune pe care, fără îndoială, le reunim istoricii argentinieni și români.

— Cum vedeți misiunea și rolul istoricului în zilele noastre?

Noi, argentinienii, prin vocația istorică demonstrată de fapte, împărțăm pe deplin idealurile de libertate și de progres ale tuturor popoarelor într-un cadru de respect reciproc și de colaborare între state, în sprijinul drepturilor inalienabile ale umanității la viață, la pace și la o existență liberă și independentă de orice presiune externă, așa cum a afirmat domnul Nicolae Ceaușescu, președintele României, în mesajul adresat istoricilor la deschiderea celui de-al XV-lea Congres. Desigur, rolul istoricilor în această luptă pentru libertate, care constituie „bătăliile pentru istorie”, este de o mare responsabilitate.

Interviu consemnat de
Ioan LĂCUSTĂ

Z. R. DITTRICH, A. P. VAN GOUDOEVER:

ISTORIE ROMÂNEASCĂ ÎN OLANDA

Aflați printre participanții la cel de-al XV-lea Congres internațional de științe istorice, prof. dr. Zdenek Radslav Ditrlich și conf. dr. Albert Peter van Goudoever, din Olanda, au răspuns, cu deosebită amabilitate, la întrebările adresate în numele cititorilor revistei Magazin istoric.

Prof. DITTRICH: — Atît eu cît și colegul meu van Goudoever lucrăm la Catedra de istoria Europei Răsăritene a Universității din Utrecht. Domeniul meu de cercetare îl constituie relațiile — în deosebi cele culturale și politice — din spațiul est-european. Am tratat această temă, inclusă într-un context istoric mai amplu, în lucrările, *Formarea Germaniei moderne. 1806-1871*, în două volume, *Trecutul Europei Răsăritene*, *Istoria mondială după 1945* etc.

În ultimii ani, împreună cu van Goudoever, ne-am îndreptat atenția asupra istoriei României. Am considerat că este de datoria noastră să facem cunoscute în Olanda trecutul țării dv., problematica istoriografiei, precum și cele mai

noi rezultate ale cercetărilor din România. Publicînd astfel de studii — unele semnate de amîndoi — în limba olandeză, credem că am adus o contribuție, ce nu poate fi decît stimulatorie, la mai buna cunoaștere a istoriei României pe plan european.

— Domeniul meu — **continuă A. P. van GOUDOEVER** — este istoria modernă a Rusiei și istoria Uniunii Sovietice. Dar am publicat și articole privind trecutul Cehoslovaciei și Iugoslaviei. În ultimul timp, așa cum vă spune și colegul meu, am dorit să cunosc mai bine rolul jucat de România în Europa de Răsărit. Timp de veacuri întregi acest rol a fost definit de lupta pentru existență, pentru păstrarea identității, a ființei naționale. În general vorbind, efectele acestei neîncetate lupte pot fi percepute chiar în istoria contemporană a României; locul de azi al țării dv. în Europa și în lume este în strînsă legătură cu experiențele trecutului. De aceea, în politica sa externă, România afirmă acest loc, al luptei pentru independență și suvera-

nită națională, loc de o incontestabilă legitimitate.

— În ce scrieri ați exprimat aceste gânduri referitoare la țara-gazdă a congresului?

— Menționez cîteva titluri: *Istoria României. 1848-1918*, o culegere de studii publicate cu prilejul primului Colocviu de istorie româno-olandez, care a avut loc la Utrecht, în 1977; *Cristian Racovski și Nașe Slovo (1914-1916)*, iar acum, în colaborare cu Z. R. Ditrlich, apare o *Istorie a politicii externe a României*.

— Cum apreciază un istoric obișnuit să investește o arie mai amplă, Europa de Răsărit, de pildă, relația dintre istoria națională și istoria spațiului respectiv, incluzînd mai multe țări?

Prof. DITTRICH: — Concepția conform căreia istoria unei țări trebuie cercetată ca fiind ruptă de lumea înconjurătoare este astăzi depășită. Dimpotrivă, este important ca relațiile dintre popoare, în evoluția lor, să fie încadrate în istoria unei părți, stabilită convențional sau nu, a continentului respectiv.

DIN TRECUTUL
POMPIERILOR

Între ultimele lucrări apărute în Olanda despre istoria României, se numără și studiul prof. dr. Z.R. Ditttrich *De Roemenen en hun geschiedenis. Nicolae Iorga 1871-1940* (Românii și istoria lor. Nicolae Iorga 1871-1940), apărut în nr. 9/1980 al revistei *Intermediar* din Amsterdam. Autorul relevă marea personalitate a savantului român despre care scrie: „Însemnătatea lui este mult mai amplă decît pe plan strict românesc. În opera sa științifică se constată trecerea spre o istorie spațială, în cadrul căreia se întrepătrund popoare și civilizații de-a lungul secolelor. Aceasta face din Iorga unul din cei mai mari istorici ai secolului”.

Între timp, sub auspiciile Institutului olandez pentru problemele păcii¹ a apărut la Haga în septembrie 1980 și cartea *Onafhankelijkheid als wensdroom. De buitenslandse politiek van Roemenie* (Independența ca ideal național. Politica externă a României) scrisă de istoricii Z.R. Ditttrich și A.P. van Goudoever.

Sînt deosebit de interesante capitolele în care autorii analizează pe bază de documente politica externă a țării noastre, de la întemeierea primelor formațiuni statale românești și pînă în zilele noastre, subliniind continuitatea luptei pentru independență a poporului nostru, arătînd că România este „o națiune cu o înaltă conștiință a trecutului, care pune accentul pe continuitatea acțiunilor sale legîndu-le de activitatea generațiilor trecute”. Comparînd situația celorlalte state din Balcani, anexate de Imperiul otoman, cu cea a statelor medievale românești, cei doi istorici olandezi scot în evidență faptul fundamental că acestea din urmă „și-au păstrat statutul de principate autonome... În Valahia și Moldova, turcii nu au avut dreptul să se stabilească ca proprietari de pămînt, aflîndu-se acolo doar ca funcționari și negustori”². Autorii consideră că în perioada aceasta de dominație otomană „se află originea metodelor, tehnicii și a tradițiilor diplomației românești” care, în condiții grele, s-a caracterizat „prin iscusință, tact și inventivitate”, reușind să mențină autonomia țărilor române.

Sînt marcate apoi momentele principale ale luptei poporului nostru, pentru emanciparea națională și socială din prima jumătate a sec. XIX și activitatea diplomatică desfășurată de revoluționarii pașoptiști în capitalele europene într-un moment în care „în prim plan se situa idealul unificării tuturor românilor într-un stat național unic”. Cei doi istorici olandezi analizează în continuare activitatea suplă, iscusită și stăruitoare a diplomației românești — desfășurată în condiții internaționale complicate — încoronată de Unirea de la 1859 și obținerea independenței de stat absolute în războiul din 1877-1878. Un spațiu larg este acordat de autori politicii externe a României în timpul neutralității și apoi în primul război mondial, dus alături de Triple Înfelegere. Cartea subliniază legitimitatea marii Uniri, care nu a fost, cum se exprimă istoricii amintiți, „un cadou de la Antantă”. Încheind acest capitol, ei conchid: „Vechiul vis al unității statale și al unificării tuturor românilor a devenit realitate...”

Referindu-se la politica externă a României în perioada interbelică, autorii relevă contribuția țării noastre la lupta pentru securitate și pace în Europa, considerîndu-l pe Nicolae Titulescu drept „o personalitate extrem de capabilă”, care a acționat „spre întărirea poziției internaționale a României”.

Ana Maria ȘERBĂNESCU, Ioan DRAGOMIRESCU

¹ Creat în 1969, la Haga, Institutul olandez pentru problemele păcii, în rîndul cărui lucrează numeroși specialiști investigînd sursele naționale și internaționale — arhive, cărți, studii, manuscrise etc. — publică, pe această temă, lucrări de sinteză, studii și articole.

² Magazin istoric, nr. 3/1975.

În Roma antică, exista un magistrat anume care conducea serviciul contra incendiilor. Împăratul August (27 î.e.n.-14 e.n.) a creat chiar o legiune formată din 2000 persoane și împărțită în patru cohorte, fiecare destinată unui mare sector al orașului.

Sub Carol cel Mare (768-814), un anumit număr de locuitori aveau misiunea de a veghea, în fiecare oras, asupra securității tuturor și mai ales asupra pericolului incendiilor în timpul nopții.

De cînd Parisul a avut consilieri municipali — ne informează revista *Historia* — aceștia au hotărît ca, în caz de incendiu, să fie convocați de urgență maeștri zidari, dulgheri și țigari. Ei trebuiau să se înarmeze cu găleți, cîrlige și scări, aflate în depozite speciale din mănăstiri și în casele celor mai de vază cetățeni ai orașului.

În 1699, Dumourrier-Duperrier, un industriaș, și-a oferit serviciile pentru a lupta contra incendiilor, punînd la dispoziție muncitorii propriei antreprize și materialul său: pompe, văzute de el în Germania și Olanda, cărora olandezul Van der Heyde avusese ideea să le adapteze furtunuri din piele, ce permiteau proiectarea apei la mari distanțe.

În anii săi de domnie (1643-1715), Ludovic XIV a achiziționat, pentru Paris, 12 asemenea pompe. Puțin mai târziu, numărul lor a ajuns la 20. În 1716, Duperrier a fost numit „director al pompelor”. El avea în subordine un personal de 60 persoane, așa-zîșii „paznici ai pompelor”. Erau precursorii pompierilor profesioniști. Ei primeau o retribuție anuală și erau îmbrăcați într-un fel de uniformă: la început, o pălărie de fetru, mai târziu, o calotă de fier. În 1722, numărul pompelor s-a înmulțit. În același timp, s-a constituit o companie regulată, formată din 60 persoane și echipată într-o uniformă albastră. În 1801, pompierii au fost instalați în căzărni, serviciul lor fiind asimilat celui militar.

AMINTIRI

PETRU PONI

În 1866, după terminarea studiilor universitare¹, Petru Poni s-a întors în țară, funcționând o vreme ca profesor la fosta Academie Mihăileană (denumită, în acei ani, Gimnaziul central sau Colegiul național) și la Școala militară din Iași; din 1878 — după susținerea unui concurs — a ocupat Catedra de chimie a Universității din Iași.

Activitatea didactică și științifică a constituit preocuparea de capetenie a savantului, căreia i-a închinat, cu pasiune și devotament, întreaga sa energie. Lui i se datorează primele manuale de fizică și chimie din învățământul secundar românesc. Pe tărîm științific, P. Poni a efectuat importante studii asupra mineralelor și petrolului din România, deschizînd un domeniu practic necunoscut cercetării nu numai de la noi, ci și pe plan mondial. Călătoriile sale de studii prin diferite zone ale țării și investigațiile de laborator efectuate asupra materialelor adunate s-au soldat cu descrierea a două minerale — numite de el badenită și broștenită — „care diferesc prin compoziția lor chimică de toate mineralele cunoscute pînă acum” — cum avea să arate în comunicarea făcută Academiei române. Ambele descoperiri reprezintă contribuții românești — primele în acest domeniu — la știința mineralogică universală.

Semnificativă pentru valoarea științifică a cercetărilor lui Poni este și scrisoarea ce i-a fost adresată de chimistul finlandez Ossian Aschan în legătură cu studiul Asupra hidrocarburilor aromatice conținute în petroluri în care se arată că, „prin lucrarea aceasta, s-a hotărît în mod sigur și interesant răspunsul la întrebarea dacă hidrocarburile sînt produse naturale ale petrolului sau nu, lucru

pentru care trebuie să vă fie recunoscătoare toată lumea științei”.

Poni era conștient de utilitatea unui învățămînt legat de activitatea practică, susținînd necesitatea întemeierii unor laboratoare moderne, bine dotate: „Toată lumea dorește — arăta el într-un memoriu adresat ministrului Instrucțiunii, la 10 decembrie 1878 — introducerea industriei în țara noastră și o consideră ca singura mîntuire a relei stări economice în care ne aflăm. Cercetările chimice sînt însă baza oricărei industrii și acestea numai în laboratorii se pot face”.

În anii 1884 și 1917, cînd unli politicieni ai vremii au cerut, sub pretexte așa-zis materiale, desființarea Universității din Iași, profesorul Poni a avut rolul hotărîtor în a determina forurile responsabile să nu ia în seamă aceste proiecte, convingîndu-le că sistemul pluriuniversitar este mai avantajos. „O universitate — argumenta savantul — este, înainte de toate și mai presus de toate, un focar de cultură destinat de a răspîndi lumina, adevărul și ideile proprii ale unei națiuni”.

„Universitatea noastră — arăta el într-un discurs ținut la Asociația profesorilor universitari din Iași, în 1917 — este una din cele mai tinere. Putem zice că ea comtează [numără] abia două generațiuni de profesori. Dintr-însa însă a ieșit un Xenopol, care, prin cercetările sale asupra Principiilor fundamentale ale istoriei, a atras asupra lui atenția învățătorilor din toată lumea. El a fost ales atunci membru corespondent al Academiei de științe morale și politice din Paris. Cînd, mai tirziu, a completat marea sa operă, aceeași Academie l-a ales asociat străin al ei. Pentru a vă da seama ce însemnează onoarea făcută colegului nostru, va fi de ajuns să vă spun că în Academia de științe morale și politice nu sînt decît șase locuri de asociați străini.

¹ Magazin istoric, nr. 8/1981.

Între acești șase învățați din toată lumea care s-au înălțat mai sus decât toți ca filozofi, istorici, economiști, juriști etc. face parte Xenopol.

Alături de dînsul, în ambele noastre universități, și la București și la Iași, avem un mare număr de profesori care lucrează la progresul științei și ale căror nume figurează cu onoare alături cu acelea ale învățaților din alte țări și contribuie astfel la înălțarea patriei noastre.

Pentru a preîntîmpina asemenea tentative pe viitor, dar și pentru a asigura învățămîntului leșean un cadru corespunzător, Poni a reușit să convingă forurile guvernamentale de necesitatea ridicării unui nou local universitar (cel în care se desfășoară activitatea de

astăzi); pînă atunci această înaltă școală leșeană funcționase într-un local lângă Spitalul „St. Spiridon“, ulterior sediul Facultății de medicină, și în diferite alte clădiri ce avuseseră inițial alte destinații și, ca atare, erau improprie pentru un învățămînt modern.

Reproducem, în continuare, noi fragmente din caietele cu Amintiri ale marelui savant. Pentru ușurarea lecturii nu am marcat întreruperile în text; la transcrierea acestuia am aplicat în general normele gramaticale actuale, păstrînd însă particularitățile stilistice ale autorului. Titlul și subtitlurile sînt cele din manuscrisul original; notele de subsol și intervențiile între paranteze sînt de apăsare redactiei.

D. IVĂNESCU,
Gh. DAVID

Ce am voit să fac (II)

La liceul din Iași

După ce am trecut licența, m-am întors în țară. Aveam în mintea mea mai multe subiecte ce îmi promiteam să studiez. Planul lucrărilor era făcut; literatura o strînsesem la Paris. [Deocamdată însă] dacă știință nu puteam face, m-am silit să-mi fac datoria către școlarii a căror instrucțiune și educațiune îmi fusese încredințată ca profesor de fizică și chimie la Liceul național.

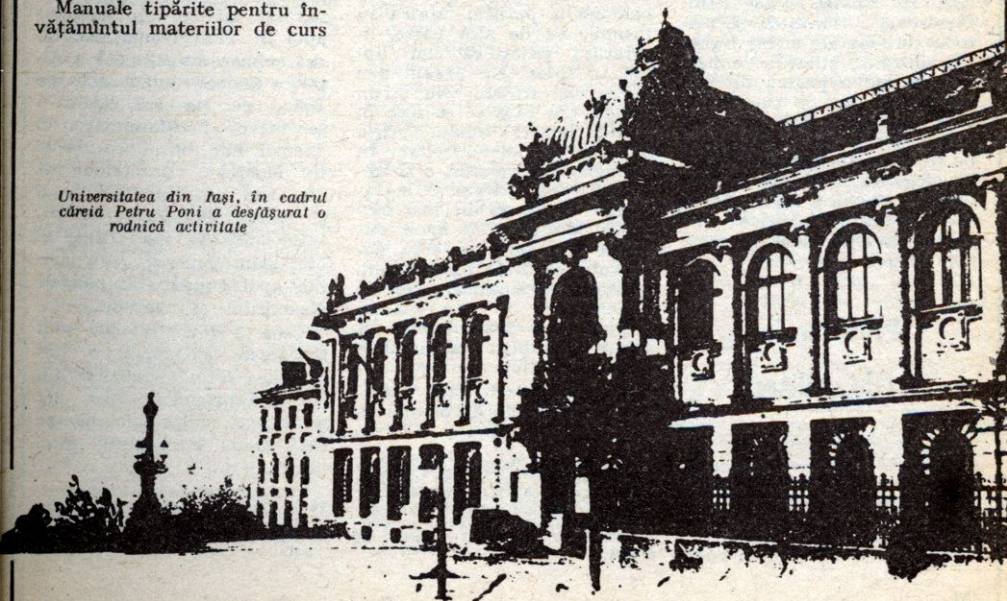
Manuale tipărite pentru învățămîntul materiilor de curs

secundar nu erau. Profesorul redacta lecțiunile ce făcea și dădea școlarilor foile pentru a le copia. Aceste foi, revăzute și îndreptate necontenit, pentru a face ca textul să fie bineînțeles, au format manuscrisul cursurilor mele de fizică și de chimie pe care le-am tipărit. Judecînd după marele număr de edițiuni ce am scos și după afirmațiunile foștilor mei școlari, se pare că aceste cărți au ajutat mult învățămîntul fizicii și chimiei în școlile noastre secundare. Pe de altă parte, am constatat că

multe din manualele care au fost mai tirziu publicate asupra acestor științe erau imitate și de mai multe ori chiar copiate după cărțile mele. Deși procedeul acestor autori nu era tocmai corect, el mi-a adus totuși o mare mulțumire sufletească, dîndu-mi o nouă dovadă că lucrările mele erau bune.

În o revistă ilustrată, numită *Gazeta sîteanului* (anul 1899, nr. 6) este publicat un articol intitulat *Petru Poni*

Universitatea din Iași, în cadrul căreia Petru Poni a desfășurat o rodnică activitate

ca profesor, plin de laude pentru mine. Nu știu cine este autorul acestui articol; el a semnat „Un fost elev”. Iată ce scrie acest „fost elev” despre cărțile mele: „Pe atunci nu era ca astăzi, când elevii au la îndemână cărți tipărite, cu figuri și tablouri, cu material didactic bogat și [elevii] n-au decît să citească și să fie atenți spre a-și cîștiga cunoștințe. Pe atunci, elevul trebuia să-și scrie lecțiunile la aproape toate materiile și apoi, obosit de atîta scris, să se apuce să învețe acele lecțiuni. Acest neajuns a căutat să-l înlăture dl. Poni și l-a înlăturat cu mult succes, publicînd lecțiunile sale de la Liceul național, în două cărți destinate elevilor tuturor școalelor secundare, și anume: *Curs de chimie elementară* și *Noțiuni de fizică pentru uzul claselor inferioare de liceu*, și, mai târziu, *Elemente de fizică*, cuprinzînd tot ceea ce trebuia pentru studiul fizicii într-un liceu complet.

Golul ce l-a îndeplinit publicarea acestor cărți în literatura didacticii științifice, unde nu era nici o publicație bună de acest fel, e greu de priceput pentru generațiunea tînărară care n-a gustat amărăurile acestor vremuri.

În adevăr, nu știi ce să admiri în cărțile d-lui Poni. Precisiunea, claritatea și metoda sînt așa de strîns legate cu adevărul științific expus, încît cînd o pagină din una din aceste cărți îți ține încordată atențiunea fără a te simți obosit. De aceea se și explică de ce toată tinerimea din Țara Românească, în timp de mai mult de 20 ani, și-a primit cele întîi cunoștințe de fizică și de chimie aproape exclusiv numai din cărțile d-lui Poni”.

Profesor la Școala militară

În toamna anului 1866, am fost numit profesor de științe fizice la Școala militară care fusese strămutată de la București la Iași.

Cînd m-am prezentat colo-

nelului Baruți [Barozzi]¹, comandantul școalei, acesta chemă un ofițer și, spre marea mea surprindere și bucurie, îi dă ordine să-mi predea, după inventar, obiectele laboratorului de chimie și ale cabinetului de fizică.

Aveam, prin urmare, un laborator de chimie și un cabinet de fizică!

Școala militară era instalată în casele lui Iorgu Ghica de la Copou. Mie mi se destinaseră două camere din atenanțele acestor case boierești. Nu am stat mult de vorbă și am înhățat pe bietul ofițer la treabă. Eram impacient să văd bogățiile ce mi se puneau la dispoziție. Doi soldați au așezat dulapurile, iar eu, cu dalta și ciocanul în mînă, deschideam, una după alta, lăzile și scoteam cu îngrijire obiectele împachetate în ele, spunînd ofițerului numele lor, pentru a fi trecute în inventar; apoi le ștergeam bine de praf și de paie și le așezam în dulapuri.

Astfel mi-am organizat micul meu laborator pentru ca să-mi servească, pe de o parte, la facerea principalelor experiențe de curs, iară, pe de alta, ca să pot lucra și eu într-insul. Nu mă puteam gîndi să întreprind cercetările ce aveam în minte la întorcerea de la Paris, căci nu aveam nici materialul, nici unele aparate pe care nu le puteam fabrica eu însumi. Pe de altă parte, literatura științifică îmi lipsea în total. Nu aveam nici cărți, nici reviste. Nu știam nimic din ceea ce se face în restul lumii; trăiam într-o stare de completă izolare. În asemenea împrejurări a și trebuit să mă mărginesc la facerea unor cercetări mai modeste. Mineralele și apele minerale din țară nu erau cunoscute. La studierea lor mi-am îndreptat activitatea mea de chimist.

Înainte de toate trebuia să găsesc și să aduc materialul ce voiam să studiez.

Pentru aceasta am întreprins o serie de excursiuni în

timpul vacanțelor de vară. Cea dintîi excursiune am făcut-o în Munții Vrancei, împreună cu Ion Ionescu de la Brad². Acolo am stat aproape două luni. Ionescu umbla din sat în sat, pentru a aduna materialul de care s-a servit pentru a scrie remarcabila sa operă asupra agriculturii în județele Putna, Mehedinți și Dorohoi, iară eu cutreieram ziua întreaga dealurile și munții, pentru a vedea rocile din care erau construiți și în speranța că voi găsi ceva interesant din punct de vedere mineralogic. Sara ne întâlneam într-un sat și, așteptînd să se facă mămăliga, ne comunicam observațiunile noastre și le notam la lumina unui opaiț.

Aceste note le-am utilizat anul trecut [1921], după mai bine de jumătate de secol, pentru a redacta capitolul asupra Vrancei din cartea mea, *Statistica răzeșilor*.

Alteori, mergeam împreună prin sate sau prin creierul munților. Așa ne-am dus de la Lepșa la Muntele Giurguiului [Giurguiului], pe creasta despărțitoare a apelor, pentru a vedea vechiul hotăr al Vrancei.

Anii următori am fost în regiunea Broștenilor și a Dornei. De aici, am trecut în Bucovina și am cutreierat în toate părțile de la Dorna la Nistru, această miniatură admirabilă a Moldovei. M-am dus apoi în Transilvania, am văzut culmea maiestuoasă a Alpilor Rodnei, m-am suit pe Inău, de pe care vederea-ți se întinde în Maramureș, în Transilvania, în Bucovina și în Moldova. Scoborîndu-mă spre sud, am urcat Călimanii și Munții Borsecului cu Di-trăul, pînă în șesul bogat al Mureșului Superior. Am umblat apoi în munții din județele Neamțului și Bacăului.

Ceea ce m-a atras mai mult în aceste excursiuni a fost regiunea rocilor cristaline din jurul Broștenilor. Aicea am găsit mai multe minerale pe care le-am studiat în micul

¹ Constantin Barozzi (1833-1921), general român, profesor de fortificații la Școala militară de ofițeri; a organizat serviciul geografic al armatei; în timpul Războiului de independență a comandat trupele de geniu.

² Ion Ionescu de la Brad (1817-1891), agronom român, participant la revoluția de la 1848 din Țara Românească; unchi al lui Petru Poni.

meu laboratoriu și le-am descris în memoriul ce am prezentat Academiei române sub titlul de *Cercetări asupra minerealelor din masivul cristalin de la Broșteni*.

Amintirea timpului cît am fost profesor la Școala militară a rămas profund întipărită în inima mea. În această școală am găsit mijlocul de a lucra puținul ce am făcut în știință; într-însa am cunoscut de aproape pe toți tinerii ofițeri care, pe cîmpul de luptă au reînviat [la 1877] gloria străbună și au cucerit neașteptarea patriei; tot acolo am cunoscut pe generalii care, în fruntea oștilor noastre, au înfăptuit aspirațiunile noastre cele mai scumpe, realizînd unirea tuturor românilor. Toți aceștia îmi făceau marea onoare de a se numi școlarii mei.

Cînd, după terminarea războiului mondial, s-a format ministerul de generali¹, trei din acești conducători, Coandă, Grigorescu și Prezan, mi-au cerut cu cea mai mare insistență să fac și eu parte din acel ministeriu. Iată, în esență, răspunsul ce le-am dat: „Ministeriul ce formați va fi de foarte scurtă durată. Partidele politice, și în special liberalii, nu vă vor lăsa să guvernati mult timp, nici să faceți ce voîți. Trebuie dar să aveți un program bine hotărît. După mine acest program trebuie să fie, în rezumat, următorul:

„1. Primirea unirii [noilor provincii] în noul regat român.

2. Promulgarea, prin decret-lege, a Legii electorale pe baza sufragiului direct și secret votat de Constituanta.

3. Promulgarea prin decret-lege a Legii agrare pe baza exproprierei votată asemenea de Constituanta. Dacă domniile voastre primiți acest program și dacă M.S. Regele îl aprobă, opera d-voastră va fi mare. Dacă credeți că trebuie să mă asociați și pe mine la săvîrșirea ei, primesc cu recunoștință această onoare. Dacă însă, din o cauză, oricare ar fi, domniile voastre credeți că acest program nu poate fi realizat, atunci vă rog să mă

lăsați să termin în liniște puținele zile ce Dumnezeu îmi va dăruî.”

Generalul Coandă, care fusese însărcinat de rege cu formarea ministeriului, mi-a răspuns: „M.S. Regele aprobă punctele pe cari le-ai dezvoltat în programa d-tale și M.S. crede că trebuie să le rezolvăm cît mai curînd.”

Astfel am intrat în ministeriul Coandă.

Din cele trei puncte ale programului meu nu au fost rezolvate decît cele dintîi două. Legea agrară, lucrată în Consiliul de miniștri din care făceam parte, a fost supusă sancțiunii regale, însă nu a putut obține sămănătura regelui decît după ce a fost modificată de ministeriul prezidat de Brătianu. Am trecut intrarea mea în ministeriul Coandă în capitolul în care notez amintirile mele de la Școala militară, căci nu-mi pot explica stăruința ce au pus acești foști școlari ai mei să viu alături cu dinșii decît prin simpatia ce aveau pentru fostul lor profesor.

Profesor la Universitate

La 1878, în sfîrșit, după 13 ani de așteptare, s-a pus la concurs Catedra de chimie de la Universitatea din Iași. Eram, în sfîrșit, profesor la Universitate!

Cel dintîi lucru de care m-am preocupat, luînd această sarcină, a fost să-mi organizez un laborator. La începutul lui decembrie am adresat ministeriului un raport în care arătam că învățămîntul chimiei nu se poate face fără un laborator. Am recitit acuma, după 44 ani, acest raport și nu găsesc ceva de schimbat într-însul.

Deși cererile mele erau foarte modeste: un local în care să pot lucra fără a-mi compromite, eu și studenții, sănătatea, mărirea subvenției anuale și acordarea unei retribuții mai oneste profesorului, nu am putut totuși obține ceva.

Cinci ani de zile am stat cu laboratorul meu în bucătăria lui Roznoveanu. Abia în 1883 am izbutit să capăt, în clădirea principală a Universi-

tății vechi, două camere. Una din ele, care era spațioasă, servea pentru facerea cursurilor și avea, în același timp, o serie de mese la care puteau să lucreze studenții. Eu însumi lucram tot în această cameră. Eram mulțumit că aveam cel puțin lumină, aer și puțină de a ne încălzi în timpul iernii. Alături aveam o mică odăiță în care am instalat biroul meu, biblioteca și balanțele. Alături cu sala de curs se afla o altă cameră, pe care am izbutit mai tîrziu să o capăt și să instalez într-însa mesele de lucru ale studenților și depozitul de material.

Subvențiunea a fost mărită treptat, așa că mi-a fost cu puțină să cumpăr în fiecare an, pe lîngă produsele chimice, unele din aparatele cele mai indispensabile. Îmi amintesc și acum profunda mea emoțiune cînd am văzut cei dintîi 11 studenți, instalați la mesele lor, și învîrtind la lampa Bunsen tuburile de sticlă pentru a face dintr-însule diverse aparate. Prin muncă, perseverență și răbdare, izbutisem să fac la mica Universitate din Iași ceea ce nu puteam să am la bătrîna Sorbonă.

Cel dintîi lucru de care avea nevoie Universitatea noastră era localul în care trebuia să fie instalată. Dl. Sturdza², ca ministru al Instrucțiunii, a propus și a făcut să se voteze în Corpurile legiuitoare un credit de trei milioane de lei pentru construirea acestui local.

Îmi aduc aminte de cele petrecute și sînt de atunci peste treizeci și cinci de ani. Eram sara amîndoi în bibliotecă sa. El deschide, surîzînd, un portofoliu, scoate dintr-însul cîteva hîrtii și mi le dă să le cetesc. Era proiectul de lege pentru cererea creditului, cu expunerea de motive și cu

¹ Guvernul format în noiembrie 1918, prezidat de Constantin Coandă, Peiru Poni fiind ministru al Instrucțiunii.

² Dimitrie A. Sturdza (1833-1914), om politic român, membru marcant al Partidului Național Liberal, iar din 1895 pînă în 1908 președinte al acestuia. În repetate rînduri ministru și prim-ministru al țării; în calitate de secretar și președinte al Academiei române a contribuit la îmbogățirea colecțiilor acestui înalt for de cultură. În viața politică a fost însă unul din reprezentanții forțelor reacționare, năruindu-se printre inițiatorii acțiunii de reprimare a țărănimii răsculată la 1907.

Mesajul regal cu care se înainta Camerei Deputaților. Nu am putut să-mi stăpinesc emoțiunea și i-am mulțumit cu efuziune pentru marele act ce făcea.

Void să contribuiesc, în marginile puterilor mele, la facerea acestei clădiri, fără să spun nici un cuvânt d-lui Sturdza, am plecat în străinătate, pentru a vedea localurile universităților. Am fost în Austria, în Germania, în Svițera [Elveția]. M-am oprit mai mult timp în orașele unde se făcuseră mai de curând clădiri universitare. Am studiat în toate detaliile lor aceste clădiri și mi-am procurat scrierile și planurile publicate. Peste tot locul însă m-am lovit de o mare dificultate. De la universitățile cele mai mari, ca la Viena, Berlin, Strasbourg [pe atunci în Germania] până la cele mai mici, ca la Graz, sistemul adoptat era următorul: o construcție centrală care cuprindea localurile administrației universitare (rectoratul și decanatele facultăților), amfiteatrele facultăților pentru studiile teoretice, salele seminariilor cu bibliotecile lor, biblioteca universitară. Pe lângă această clădire centrală, fiecare, știință experimentală avea un institut separat, așezat în apropierea palatului universitar.

Pentru a face toate aceste clădiri și a le înzestra cu tot materialul și aparatele necesare, suma de trei milioane era cu mult insuficientă. În multe

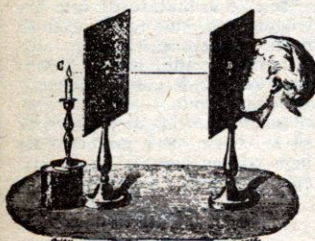
a-mi îndeplini sarcina ce singur îmi luasem, de a găsi o soluție chestiunii construirii clădirei universitare cu suma votată de corpurile legislative? Aș fi putut să arăt ministrului că s-a cheltuit cu cele mai mici din universitățile germane și austriace și să cer cel puțin tot atita și pentru Universitatea din Iași. Dl. Sturdza însă îmi spusese că nu poate obține mai mult decât s-a dat. Făcînd o asemenea cerere riscam să pierd și ceea ce ni se dăduse. M-am hotărît dară să studiez ce este posibil de a face cu suma de care dispuneam. Cea dintîi chestiune de care m-am ocupat a fost aceea a Facultății de medicină. Universitatea veche este alături cu Spitalul „Sfințului Spiridon“. Era natural ca această clădire să fie dată Fa-

cultății de medicină. Într-însa se va amenaja administrația facultății (decanatul), salele de curs, laboratoarele facultății și, la nevoie, se vor clădi și alte laboratorii, cum s-a și făcut. Clinicile se vor face în spital.

Clădirea centrală a Universității se va construi pe terenul cumpărat de stat în strada Carol.

În privirea institutelor, am fost nevoit să renunț la instalarea lor în clădiri separate, cu locuințe pentru director și personal, ca în Germania, și să mă mulțumesc cu construcția de laboratorii care să cuprindă numai localurile destinate învățămîntului practic al studenților și a celei ale cercetărilor științifice.

Universități, construirea unui singur institut și înzestrarea lui a costat o sumă mai mare decât aceasta. Aceasta era marea dificultate de care m-am lovit cînd am văzut ceea ce se făcuse în alte țări pentru instalarea învățămîntului superior. Ce puteam face pentru

Societatea academică română
NOTIUNI
DE FIZICA
PENTRU ȘCOLI
CLASELOR ÎNFERIOARE DE LICEE
PETRU PONI
Profesor la Liceu și la Institutul Academic
Cu numeroase figuri în text
IASII
TYPOGRAFIA D. GHIRONIULI
1874

În pp. 26, 27: imagini din manualul de fizică, (ediția din 1874), elaborat de savantul român

Pentru botanică, gîndul meu era ca statul să cumpere Grădina botanică, înființată cu așa de mare zel pentru știință de regretatul A. Fătu¹. În sfîrșit, pentru astronomie, dorința mea era să se clădească un observator pe dealul de la Copou, lucru care a fost realizat.

Fiecare din aceste trei grupe de laboratorii va forma cîte un pătrat în mijlocul căruia se va construi cîte un auditoriu putînd conține pînă la o sută de studenți. În fiecare din aceste trei auditorii se vor putea face nu numai cursurile științelor propuse în laboratorii, ci și unele din cursurile Facultății de litere și [a celei] de drept, pentru care auditiile din clădirea centrală vor fi insuficiente.

Încălzirea centrală a întregului edificiu se va face într-o mică uzină situată în dosul laboratorului de chimie.

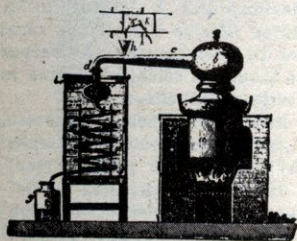
Consultînd un arhitect, acesta m-a încredințat că construcțiile prevăzute de mine se pot face cu 3 pînă la 3,5 milioane, cu condițiunea că se vor înălțura orice cheltuieli de lux și că în această sumă nu vor intra costul aparatelor de

¹ A. Fătu (1815-1886), jurist, medic și mare filantrop leșean.

știință propriu-zise și al colecțiilor.

Am redactat apoi un memoriu asupra construcției Universității. În acel memoriu — după ce dezvoltam cele expuse mai sus în rezumat — dădeam programul construcției și amenajării laboratorului de chimie minerală cu toate detaliile necesare. Acest laborator a fost descris de dl. Costăchescu¹ în volumul intitulat *Omagiu profesorului P. Poni de foștii săi elevi și cred inutil să fac și eu această descriere.*

În privirea celorlalte laboratorii am cerut să fie consultați

profesorii respectivi. Am dat d-lui Sturdza memoriul meu, împreună cu planurile și descrierile construcțiilor universitare ce-mi procurasem. El, după ce și-a luat timpul să le studieze, mi-a exprimat cele mai vii mulțumiri pentru munca mea și m-a asigurat că programul meu va fi executat de arhitectul însărcinat cu facerea lucrărilor.

Ministrii se schimbă deseori în țările constituționale. După ieșirea d-lui Sturdza din minister, arhitectul Blanc² a modificat în parte planurile Universității elaborate după indicațiile mele.

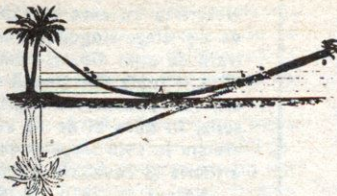
În noua clădire a Universității

În toamna anului 1897 ne-am strămutat în noua clădire a Universității. Eram așa de mulțumii văzându-ne instalați

¹ Neculai Costăchescu (1876-1939), chimist, elev, apoi colaborator al lui Poni; profesor universitar la Iași, academician.

² Louis Pierre Blanc (1860-1903), arhitect elvețian stabilit în România. Printre construcțiile proiectate de el, în afara Universității din Iași, se numără Institutul botanic și Facultatea de medicină din București ș.a.

într-însa, înclt nu mă mai gândeam la defectele ei. De altminter, laboratorile, și în special laboratorul de chimie

minerală, în care aveam să lucrez, erau cît se poate de bine amenajate, atît ca distribuție a saelor, cît și ca așezare a mijloacelor de lucru.

Pe cînd se construiau aceste laboratorii, nu erau în Iași nici apă, nici gaz. Atît apa cît și gazul însă sînt absolut indispensabile oricărui laborator. Pentru apă am cercetat și analizat cele mai însemnate izvoare dinprejurul orașului. Atît din cauza situației [poziției] și a calității apei m-am oprit asupra izvoarelor de la Valea Lupului și am propus Ministerului să aducă apa lor la Universitate. Izvoarele au fost captate și, prin scurgere naturală, apa a fost adusă pînă la bariera Păcurari, pe o distanță de aproape 5 kilometri. Acolo ea a fost primită într-un rezervoriu, de unde a fost ridicată prin o pompă la castelul de apă construit din dosul palatului universitar. De aici a fost distribuită în întreaga clădire sub o presiune îndestul de mare, pentru a permite întrebuintarea ei la facerea oricăror studii științifice. Mai în urmă s-a adus în Iași apa de la Timișești și instalația de la Valea Lupului a fost părăsită.

În privirea gazului, am rezolvat problema încă de cînd eram cu laboratorul în Universitatea veche. Aparatul pentru carburarea aerului a fost așezat în una din camerele care se află dedesubtul amfiteatrului de chimie. El funcționează și acum foarte bine, deși sînt 25 ani de cînd a fost instalat.

Studentii și oamenii de știință care lucrează într-un laborator — pe lângă localurile și instalațiile de care am vorbit mai sus — au nevoie și de o bibliotecă în care să găsească tot ce s-a făcut, s-a scris și

s-a publicat asupra chestiunilor ce voiesc să studieze. De la venirea mea la Universitate am căutat să satisfac și această cerință. Pentru aceasta, în marginile mijloacelor de care dispuneam, am cum-părat tratatele de chimie și mineralogie cele mai complete și mai renumite și m-am abonat la principalele reviste de chimie. Colecțiunile complete ale acestor reviste se găsesc cu greu și sînt foarte scumpe. Cu toate acestea, am izbutit să-mi procur unele din cele mai renumite.

Laboratorul avea încă multe lipsuri. Aveam nevoie de multe aparate mai scumpe, de multe cărți și colecții de reviste. Așa cum era însă nepermitea să dăm școlarilor noștri un învățămînt solid, care se putea compara cu cel care se dădea în institutele cele mai celebre din străinătate, și să facem și cercetări științifice originale.

Rezultatele acestei activități însă nu erau cunoscute din cauză că lucrările științifice făcute la noi erau răspîndite în diferite reviste române și străine. Atunci, împreună cu ceilalți colegi ai mei, ne-am hotărît să scoatem o revistă în care să publicăm toate lucrările științifice făcute în Universitatea noastră. Revista va fi scrisă în limba franceză, pentru ca aceste lucrări să poată fi cunoscute în străinătate. Titlul revistei va fi: *Annales scientifiques de l'Université de Jassy*; ea va apărea în fascicule reunite cîte patru în un volum, fără dată fixă. Primul fascicol a apărut la sfîrșitul anului 1900. Au fost publicate pînă acum (1922) zece volume și două fascicule din volumul XI, cuprinzînd 251 memorii și note originale. Voi observa că în anii 1916 pînă în 1920 nu s-a putut publica nici un fascicol din cauza războiului. Localul Universității a fost ocupat în acel timp de Ministeriile de război și de instrucțiune publică. Aceste cifre ne arată, mai mult decît am putea zice, cît de rodnică a fost activitatea științifică a Universității din Iași și cîtă dreptate am avut să mă lupt, cum am făcut, pentru a menține această Universitate și a-i da mijloacele de a lucra.

13

septembrie

1848

BRAVII

POMPIERI

DIN

DEALUL

SPIRII

PAVEL ZĂGĂNESCU

Vinieta din pp. 29-32 reprezintă secvențe ale bătăliei din Dealul Spirii, așa cum, apar într-o litografie aflată în fondurile Bibliotecii Academiei R.S. România

S eptembrie 1848. Revoluția pornită în iunie 1848 la Islaz și pe Cîmpia Filaretului din Capitală este înăbușită de forțele marilor imperii ale vremii — la a căror răscruce de interese se aflau țările române. Hotărîrea cu care românii erau decizi să-și apere dreptul de a-și alege singuri drumul dezvoltării lor avea să fie ilustrată de unul din cele mai înălțătoare momente ale anului 1848 — lupta din Dealul Spirii¹. Două plutoane de pompieri, sub conducerea căpitanului Pavel Zăgănescu, au înseris, în acea zi de 13 septembrie, o pagină de neperitor eroism în fața trupelor mult mai numeroase de infanterie, artilerie și cavalerie otomane, comandate de Kerim pașa.

Născut în 1815, la Rîmnicu Sărat, Pavel Zăgănescu l-a însoțit pe tatăl său, încă din copilărie, în desele călătorii la Tîrgoviște sau în Transilvania. În 1829, a plecat la București, iar în anul următor a intrat în miliția națională (denumirea de atunci a armatei) ca luncher. Repartizat la Batalionul 1 din cadrul Regimentului 2, Zăgănescu l-a cunoscut în această perioadă pe Nicolae Bălcescu, a cărui personalitate l-a impresionat în chip deosebit. A început și el, ca și Bălcescu, să facă școală cu soldații ce-l avea în subordine, învățîndu-l să scrie și să citească.

În 1844, domnul Țării Rămânești, Gheorghe Bibescu, a aprobat înființarea unei „roate” (companii) de pompieri militari ce număra 5 ofițeri (printre care și Zăgănescu), 23 subofițeri și 256 soldați. În 1848, prin trecerea lui Deivos (comandantul de pînă atunci al pompierilor) la infanterie, Zăgănescu a devenit comandantul „roatei” de pompieri.

A participat de la început la revoluția din 1848, slujind cu devotament cauza Guvernului provizoriu. Atunci cînd colonelii Solomon și Odobescu au încercat acțiunea lor contrarevoluționară arestînd pe membrii Guvernului provizoriu², pompierii lui Zăgănescu s-au dovedit, odată mai mult, devotați revoluției, ocupînd cazarma infanteriei și arestînd pe contrarevoluționarii. Pentru acest act, guvernul provizoriu l-a adus mulțumiri, numîndu-l comandant al companiei de pompieri, cu gradul de locotenent; o lună mai tîrziu, a fost avansat la gradul de căpitan.

Dar cea mai importantă faptă de eroism săvîrșită de el rămîne, neîndoielnic, lupta din Dealul Spirii, din 13 septembrie 1848.

În anul 1895, spre sfîrșitul vieții (a murit în 1896) — apropiindu-se aniversarea a 50 ani de la măreșele evenimente ale anului 1848 — Pavel Zăgănescu și-a așternut pe hîrtie amintirile legate de acel ultim episod al revoluției, al cărui erou principal a fost. Rămase în manuscris (în prezent în fondurile Muzeului militar central din București), amintirile sale reprezintă un prețios document despre evenimentele petrecute la 13 septembrie, chiar dacă stilul este mai curînd al unui om obișnuit cu arma decît cu pana de scris.

Prezentăm cititorilor această relatare fără a marca înterruperea în text, păstrînd particularitățile stilistice ale autorului, cu unele mici excepții cerute de respectarea normelor ortografice actuale. Adăugirile și explicațiile din paranteze drepte, precum și notele de subsol aparțin redacției.

V. AVRAM, Gh. DAVID

¹ „Magazin istoric”, nr. 6/1967, 9/1968; 6/1973.

În ziua de 5 septembrie 1848 am fost chemați toți șefii de corpuri de către șeful armatei, care era generalul Tell, spunându-ne cum că armata turcă, sosită la Cotroceni, o să intre în Capitală, dar că nu au fixat ziua intrării lor și pentru aceasta ne vestește să avem la dispoziție câte un pluton de soldați, mai mic sau mai mare la număr, gata a merge în cazarma Dealul Spirii¹, când vom fi chemați de către colonelul Radu Golescu, șeful garnizoanei de atunci, pentru a se da onorurile cuvenite armatei suzerane [otomane] când va intra în Capitală.

Conform ordinului dat, aveam 150 soldați în trei șiruri, împărțiți în două plutoane, cu 8 sergenți, doi gorniști, doi toboșari și patru ofițeri (lt. Dănescu, sublocotenentii Fochiescu, Stărostescu și Bălșean [Dincă Bălășescu sau Bălăceanu în alte documente]). Așteptam chemarea la cazarmă. Era la 13 septembrie, când, noaptea pe la 10 ore, veni Ion Brătianu care era prefectul Poliției Capitalei sau agă cum se zicea atunci și mi-a

¹ În Dealul Spirii se afla cazarma Regimentului 2 de infanterie; aici trupele române ar fi urmat să dea onorul celor otomane, după care trebuiau să cedeze cazarma pentru cazarea trupelor turcești. Compania de pompieri se afla la cazarma poliției, sau agiei, lângă actualul pod Mihai Vodă.

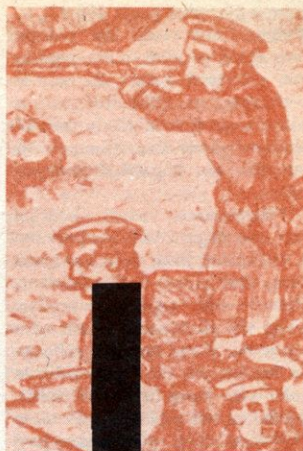
zis următoarele: „Turcii nu ne-au spus încă în ce zi au să intre în Capitală și pentru aceasta am venit să-ți spun ca dumneata să dai ordin să-și încarce armele toți soldații, ca la întimplare de va intra turcii ca vrăjmași să le dăm o lecțiune. Fii gata și așteaptă”.

Țin să arăt că pe vremea aceea pompierii depindeau de șeful poliției. După plecarea sa, am dat ordin imediat de a se încarca armele cu cartușe, stînd în veghere; în așteptarea prefectului am dat ordin observatorului din foisor a privi spre Cotroceni și a ne vesti ce mișcare va vedea în lagărul turcesc.

Pe la 2 din miezul nopții veni [la cazarma poliției] iarăși Ion Brătianu și îmi spuse că turcii vor intra a doua zi, la 13 septembrie, în Capitală, venind ca amici, iar nu ca inamici, deci trebuie armele descărcate, ordin care s-a și efectuat imediat.

A doua zi, 13 septembrie, eram cu toții gata, așteptînd chemarea colonelului Radu Golescu [comandant al Regimentului 2 infanterie și al garnizoanei București] pentru a face onorurile dispoșate de generalul Tell. Era două după-amiază cînd observatorul din foisor dete alarma că turcii de la Cotroceni făceau intrarea, lor în Capitală, trecînd chiar cu forța peste poporul grădărit înaintea barierei. Am ordonat adunarea soldaților în curte, trimițînd imediat un sergent călare ca să spuie colonelului Radu Golescu cele ce se petrec la bariera Cotroceni [și] întrebîndu-l dacă trebuie să ne mai ducem la cazarmă. Trimisul meu nemaivenind cu nici un răspuns² și observatorul spunîndu-mi că turcii au intrat pe barieră, ținînd cont de spusese prefectului că turcii vin ca amici m-am văzut nevoit a întocmi plutoanele spre a pleca la cazarmă [din Dealul Spirii], unde trebuia să fim deja, conform ordinului, la venirea turcilor.

² Golescu, somat de Kerim pașa să predea cazarma fără luptă, se afla asediat, în imposibilitate de a comunica cu garnizoana din afara Dealului Spirii.

ată însă ce m-a făcut să întrezăresc cu plecarea și să dau ocaziunea armatei turcești a ajunge la poarta cazarmii înaintea mea. [Din] toți soldații de sub arme așezați în trei rînduri în curtea cazarmii a trebuit ca eu să aleg pe cei mai cu vază, completînd numărul de 150 soldați, numîndu-i pe fiecare la locurile trebuitoare. Cei-lalți soldați care rămîneau, simțîndu-se căniți [supărați] de preferința dată celorlalți aleși, m-am văzut, deodată, înconjurat de ei și adresîndu-mi aceste cuvinte: „Să trăiți, domnule căpitan, luați-ne și pe noi, nu ne lăsați la cazarmă, ca pe niște nevrednici, căci dacă acolo în Dealul Spirii va fi un război, noi avem să ne unim cu frații noștri”. La aceste cuvinte m-am simțit dator a nu [le] comanda militărește, a rămîne la locul lor, ci a le ține o mică cuvîntare mai mult prietenească, cu care să-i conving că trebuie să rămînă. Iată ce le-am zis: „Soldați, voi știți ca și mine cită răspundere am ca șeful vostru; în timpul de față capitala țării este umplută de vagabonzi, de spioni ai persoanelor care nu agreează regimul de azi și de mulți alții care doresc să înființeze din nou arsul Regulament Organic³. Voi știți că în grajdurile

³ Cum se știe, una din primele acțiuni ale revoluționarilor de la 1848 a constat în arderea Regulamentului Organic, ilustrînd — simbolic — înlăturarea vechiului regim.

pompierilor sînt peste 100 cai ai statului, sînt peste 200 pompe care costă pe stat multe parale, mai este încă o casă de bani a populației, pe care tot voi o păziți a nu fi atacată de cei răi, precum păziți caii, pompele și magazia cea bogată a pompierilor.

Prin urmare, vedeți că orice furt sau răpire de [cătore] oricine a bunurilor date sub îngrijirea mea, sînt și voi fi răspunzător, căzînd sub asprimea legilor. Văzînd voi răul meu? Aceia care voiesc dar să mă lase sub pedeapsa legilor, să intre în rîndurile celor care merg în Dealul Spirii, iar cei ce mă iubesc și nu voiesc răul meu să se retragă șase pași înapoi, avînd grijă de toată averea statului de acum pînă la întoarcerea mea¹.

Mă felicit că puținele aceste cuvinte frățești au atins simțtoarele inimii ale bravilor mei pompieri, căci toți care reclamaseră mergerea lor s-au retras șase pași înapoi într-un singur loc, zicîndu-mi: „Să trăiți, domnule căpitan. Dumneavoastră sînteți părintele nostru, căci singurul pînă acum te-ai gîndit să ne luminezi învățîndu-ne carte. Dumneavoastră sînteți șeful nostru. Mergeți, dar, cu soldații unde sînteți chemat și fiți sigur că nu vom permite nimănui să se apropie de acele bunuri ale statului pentru care sînteți răspunzător“.

Aceste cauze m-au făcut a întîrzia cu plecarea, dînd ocaziunea armatei turcești a ajunge la poarta cazarmii din Dealul Spirii înaintea mea. Acele două plutoane ce le formasem le comandam eu însumi, avînd pe cei patru ofițeri în front. Trecînd dar prin Curtea arsă¹ (fosta curte domnească unde [ulterior] a fost arsenalul) am văzut că turcii, sosind mai înaintea noastră, ocupau tot golul de la poarta cazarmii pînă dincoace de-a doua poartă cu gang a Curții arse [peste drum de actualul local al Arhivelor statului], după cum era atunci. Vederea turcilor nu ne-a intimidat și noi

ne-am urmat călătoria spre cazarmă. Ajungînd la a doua poartă a Curții arse, pe care mulțimea turcilor o ocupase deja, ne făcea trecerea foarte anevoioasă. Soldații mergeau cu pas slobod, cu arma pe umărul drept către turci. Un general (turc), călare [Kerim pașa], ieșind din desimea turcilor se apropie de mine, care conduceam plutoanele, și îmi zise niște vorbe în limba sa; eu înțelegeam, după mișcările minii, că mă întreabă unde mă duc? Arătîndu-i sabia, i-am răspuns românește, că mă duc la cazarmă.

În acest timp, aripa dreaptă a plutoanelor de pompieri ajunseseră unde staționau soldații turci, și pentru că nu le comandasem să stea, cei din frunte începură a împinge pe turci din drumul lor la dreapta și la stînga, golind astfel drumul spre cazarmă. Astfel că, după cîteva minute, eu cu cele două plutoane intraseram în mijlocul turcilor. O mulțime de popor de toate condițiile ne urma încă de la plecarea noastră din curtea poliției. De îndată ce se sfîrși intrarea pompierilor în mijlocul turcilor se închise golul și particularii fură goniți înapoi.

În trăsuri (trăsături) generale voi arăta cum am văzut aranjată armata turcă, îndată ce am trecut de poartă spre cazarmă. Lîngă poartă în stînga, se vedeau

asezate două tunuri fără cai, dar cu artileriști lîngă ele; mai înaintea se vedea un escadron de carabinieri, iar tot locul celălalt spre valea Isvorului și pînă dincolo de poarta cazarmii era umplut cu infanterie. Deodată auzii o comandă turcă și abea întorcîndu-mi capul văzui că acea comandă pusese pe artileriști în mișcare. Îngrijorat de ceea ce vedeam strigai soldaților: „Mai iute copii“, dar bieții soldați le venea foarte greu a executa comanda mea căci încă continuară a-și face loc cu minile prin desimea șirurilor turcești.

În acest timp, auzii o altă comandă din care văzui că toți soldații turci răspîndiți pe locul dinspre valea Isvorului cu cea mai mare repeziune treceau în partea stîngă, adică spre cazarmă, înghesuindu-se printre rîndurile celorlalți staționați; unii venind strînși, trecură chiar prin rîndurile pompierilor. Unul dintre soldații turci, din repeziunea traversării sale printre pompieri, a căzut în dreptul escadronului de carabinieri lîngă un ofițer care crezînd că turcul a căzut punîndu-i-se piedică de către unul dei noștri a lovit cu sabia un pompier [Dincă Bălășescu]. Pe cînd se petrecea aceasta un pocnet de armă despre aripa stîngă se auzi, abia întinsei capul să văd ce se petrece, însă în același moment s-au descărcat cele două tunuri, care au culcat la pămînt șirul al doilea și al treilea [de pompieri] cîți au fost în linie dreaptă, pînă la cotitura drumului unde mergeau. Tot atunci îmi fu atrasă privirea spre aripa dreaptă pe care o văzui încăierată cu turcii. Întîia despărțire [grupă] a întîiului pluton, cu sublocotenentul Bălășescu, a reușit a intra în curtea cazarmii². Turcii, văzînd intra-

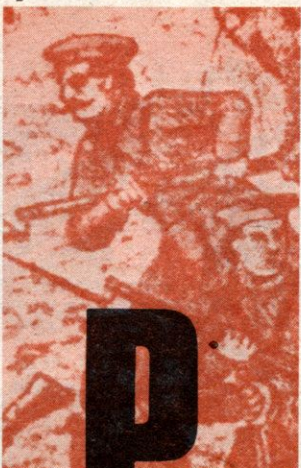
¹ Împreună cu mica sa grupă, Bălășescu a reușit să se refugieze din Capitală și s-a alăturat taberei organizate de Gh. Magheru la Rușeni; ulterior, a trecut în Transilvania intrînd în rîndurile luptătorilor comandați de Avram Iancu.

¹ Magazin istoric, nr. 10/1976.

rea în cazarmă a ofițerului Bălășescu cu despărțirea de pompieri, s-au repezit și ne-au închis drumul [opunându-ne] de a mai putea intra, [pentru] a ne măcelări, ținându-ne în mijlocul lor. Eram cu toții închiși în mijlocul acelei armate, numeroasă în comparație cu noi. Speranță de viață nu mai era. Tunurile lucrau și eu am fost nevoit să comand culcare la pământ, peste care să poată trece ghiulele[le] mărunte. Dar tot nu puturăm fi fîșcâpați, căci auzii vaele multora din soldații mei și atunci am strigat din nou: „Arma la mînă, pe moarte sau pe viață”. Soldații cei nerăniți se sculară și ridicîndu-se toți în toate părțile loveau cu baioneta și alții cu paturile pușcilor, făceau mare ispravă băgînd groaza în turci, care începuseră a fugi prin grădinile oamenilor spre valea Isvorului.

Fiecare din noi [ne] mișcam din loc în loc, săream și dam lovitori de moarte tuturor acelor care ne stăteau în cale. Un ofițer turc, pe la spate a căutat a mă izbi cu vîrfurile sabiei sale, dar din iuțeală i-a alunecat pe rotunjimea capului [meu], purtînd și azi acest semn. Însă ofițerul turc căzu mort spintecat, drept în două de greutatea săbiei mele. Tot în acest timp, un maior turc în [la] oarecare depărtare de mine făcea mult zgomot cu comanda sa. Un pompier însă în fuga sa prin mijlocul turcilor, se întilnește cu mine, îl întreb repede dacă pușca sa este încărcată, el răspunde că da, o luai repede din mîna lui, ochii pe maior și îl făcu să muște pămîntul, iar cu un glonț de pistol am făcut să căză și armasarul de sub el. Tot în acea mare învîlmășeală am dat un glonț lui Kerem

[Kerim] pașa, pe care l-a purtat mai mult timp în pulpa piciorului, după cele ce mi s-a spus mai tirziu.

Pe cînd împărțeam, pe unde treceam, moartea tuturor celor din calea noastră, locotenentul Dănescu și sublocotenentul Stărotescu căzură morți. În acest timp, soldatul pompier Petre Busdugan, întîlnindu-se cu cîțiva frați pompieri au dat năvală la tunuri pe care găsindu-le încărcate a omorît mai întîi pe artileristii aflați la ele, apoi, apărât de ai lui, a pus iască în tîgaia puștii cele de cremene, pe care aprinzîndu-le făcu două bucăți din ea, le-a pus la fiecare tun cîte una din aceste bucăți și îndreptîndu-le în desimea turcilor, care descărcîndu-se au făcut multe omoruri. În urmă, văzînd că face bine profitînd de zăpăceala turcilor, au luat cele două tunuri și le-au dus pînă aproape de pușcări veche. Dar văzîndu-se urmăriți de întregul escadron de carabinieri, le-au lăsat la colțul pușcării, răspîndindu-se în toate părțile.

În vremea asta în care săream în mijlocul turcilor, lovînd în stînga și în dreapta, m-am pomenit în fața porții de la cazarmă, unde nu mai

erau turci, și am dat năvală intrînd pe poartă. Imediat m-am tras la stînga, așezîndu-mă la adăpostul zidurilor de la cancelaria regimentului. Însă, patru soldați pompieri au intrat și ei imediat după mine, dar, retrăgîndu-se la stînga unde eram eu, pe doi dintr-înșii i-au ajuns gloanțele acelor care mă urmăreau pe mine, căzînd morți îndată, iar ceilalți doi s-au dus drept în fundul curții unde se mai vedeau un mic număr de soldați. De aici, de unde am putut vedea cum veneau soldații, unul cîte unul, pînă la jumătatea curții, unde își descărcau arma sa [lor] în mulțimea turcească, și n-au încetat pînă nu le-am făcut semne cu chipiul. În vremea asta, turcii își întocmiau rîndurile răspîndite și temîndu-se că în cazarmă este multă armată română au început [să tragă] cu tunurile în zidurile cancelariei care le acoperea vederea. Iar eu, temîndu-mă că zidurile nu vor putea rezista mult, am pornit către fundul curții, unde am găsit pe căpitanul Deivos cu un ofițer, Ioniță Gheorghe, vreo 60 soldați de regiment răspîndiți și vreo 10 pompieri, între care era și purtătorul drapelului ridicat la Celei în ziua de 9 iunie 1848 [în cadrul Adunării de la Islaz] și dat pompierilor ca o răsplătă a devotamentului lor către guvernul de atunci.

Îngrijorat că ghiulelele acestor tunuri, care bubuiau mereu, vor ajunge, mai pe urmă, și la noi, m-am consultat cu căpitanul Deivos și cu ofițerul Ioniță Gheorghe și împreună am decis a trimite un sublocotenent la turci și a-i întreba ce vor de la noi. Am trimis pe ofițer imediat, punîndu-i în vîrfurile sabiei batista mea albă, cu care, plecînd spre turci, au și încetat din tunuri. Ofițerul, înțelegîndu-se cu dînsii printr-un dragoman [tălmaci] sîrb de la Giurgiu, mi-a adus răspuns ca să ne ducem cu toții la casele noastre, fiindcă armata română este desfiin-

țată¹. În urma acestui răspuns, am lăsat aici pe căpitanul Deivos ca să dezarmeze pe cei de față și să plece cu ei pe poartă, iar eu m-am dus în partea cealaltă a cazărării, unde mai era un număr de soldați de regiment, spre a-i dezarma și pe ei. Căpitanul Deivos, mai fericit decât mine, a reușit a-i dezarma și a și plecat. Eu însă am întâmpinat dificultăți, căci unii din acei soldați erau mai îndărătnici, zicându-mi că nu lasă armele și că trebuie să ne batem cu turcii. I-am făcut să înțeleagă că orice sacrificiu de sînge, de aici înainte ar fi nefolositor țării și, lăsînd sabia mea jos, le-am ordonat să-și depună armele împrejurul săbiei mele, ceea ce s-a și făcut. Plecînd însă spre poarta cazărării, nu merseram mult și văzurăm că turcii de afară intră în curtea cazărării, întorcîndu-se la un pluton din centru, mergînd în fața noastră cu deschiderea focurilor, de i-au omorît pe mulți din soldații de regiment, pe unii în față, pe alții fugind, iar pe alții pe cînd vroiau să sară peste ulucile din fundul cazărării. Eu am scăpat cu viață.

¹ Conform ordinului dat de Fuad pașa armata revoluționară urma să se desființeze. În realitate, Gh. Magheru a organizat în continuare rezistența armată în tabăra de la Rîureni.

Adouă zi m-am dus la mama, care mă plîngea neștiind ce am făcut. Dar pentru că aici eram căutat de turci prin oameni deghizați care mă cunoșteau, am plecat și de aici, ducîndu-ne la reprezentantul Marii Britanii, unde am găsit pe Eliad, pe [frații] Golești, pe Dumitru și Ion Brătianu, pe C.A. Rosetti și mulți alții. Am fost bine primit de toți, chiar de consul care mi-a oferit ospitalitatea chiar după plecarea celor de aici. A trebuit să rămîn în București prin locuri ferite, dar n-a durat mult, decît o lună de zile, căci poziția, prin spionii săi, m-a des-

coperit și, arestîndu-mă, m-a dus la generalul comandant al garnizoanei București. La general, am fost bine primit, mi-a făcut elogii foarte frumoase, lăudîndu-mi curajul și bravura, că nu sînt vinovat de nimic, dar că trebuie să merg la Văcărești [pentru] a da relații de cele petrecute unei comisii întocmită pentru aceasta, ai cărei membri se numărau: colonelul [rus] Garbazy [din cadrul trupelor țariste venite pentru a înăbuși revoluția] și bătrînul boier Mihalcea C. Mi-a spus că nu am să stau la arest decît cel mult o lună de zile, asigurîndu-mă pe parola sa de onoare. Mi-a adăugat că faptele mele de bravură în Rusia ar fi fost încurajate prin gratificații, înaintare în grad și chiar decorat. Mulțumind generalului de buna sa voință am fost dat unui ofițer, care, cu doi cazaci, m-a dus la Văcărești — arestul politic de atunci. Acolo, cu toată parola generalului rus, am stat un an și jumătate și a trebuit [ca] înalta curte criminală prezidată de ministrul de justiție [Grigore Grădișteanu] să dea o sentință de nevinovăția mea, pe al cărei temei am fost liberat din arest.

PLANSELE NOASTRE

① Lupta din Dealul Spirii. Litografie de epocă; jos: chipuri de pompieri din anul 1848, așa cum au fost reconstituite în Muzeul pompierilor din București

(Bravii pompieri din Dealul Spirii, p. 28)

②③ În numeroase colecții se păstrează semnificative mărturii ale talentului și ingeniozității făuritorilor de pipe. Iată cîteva piese lucrate din porțelan (1,5), lemn și argint (3,4 — pe ultima se vede chipul lui Napoleon); chinezii foloseau și pipa cu... apă (6). Cu aceeași iscusință s-au produs și alte nenumărate obiecte destinate fumătorilor, ca această frumoasă „tocătoare” de tutun (2), făcută din carapace de broască testoașă, cu incrustații de sîdef și os (Pipa și fumătorii, p. 57)

④ Aviația în anii primului război mondial: a) aparat german de tip Aviatik; b) acuarulă publicată în revista L'Illustration; c) la bordul unui aparat de vînatore Nieuport (Cavalerii văzduhului, p. 40)

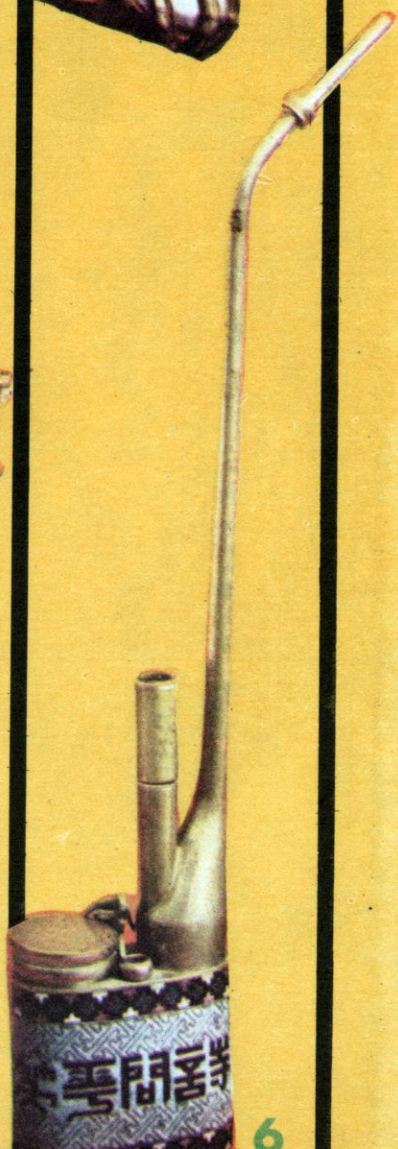
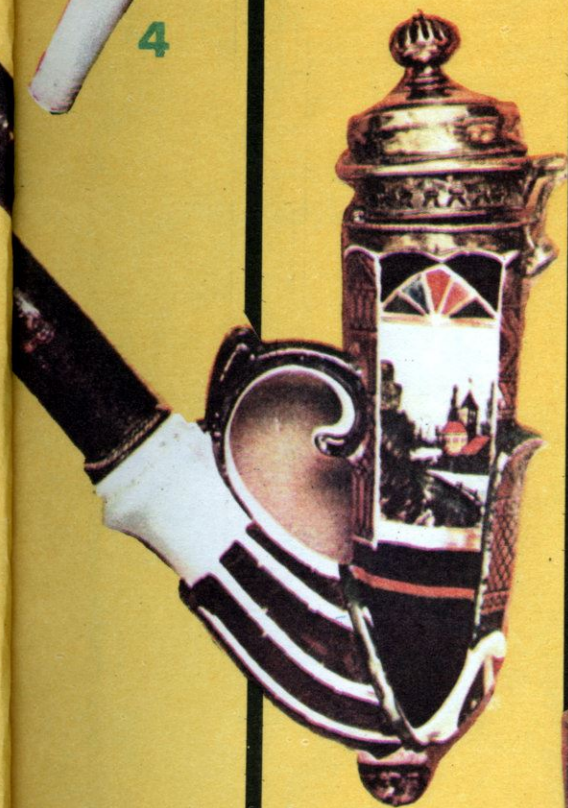
-a
al
e-
t,
u-
și
at
să
u]
te
ru
se
r-
a-
și
er
u
el
n-
e.
le
st
a-
t.
u-
ui
ci,
o,
ui
te
te
s-
ă-
ță
ă-
n

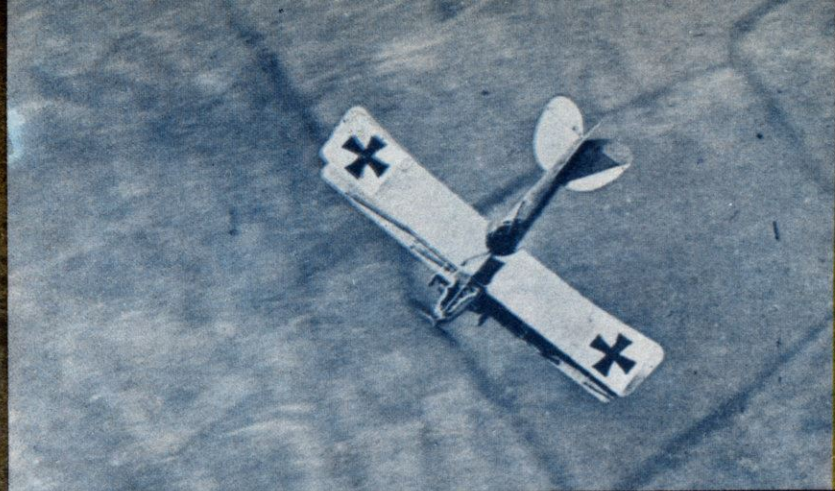
a

ii
e
s
)
i-
l,

Ş
na
1:
na
L
le
T
ca
if
R
1:
de
E
C
di
pi
(a
N
1
T
V
19
1
al
de
du
10
cu
tia
PI
LI
58

CARTI SOSITE LA REDACTIE

● Ioan Silviu Nistor — **CONTRIBUȚII MUREȘENE LA MAREA UNIRE DIN 1918** (prefață de acad. Ștefan Pascu).

Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1981, 280 pp., 14,50 lei: studii și 83 documente din perioada 5 noiembrie 1918-16 februarie 1927.

● Stelian Brezeanu — **O ISTORIE A IMPERIU-LUI BIZANTIN**.

Editura Albatros, București, 1981, 288 pp., 13 lei: un mileniu de istorie (330-1453).

● **NEOFASCISM, TERORISM, NOUA DREAP-TĂ**.

Editura politică, București, 1981, 272 pp., 9 lei: culegere de studii consacrate unor „probleme vechi, ipoteze noi în lumea capitalistă”.

● Veniamin Ciobanu — **RELATIILE POLITICE ROMÂN-POLONE ÎNTRE 1699 ȘI 1848**.

Editura Academiei, București, 1980, 240 pp., 11,50 lei: cercetare bazată pe o bogată documentație de arhivă sau mai puțin cunoscută.

● **IMPERIALISMUL, SISTEM DE JEFUIRE ȘI EXPLOATARE A ALTOR POPOARE**.

Editura politică, București, 1981, 168 pp., 7 lei.

● **NEOFASCISMUL, TERORISMUL — PERI-COLE PENTRU LUMEA CONTEMPORANĂ**.

Editura politică, București, 1981, 152 pp., 7 lei: două culegeri de studii în ajutorul activităților de propagandă.

● Onisifor Ghibu — **PE BARICADELE VIEȚII** (ediție îngrijită, prefață, note și comentarii de Nadia Nicolescu; postfață de Mircea Zăciu).

Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1981, 384 pp., 15 lei: amintiri din anii de școală ai cărturarului.

● Aurel Răduțiu, Ladislau Gyémánt — **REPER-TORIUL ACTELOR OFICIALE DIN TRANSIL-VANIA TIPĂRITE ÎN LIMBA ROMÂNĂ**.

Editura științifică și enciclopedică, București, 1981, 352 pp., 23 lei: 617 documente din perioada 1701-1847.

● **MANUSCRITUM**.

București, 192 pp., 10 lei: numărul 2(43) 1981 al revistei editate de Muzeul literaturii române, dedicat celei de-a 60-a aniversări a fărâșirii Partidului Comunist Român.

● **VIITORUL SOCIAL**.

Editura Academiei, București, 1981, 388 pp., 10 lei: numărul pe martie-aprilie 1981 al revistei, cuprinzând și un grupaj de articole pe teme de poli-tică și istorie.

● P. Radu, D. Onciulescu — **PRIMUL COM-PENDIU DE PEDAGOGIE ȘI METODICĂ ÎN LIMBA ROMÂNĂ 1776/1785**.

Timișoara, 1980, vol. I, 388 pp., vol. II, 444/pp., 58 lei.

CLIO ANUNȚĂ

Cea mai veche
mențiune tipărită
a denumirii de Dacia

În biblioteca orașului München (R.F.G.) se păstrează singurul exemplar ajuns pînă la noi dintr-o celebră lucrare tipărită de Gutenberg¹, printre primele, după descoperirea tiparului: *Türkenkalen-dar* (Calendar turcesc). Conform tradiției, acest calendar a ieșit de sub teacul celebrului tipograf german la Mainz în 1454. Este imprimat cu aceleași litere ca acel monument princeps al artei tiparului, Biblia editată de Gutenberg, în 1450-1455.

Pentru noi, românii, calendarul din 1454 are o valoare deosebită, deoarece conține în text cea mai veche mențiune tipărită a denumirii de Dacia. Ea face dovada prezenței în conștiința europeană medievală a tradițiilor și amintirii Daciei străvechi, continuitatea descendenților vitejilor daci — românii — pe meleagurile strămoșești.

Menționarea Daciei (evident, pentru a desemna țările române) este făcută în pagina a doua a calen-darului, în contextul unui apel la luptă, adresat prin-cipilor lumii, împotriva expansiunii otomane: „Ridi-cați-vă toți regii creștini ai Franței, Angliei, Casti-liei și Navarei, ai Boemiei și Ungariei, ai Portu-galiei și Aragoniei, ai Ciprului, Daciei [s.n.] și Poloniei, ai Danemarcei, Suediei și Norvegiei. Ajutați cu pu-terea voastră să învingem pe turci”.

Despre această primă mențiune tipărită a Daciei a scris, în anul 1940, bibliofilul român Constantin I. Karadja, care a publicat și facsimile după textul calendarului.

Don typen dacieu vñ palun Don ten-
marck lwe den vñ norwegen lhdffent
mıc unte machē dē turck lweige wff
dinkas vor san t iorgē hochgezēit Des
nachtes noch xñ das viredē nuwe gelijē

Reproducem și noi fragmentul de text în care apare numele Daciei. Invocarea principiilor români la lupta antiotomană relevă ecoul european al rezistenței țărilor române împotriva expansiunii turcești, pentru apărarea independenței și neatrî-nării pămînturilor strămoșești.

Mihai CULMAN,
Biblioteca Centrală de Stat

¹ Magazin Istoric, nr. 9/1972.

septembrie
1931

MICROARHIVA MAGAZIN ISTORIC

ÎN BUCUREȘTI, ACUM 50 ANI

Cronica mărunta

Presa se face tot mai insistent ecoul zvonurilor despre o eventuală remanere și chiar demisie a guvernului condus de Nicolae Iorga, ca rezultat al disensiunilor ce ar exista în legătură cu „programul economic și financiar pe baza ideilor dirigitoare ale d-lui Argetoianu”. Pentru limpezirea lucrurilor, ziarul primul ministru, Neamul românesc, ține să publice o precizare, din care Universul, din 9 septembrie, reia câteva extrase: „Toate svonurile privitoare la retragerea guvernului sau la schimbări în componența lui sînt cu desăvîrșire neîntemeiate. Pe de altă parte — precizează Universul — desmințind știrile, înregistrate de aproape unanimitatea ziarelor, referitoare la credința lui Argetoianu că guvernul nu mai poate dura în forma sa actuală, Neamul românesc adaugă că toate versiunile potrivnice, rămîn simple și neoperante cancanuri politice”.

În același timp, primul ministru caută să trateze astfel de „cancanuri” cu spontaneitatea și umorul său caracteristic: „cu pufin așa rezultă din ziarele din care sclipim câteva replici atribuite lui Iorga. Dimineața, din 11 septembrie, scrie că vizitînd expoziția din Farcu „Carol”, „regele s-a oprit înaintea unui avion și s-a adresat d-lui Iorga:

— Domnule Iorga, ai sburat vreo dată?

D. Iorga a răspuns suveranului: — Nu, Măiestate, mulți ar vrea să sbor, eu mă simt însă foarte bine în locul în care mă aflu.

La aceeași expoziție, pe cînd d. Iorga vizita al pavilion, un confrate l-a făcut atent că i s-au desfășurat ște-turile de la pantoful drept, spunînd:

— Excelență, nu mi-ar face plăcere să asist la căderea unui prim-ministru, vă fac atent că ștereturile pantofilor dv. s-au desfășurat.

Premierul răspunde politicos:

— Mulțumesc. Sper însă că această ar fi ultima posibilitate de a produce o cădere”.

Și fiindcă a venit vorba de „glumele d-lui Iorga”, cum se exprimă același ziar, consemnăm și următoarea notă apărută în numărul din 8 septembrie al publicației amintite: „După cum se știe, d. N. Iorga este supărat pe ziaristi; totuși nu se poate dezobișnui

Septembrie, 1931. Evenimente, fapte, întîmplări, fiecare asamblîndu-se pe măsura dimensiunilor sale în curgerea firească a istoriei. Cum s-au reflectat ele în conștiința contemporanilor? Ce ecou au avut în rîndul celor care le-au cunoscut nemijlocit sau, și mai mult, au participat la înfăptuirea lor? Fără pretenția de a realiza — cum am precizat și în numerele trecute ale revistei¹ — o ierarhizare riguroasă sau o cuprindere exhaustivă a acestor evenimente și fapte, să încercăm o rememorare a citorva dintre ele, așa cum se află consemnate în presa bucureșteană de acum 50 ani.

Cine răsfoiește paginile acestei prese nu poate să nu constate că evenimentul care, zile de-a rîndul, capătă o largă rezonanță în cuprinsul ziarelor este alegerea, pentru a doua oară², a marelui diplomat român Nicolae Titulescu ca președinte al Adunării Societății Națiunilor de la Geneva. Știri și comentarii cu titluri ca *Succesul fără precedent al României la Geneva*, *N. Titulescu a fost reales președinte al Adunării Societății Națiunilor*, *Buna impresie a realegerii d-lui N. Titulescu ocupă spații ample*. Presa relevă că votul majorității absolute a reprezentanților celor 51 state, între care 3 președinți de consiliu de miniștri și 23 miniștri de externe, are o largă semnificație și datorită faptului că tradiția „cere ca niciodată aceeași persoană să nu poată fi aleasă de două ori la președinția Adunării”.

„Se anunțase acum cîteva zile — scrie³, de exemplu, ziarul *Universul*, din 9 septembrie — candidatura mai multor personalități politice la demnitatea de președinte al Adunării Societății Națiunilor. Numele d-lui Titulescu nu era trecut printre candidați, deoarece Adunarea și-a impus regula să nu aleagă pe nici unul din foștii ei președinți. De astă dată s-a făcut o excepție pentru delegatul României. În urma propunerii și demersurilor făcute de membrii delegației Marii Britanii, la care s-au asociat imediat și alte delegațiuni, d. N. Titulescu a fost stăruitor rugat să accepte iarăși președinția Adunării acestui for internațional. Și în ședința de luni, 7 sept[embrie] c[urent] a 12-a adunare plenară a Societății Națiunilor a proclamat ales președinte pe N. Titulescu. Această realegere fără precedent, în demnitatea de președinte al Adunării Societății Națiunilor, este o mare cinste, nu numai pentru d. Titulescu — care se bucură în sinul acestui însemnat for internațional de o ascendență incontestabilă, atît prin însușirile sale de bărbat de stat european, cît și prin strălucitul său talent oratoric — ci și pentru țara noastră”.

În editorialul apărut în numărul de a doua zi, același ziar scrie: „Realegerea d-lui N. Titulescu ca președinte al Adunării Societății Națiunilor, în împrejurările actuale, cînd se dezbate

¹ „Magazin istoric”, nr. 7.8/1981; 2/1974.

² Pentru a ușura lectura, nu am marcat cu puncte de suspensie întreruperile de text în extrasele preluate din zărele respective. Precizăm, de asemenea, că în redarea acestor extrase am păstrat, cu unele excepții cerute de normele ortografice actuale, scrierea din original.

București
acum 50 ani:
pod în dreptul
Palatului Justiției,
poște
Dimbovită
încă neacoperită
de planșeu
de beton

Începe școala...

marile probleme internaționale, când națiunile reprezentate la Geneva se frământă să găsească soluții pentru remedierea crizei generalizate, sau când statele învinse [în primul război mondial] dau asalt tratatelor de pace, însușite de dorința revanșei — este un fapt politic interesant și important. N. Titulescu a obținut voturile majorității Adunării plenare a Societății Națiunilor, pentru că e considerat a fi exponentul acelei politici internaționale, care permite aducerea la îndeplinire a programului areopagului de la Geneva, prin luarea în considerație a realităților. Cuvântarea pe care a pronunțat-o noul președinte, cu prilejul realegerii sale, este o dovadă în această privință.

Relevînd „buna impresie a realegerii d-lui Titulescu”, ziarele din Capitală reproduc și numeroase extrase din articolele publicate de presa internațională. Iată citeva din aceste extrase, apărute în ziarele *Dimineața*, *Universul* și *Adevărul*, cu data de 10 septembrie. *Tribune de Genève*, de exemplu, scrie că, „din punct de vedere practic, alegerea d-lui Titulescu, care a întrunit de la primul scrutin majoritatea absolută, trebuie salutăată ca o adevărată binefacere. El a fost anul trecut un președinte model și cu el putem fi siguri că dezbaterile vor fi conduse de o mîndă fermă, că nu va fi timp pierdut și că Adunarea va da maximum ei de muncă eficientă”.

În același spirit se pronunță și ziarele franceze. *Echo de Paris* subliniază că „d. Titulescu, ale cărui merite sînt atât de cunoscute, are pentru a doua oară misiunea de a prezida Adunarea. Aceasta se datorește eminentelor sale calități: hotărîre, suplețe, tact, spirit politic”. Le *Journal* remarcă faptul că „realegerea d-lui Titulescu inaugurează o nouă metodă avînd argumente foarte convingătoare în favoarea ei. Președinția Adunării internaționale nu este o funcție onorifică. Adunarea Societății Națiunilor a vrut să găsească un animator încercat. D. Titulescu, urcînd fotoliul prezidențial, a făcut să strălucească imediat dibăcia sa. Aplauzele cu care a fost primit de la început au sporit în timpul discursului ce a rostit”.

Comentarii elogioase apar și în presa britanică. Relevînd calitățile diplomatului român, *Times* scrie că „delegații au arătat că preferiesc modul efectiv în care d. Titulescu a prezidat anul trecut, realegîndu-l președinte. Onoarea realegerii este fără precedent”. În același fel se pronunță și *Morning Post*: „Este un tribut de cinste personală care i se aduce pentru modul remarcabil în care a condus și a controlat Adunarea de anul trecut”. *Daily Chronicle* subliniază următoarele: „Votînd astfel, Adunarea și-a manifestat hotărîrea de a-și servi propriile sale interese, alegîndu-și președinte pe acela care s-a dovedit mai capabil”. La rîndul său, *Daily Telegraph* relevă că „pentru înfrîta dată un președinte a fost reales” și accentuează sprijinul dat de Anglia, Franța și Mica Înțelegere pentru realegerea reprezentantului român.

Cronică mărunță

de a fi înconjurat la toate ocaziile de reprezentanții presei. Aceștia urmăreau pas cu pas pe actualul președinte al consiliului și înregistrau — deseori cu o vinovată amabilitate — tot ce spunea actualul președinte al consiliului. Și cite nu spunea și spune d. Iorga. De cînd este însă om cu răspundere, d. Iorga primește deseori reproșuri pentru spontaneitatea cu care își spune părerile. Firește, vinovați sînt ziariștii. Dar aceștia s-au cam săturat de țesurile d-lui Iorga și au decis să-l lase pur și simplu în pace. Ceea ce lăsași nu-l place primului ministru. Ieri, la țesura din Consiliu, d. Iorga n-a fost întîmpinat de nici un ziarist. Oarecum contrariat, primul-ministru s-a adresat d-lui Vlahide.

— El dragă, de ce nu vin ziariștii la mine să le comunic ceva senzațional? În sala de Consiliu, un ministru a fost asasinat de către un coleg al său. Ziariștii pot pofti să vadă victima — a închelat d. Iorga malitios și s-a urcat în mașină, grăbit să ajungă la Văleni, unde-l așteaptă de șase zile sacii de corespondență trimiși de Ministerul Instrucțiunii. Cit privește ministrul asasinat, ziariștii au priceput că e vorba de d. Argetoianu, care nu mai poate suporta fanteziile și capriciile d-lui Iorga!

Să urmărim acum alte fapte și întîmplări din „cronică mărunță” a lunii septembrie 1931:

● Din cauză de boală a d-nei Maria Filotti, spectacolul de miercuri seara, 2 septembrie, cu O scrisoare pierdută, se înlocuiește cu Hamlet de Shakespeare, cu Ion Manolescu în rolul titular. (2 septembrie)

● Dimineața Informează despre construcția de aeronave în U.R.S.S. „Primele linii de navigație aeriană vor lega centrul Uniunii Sovietice cu extremul nord, cu pustile, Asia Centrală și cu coasta Oceanului Pacific”. (3 septembrie)

● Meseriași dintre cei angajați ca muncitori la grădina Procoponia (terenul din fața Ministerului Sănătății) nu s-au plîns că nu li se plătește munca efectuată, deoarece nu se știe cine trebuie să-i plătească, Ministerul muncii sau Primăria. (3 septembrie)

● Se anunță concursurile cu subiecte date pentru premiile Aca-

septembrie
1931

Pe șantierul
arheologic
de la
Mangalia-Callatis

Cronică mărunță

miei române. La secțiunea istorică sînt propuse, între altele, temele: Istoria românilor de la Aurelian pînă la fundarea principatelor; Viața și faptele lui Tudor Vladimirescu și starea socială și culturală din timpul său; Figuri mai caracteristice din Războiul Independent; Perioade românești între anii 1828 și 1848 și influența lor asupra vieții naționale. (6 septembrie)

● Se aduce la cunoștința amelorilor că la aeroportul Băneasa se începe zborul de plăcere în fiecare duminică și sârbătoare între orele 10-12 și 16-18. (6 septembrie)

● „Avuțiile acestei lumi trebuie produse, împărțite și consumate cu socoteală, întocmai după învățăturile economiei politice (care trebuie să impună cit mai repede legea unică, legea dreptății). Săpata cu dalta într-un monolit urias, legea aceasta nu trebuie să cuprindă decît trei cuvinte: Plina pentru toți!” (Univrsul, 7 septembrie)

● Locuitorii cartierului Grant roagă pe d. primar al sectorului să se ocupe de repararea șoselei Giulești în dreptul Regiei tutunurilor. Pe vreme frumoasă, nori de praf se ridică pe această porțiune, iar pe timp ploios acei care se avîntă prin norul rîscă să rămîna fără galoși în picioare. (9 septembrie)

● Față de reducerea salariilor și de curba de sacrificiu ce li s-a aplicat funcționarilor, direcțiunile teatrelor sînt rugate să acorde o reducere, la toate reprezentațiile, funcționarilor publici, care în actuala situație sînt nevoiți să renunțe la reprezentațiile pe care ar dori să le vadă. (12 septembrie)

● D. profesor Traian Ionascu, de la Facultatea de drept din Iași, a fost ales membru corespondent al Institutului american de drept și legislație comparată din Washington. (12 septembrie)

● Prof. dr. Ștefan Minovici [1867-1935, chimist român] a fost distins de guvernul francez cu Ordinul „Légion de onoare” în gradul de ofițer. (12 septembrie)

● Biroul Asociației publiciștilor români (A.P.R.) și-a început activitatea la sediul său din Calea Victoriei 52. (14 septembrie)

Prețuirea de care se bucură politica externă a României își găsește ilustrarea și în alegerea, cum ne informează *Dimineața* din 10 septembrie, a unor reprezentanți ai țării noastre „în diferite comisiuni ale Adunării Societății Națiunilor”.

Relevant pentru atmosfera în care își începe lucrările înaltul for internațional de la Geneva este și articolul Elenei Văcărescu, intitulat *Omul de mîine* și apărut în ziarul francez *l'Intransigeant*, articol din care *Dimineața*, cu data de 4 septembrie, reproduce cîteva fragmente: „Anul acesta s-au întrunit la Geneva o serie de poeți, scriitori și artiști din lumea întreagă, între care poetul laureat al Angliei, John Masefield, Paul Valéry, Thomas Mann, Focillon, Jules Destrée, marea romancieră norvegiană Rol Anker, Ugo Ojetti, Karel Čapek, Béla Bartók etc. Deasupra acestei fraternități spirituale — scrie domnișoara Văcărescu — plutește o dorință puternică. Ea se poate tîlmăci prin aceste trei cuvinte: a îndrăma, a ști, a sluji și se exprimă prin cîteva întrebări, care trădează o îngrijorare nobilă: ce va fi omul de mîine?”.

În paginile presei din această lună întîlnim, din nou, numele Elenei Văcărescu, în relatările despre Congresul internațional al cuvîntului. Deschise la Paris, la 5 septembrie, lucrările acestui congres se desfășoară sub patronajul lui Aristide Briand¹ și sub președinția activă a „distinsei noastre compatrioate”, cum scrie *Dimineața* din 10 septembrie. Aceași publicație franceză, amintită mai înainte, *l'Intransigeant*, publică un interviu cu Elena Văcărescu, din care *Dimineața* reia cîteva fragmente: „Progresul științific, perfecționarea mijloacelor de comunicație, care îngăduie cuvîntului să fie răspîndit chiar în clipa cînd e rostit, pe toate punctele planetei, au produs o circulație de idei tot atît de intensă ca și circulația oamenilor și a mărfurilor și au îndemnat statele să puie principiul că opera orală trebuie protegută la fel cu oricare altă operă a spiritului. Cuvîntul este lucrul cel mai viu, instrumentul sacru al omului, un mijloc de artă”.

Cronica acestei luni septembrie, de acum 50 ani, consemnează și alte manifestări internaționale la care România este prezentă. Tot la Paris, are loc, cum scrie *Univrsul* din 26 septembrie, „al treilea Congres internațional de geografie”, la care participă „aproape nouă sute de savanți, reprezentînd 35 țări”. România fiind reprezentată, printre alții, de profesorul G. Vâlsan. În prima decadă a lunii, are loc la Roma, ne informează *Adevărul* din 11 septembrie, „Un congres internațional demografic” la care țara noastră este reprezentată „prin d. dr. Sabin Mănuilă, directorul Serviciului statistic, demografic și al recensămîntului general din 1930”. Să reținem și o informație apărută în *Univrsul* din 20 septembrie despre un Congres medical al țărilor din sud-estul Europei, organizat la

¹ Aristide Briand (1862-1932), om politic și diplomat francez, de mai multe ori prim-ministru și ministru de externe al Franței.

Horowitz la București

Ilustrul pianist a concertat la București în cursul unui turneu european

Concurs de frumusețe organizat de românii americani

Sofia, între 12 și 13 ale lunii, întrunire propusă și votată la un congres național de specialitate, ținut în urmă cu un an în capitala României. La Sofia, „țara noastră a fost reprezentată de numeroși delegați. În biroul congresului au fost proclamați din delegații români ca președinte și vicepreședinte d-nii prof. Meșianu, dr. Costiniu-senior și dr. Tețu”.

La rîndul ei, România este gazda citorva manifestări internaționale de seamă, între care și Expoziția internațională de aero-auto-radio-electricitate de la București. În cuvîntul rostit la înaugurare — după cum citim în *Universul* din 11 septembrie — ministrul industriei, Vasilescu-Karpen, spune între altele: „Dacă în această expoziție, contribuția industriei străine este încă covârșitoare, manifestarea românească tocmai în direcțiile reputate mai dificile ale aviației și ale aplicațiilor electriceității este demnă de toată lauda și marchează un progres rapid al acestor industrii, în ultimii ani de zile”.

Să consemnăm în această cronică a lunii septembrie 1931 și două reuniuni naționale ce amintesc de momente cu largi rezonanțe istorice. ASTRA, „decana instituțiilor cărțurărești din România — cum scrie *Adevărul*, din 15 septembrie —, septuagenara Asociațiune pentru cultura poporului român, își are astăzi congresul”. Ziarul relevă că ASTRA, întemeiată la 1861, a editat revista *Transilvania* și, sub auspiciile ei, a apărut prima enciclopedie românească¹. Asociația dispune de o vastă bibliotecă, posedă un muzeu etnografic etc. Tot în aceste zile are loc la Focșani, Congresul Ligii Culturale [a cărei denumire completă este Liga pentru unitatea culturală a tuturor românilor]. „Congresul din anul acesta — scrie *Dimineața*, din 15 septembrie — are o înțreită semnificație: sărbătorirea aniversării de 60 ani a d-lui prof. N. Iorga, împlinirea a 40 ani de existență și activitate a Ligii culturale și, în sfîrșit, dezvelirea monumentului [la Focșani]”, pe locul unde se afla odinioară granița dintre Muntenia și Moldova, simbolizînd eterna unire.

Am inclus în cronicile apărute în ultimele două numere ale revistei noastre o serie de extrase din presa vremii despre dimensiunile și implicațiile șomajului și ale reducerii salariilor. Iată, de astăzi dată, o notă, intitulată *Cîte un 5 fiecare*, din ziarul *Adevărul*, cu data de 24 septembrie, care comentează, cu o nuanță de ironie, o altă fațetă a realității capitaliste a vremii: „Iată-mă la vîrsta la care mă aflu, asistînd la o revenire a copilăriei mele, de care am făcut haz. Dorind să fiu și eu bogat, imaginasem ca fiecare ins din țară să-mi dăruiască cîte un 5, adică minimum de monedă în circulație pe atunci, de care oricine se putea lipsi cu cea mai mare ușurință. Și astfel, aș fi fost în pose-

Cronică mărunță

● Este dată publicității telegrama președintelui Congresului Federației Interalliate a vechilor combatanți (Fidac): „Reunită la Praga cu ocazia celui de-al doisprezecelea congres, Fidac adresează națiunilor române omagiul simpatiei sale adînci și asigurarea totalei sale credințe în spiritul frătesc care a unit națiunile aliate în timpul marelui război”. (14 septembrie)

● Ministerul muncii a acordat din fondul de șomaj suma de lei 760 000 Confederației Generale a Muncii, pentru ajutorarea șomștrilor lucrători înscriși în sindicatele pendinte de această confederație. Suma a fost ridicată de d. deputat I. Flneraş și va fi împărțită prin sindicatele muncitorești. (14 septembrie)

● Amenda aplicată fabricii de ciorapi Adesgo, în valoare de 39 milioane lei — pentru neplata impozitului pe cîțiva ani —, a fost aprobată ieri de ministrul de finanțe. (14 septembrie)

● Pregătiri în vederea sărbătoririi a 100 ani de la moartea lui Goethe (martie 1932). Sînt anunțate conferințe de Ion Petrovici, Simion Mindrescu, Ion Marin Sadoveanu, Ion Sin-Georgia, Paul Zarifopol, Tudor Vianu, Em. Ciomac, Oscar Walter Cisek. (16 septembrie)

● Din noutățile bibliografice ale lunii: *Analele Academiei române (seființele din anul 1930-1931)*; Arthur Gorovei: *Descindețele românilor*; G. Ionescu Sîsești: *Agricultura în epoca contemporană*; N. Iorga: *Greceia de astăzi*; D.I. Suchianu: *Sociologia*

● Asfaltarea șoselei București-Snagov fiind terminată e o adevărată plăcere de a vizita Snagovul. (16 septembrie)

● În Pavilionul invențiilor din Parcul „Carol” sînt expuse, între altele: un automat de distribuit țigări, fără debitant; un aparat de dat restul; un aparat de prins hoții de buzunar; un sistem „uman și sigur” de încușat delinvenții periculoși; sîdeci sintetici: scaun plant; calorifer de apartament. (20 septembrie)

¹ Este vorba despre *Enciclopedia română*, în 3 volume, de C. Diaconovici. Sibiu, 1898-1904.

Lucian Popescu
(dreapta),
campion european
la categoria mușcă,
cîștigător al titlului
de campion
continental
la categoria
cocos.
Înîntrecerea
cu spaniolul
Carol Felix

Cronica măruntă

● Academia română a ținut vineri, 18 septembrie, la ora 8/15 ședința intimă sub președinția d-lui prof. I. Blănuș, reluându-și activitatea după vacanța de vară. (21 septembrie)

● Sînt anunțate 40 falimente în Capitală, printre care: Banca de Industrie și Comerț, Banca mercantilă română, Banca „Izbinda”, Fabrica de oțet a Băneli „Franco-Română”, Tesătoria „Argesul”, Fabrica de sticlărie „Brazi”. (21 septembrie)

● Medicii de plasă sînt obligați să domicilieze în circumscripția pe care o au. Cazurile de absențe ce se vor semnaliza ministerului vor fi imediat sancționate, medicii fiind scoșiți din funcție. (21 septembrie)

● La bariera Bucureștilor se petrec din nou acele mici abuzuri ale agenților în subordine, menite să îndepărteze grav populația rurală. Tîrăni care vin cu diferite mărfuri trebuie să cumpere broșuri și cărți pentru care li se la cite 100 lei. Tîrăni s-au plîns că li s-a vîndut, în mod forțat, pentru suma de 150 lei un volum care trata despre problemele automobiliste! (22 septembrie)

● La Geneva, are loc o serată muzical-literară oferită de Asociația helveto-română. Elena Văcărescu conferențiază despre arta românească. În asistență, Avenaul, secretarul general al Societății Națiunilor. (23 septembrie)

● Consiliul de miniștri a aprobat cedarea unei porțiuni din terenul Muzeului zoologic din București, în suprafață de 1 362 m.p., Primăriei București, pentru amenajarea Pieței Victoriei. (23 septembrie)

● Duminică [20] au început repetițiile la noua teatru Alhambră. La festivitatea inaugurală au asistat: I.M. Sadoveanu, Em. Bucuța, C. Tănase, T. Musătescu, N. Kiriljescu, N. Roman. (23 septembrie)

● O invențiune, menită să burlverseze (schimbe în mod radical) cu desăvîrșire cinematograful sonor și mut, este desigur aceea a telecinematografului sau transmisiunii filmelor prin radio. Telecinematograful, bazat pe principiile televiziunii, ne permite să asistăm la un film de la domiciliu, grație unui simplu aparat. (24 septembrie)

siunea sumei de trei sute de mii de lei. Iar cînd mă întrebam, serios, de ce nu s-ar putea realiza așa ceva, eu însumi izbucneam în hohote de ris. Or, iată că astăzi copilăroasa mea dorință devine nu numai o dogmă și un procedeu de stat, dar mai toate categoriile de cetățeni, agricultori, industriași, viticultori, crescători de vite, chiar comercianți, acești oameni eminamente practici și realiști cu toții cer cite un 5 publicului, ca să iasă din greutățile ce-i apasă. Suferă agricultura de scăderea mondială a prețurilor? Să-i dea fiecare cite un timbru de un leu pe pîine — căci brutarii dau și de la ei, dar iau și din spinarea noastră a tuturor — și iată agricultura ușurată, dacă nu salvată. Industriașii speră să iasă din criză, sau măcar s-o ducă un timp, dacă vor fi încurajați de stat, fie direct prin comenzi, fie prin mari ușurări fiscale, adică tot noi o să fim platnici. Și așa mai departe, toate categoriile de producători. Dar publicului, cine să-i furnizeze acei nenumerabili cinciuri ce i se cer, lui, care și el se plînge de criză, lipsă, greutatea fiscale și celelalte?”

Anul 1931 a debutat cu o serie de măsuri luate de clasele dominante pentru rezolvarea crizei economice pe seama maselor muncitoare. În ianuarie s-a aplicat „prima curbă de sacrificiu”, care a constatat în reducerea cu 10 pînă la 23 la sută a lefurilor salariaților publici și instituirea unui nou impozit, a sporit numărul muncitorilor concediați, îndeosebi la C.F.R. și în ramurile minieră și petroliferă.

Efectele acestor măsuri se resimt deci și în cursul lunii septembrie. Ele continuă să se impună atenției presei, deși principalele ziare apărute în această perioadă și pe care le avem la îndemînă pentru alcătuirea cronicii de față fîltrează informațiile și comentariile cu foarte mare grijă. Dar frecvența știrilor și articolelor despre numeroasele drame pe care le provoacă lipsurile de tot felul și, în general, despre neajunsurile care împovărează viața oamenilor muncii este deosebit de grăitoare.

S eptembrie este luna în care, de regulă, se redeschid școlile. În acest an 1931, începutul unui nou an în învățămînt este marcat și el de criza economică. „Înregistrăm cu mîhnire — scrie *Universul*, din 1 septembrie — desființarea unui număr însemnat de școli teoretice și practice (normale, gimnaziale, licee, școli de meserii și de menaj). Dacă din punctul de vedere financiar, desființarea acestor școli a fost o tristă necesitate bugetară, spre a se realiza economii, din punct de vedere cultural, asta înseamnă că am dat cu cîțiva pași înapoi”.

În calitatea sa de ministru al instrucțiunii, Iorga ține două conferințe la radio, în care, între altele își expune concepțiile sale cu privire la rosturile învățămîntului.

Marele istoric pledează pentru strînsa legătură dintre învățămînt și nevoile vieții: „Trebuie să prefacem minile copiilor în mini harnice și vii. Jumătate din timpul elevilor să fie consacrat

Ilustrația
română
se amuză
publicind
pe copertă
a „Gloandă
moderne”:
Marlene
Dietrich.

Aviatori români
concurind
pentru
„Cupa Bibescu”,
în raidul
Roma-București

lucru lucrurilor necesare vieții, iar nu vanității lor. În școala primară, cursurile de după amiază trebuie să sprijine această operă a educației minților în strînsă legătură cu caracterul și nevoile elevilor. Trebuie să se lucreze obiecte de mîină utile. Să se preda croitoria, cismăria, lemnăria și fierăria, ca și în America, unde elevul este pregătit pentru viața practică. Elevul să se pregătească pentru greutățile vieții, care se tot înmulțesc”. Și mai departe: „Eu doresc o școală deschisă de dimineață pînă seara sâtenilor, și în care copiii să fie primiți cu un zîmbet de învățătorii lor. În această școală să nu se predea teorie: murim de teorie; cu cît știe cineva mai pușină carte, cu atît face mai multă teorie. Să se învețe în școala aceia de stat meșteșuguri, să nu fie curtea ei uscată vara și noroioasă iarna, ci în mijlocul celor mai frumoase grădini. Să fie oglinda satului, mîndria și marele atelier al său”.

În împrejurările de acum 50 ani, o astfel de școală era însă greu de înfăptuit. Cum remarcă și un comentator al ziarului *Universul*, cu data de 17 septembrie, ziar din care am reprodus și extrasele de mai sus, o astfel de imagine a școlii ca aceea zugrăvită de savant nu putea rămîne decît „undevea într-un colț al sufletului său frămîntat numai de gînduri bune”.

Lună de sfîrșit de vară, septembrie reprezintă, pentru arheologi, încheierea campaniilor de săpături. Din activitatea arheologică a verii lui 1931, presa lunii septembrie consemnează rezultatele cercetărilor efectuate în Oltenia de o echipă condusă de prof. Grigore Florescu. Au fost cercetate așezările străvechi de la Turnu Severin, Răcari (Dolj). „Afară de cercetările făcute la cele două caste din Mehedinți și Dolj, de d. profesor Florescu — precizează *Universul*, din 16 septembrie — s-au făcut noi cercetări în comuna Virtopu, precum și în comuna Plopoșor, ambele în Dolj. Atît la Virtopu cît și la Plopoșor s-au găsit mai multe așezări din prima epocă a fierului, numită de arheologi Hallstatt”.

Același ziar remarcă și rezultatele altor importante investigații arheologice, efectuate la palatul domnesc din Tirgoviște (10 septembrie): „Săpăturile arheologice în jurul ruinelor palatului domnesc au început de săptămîna trecută și au ca scop: în primul rînd, să se curețe molozul și murdăria acuiată acolo — din vitregia vremurilor și indolența noastră — peste această mărturie sfințită a zilelor noastre de mîrire, iar, în al doilea rînd, să se poată lăsa ochiului calea liberă a admirațiunii pentru arhitectonica unor timpuri de mult apuse. Lucrările sînt grele și costisitoare, de aceea ele au fost egalate pe un interval de 2-3 ani. Zi de zi, iese la iveală — sub presiunea tirnăcoapelor — zidăria înfiptă pare-se pînă în fundul pămîntului: o zidărie de un metru lățime, în care piatra și cărămida par unite pentru eternitate”.

Cronica mărunță

● În localul bibliotecii croitorilor din str. Știrbei Vodă 43 a avut loc o sedință în care s-a discutat frecventarea bibliotecii și s-a constatat că biblioteca, în timp de un an, a avut 600 cititori care au primit volume la domiciliu. (24 septembrie)

● Un cititor ne roagă să arătăm că e necesar să se introducă și la noi o reformă, și anume primăriile să anunțe imediat poșta și poliția de schimbările de nume ale străzilor. (25 septembrie)

● Taxe la Facultatea de drept. Pentru diploma de licență: taxa de construcție — 3 000 lei; taxa de frecvență — 750 lei; taxa de bibliotecă și specială — 300 lei. Pentru doctorat: taxa de construcție — 3 000 lei; taxa de frecvență — 1 200; taxa de bibliotecă și specială — 600.

Inserieri provizorii nu se admit. (26 septembrie)

● A apărut nr. 2 din *Eficiența*, singura revistă din lume care apare în 8 limbi străine, în 8 țări diferite și care vă învață să cîștigați mai mult, mai repede și mai ușor! Cîntind-o, găsiți drumul sigur spre succes, bogăție, fericire. Adresa: *Eficiența*, str. C. Diesscu 19. (26 septembrie)

● Universul prezintă o serie a geografului italian Francesco Berlinghieri (1440-1501), cuprinzînd informații despre luptele lui Ștefan cel Mare cu turcii, precum și referiri la vechea Dacie. (27 septembrie)

● La Teatrul Național, premiera piesei Anna Karenina, după celebrul roman al lui L.N. Tolstol. Din distribuție: Maria Filotti, I. Manolescu, G. Calboreanu, Marieta Sadova, Elvira Godeanu, I. Sărbu, I. Fînteșteanu. (28 septembrie)

● Henri Lorin, deputat de Gironde, publică în ziarul parizian *Ordre* un articol consacrat României: „România rămîne credincioasă puterii la cîror edificare este solidară cu a ei, alăbăstrată din Mica Înțelegeră”. (30 septembrie)

Rubrică de: Valeriu BUDURU, Ioan LĂCUSTĂ, Ioana URSU
Selectia fotografiilor: Radu Ion POPESCU

CAVALERII VĂZDUHULUI

Românii se numără printre pionierii aviației mondiale. Traian Vula a fost cel dintâi om din lume, care, la 18 martie 1906 — dată înscrisă în calendarul aviatc — a reușit să se desprindă de pământ, cu un aparat mai greu decît aerul, folosind mijloace proprii de bord. Un alt inventator și pilot de renume mondial a fost Aurel Vlaicu, iar marele om de știință Henri Coandă a fost nu numai un savant de mare prestigiu, ci și inventatorul avionului cu reacție.

În sfîrșit, vorbind despre personalitățile ilustre ale aviației mondiale, de origine română, nu putem omite pe George Valentin Bibescu, posesor al unuia dintre primele brevete de zbor din lume și vreme de ani de zile președinte al Federației aeronautice mondiale.

Aviația militară română a luat ființă încă din anul 1911, prin întemeierea primelor școli de pilotaj: mai întîi la Chitila și Cotroceni, pe urmă și la Băneasa. Manevrele din anul 1913 au relevat rolul pe care ar putea să-l joace aviația într-o confruntare armată, fapt petrecut cîțiva ani mai tîrziu, în timpul primei mari conflagrații mondiale.

Neutră în primii doi ani ai întîiului război mondial, țara noastră a trecut, totuși, la organizarea mai temeinică a aviației; în iarna anului 1915 s-a procedat la gruparea avioanelor pe escadrile; deși numărul de aparate era insuficient, abia ajungînd pentru antrenamentul piloților existenți, în primăvara anului următor s-a organizat o școală de observatori, cu participarea unui grup de ofițeri de stat

major. În aceste condiții, armata română a reușit să pregătească un grup de observatori capabili să culegă din avion informații privind dispunerea frontului inamic, grup care va aduce o valoroasă contribuție în desfășurarea ulterioară a evenimentelor militare.

La intrarea în război, România dispunea doar de 28 avioane, majoritatea de tip vechi, greoaie și cu viteză redusă, fără armament de bord, piloții dispunînd de pistoale sau, în cel mai bun caz, de carabine. Abia din 1917, avioanele au început să fie dotate cu mitraliere, dar și acestea — cum se va vedea din paginile ce urmează — se defectau foarte des. În privința vitezei, doar aparatele franceze Nieuport B.B. — care au început să sosească la sfîrșitul anului 1916 — se comparau cu cele folosite de germani.

Sosirea misiunii aeronautice franceze, condusă de maiorul aviator de Vergnette și compusă din 35 ofițeri, 11 adjutanți, 37 sergenți, 28 caporali și 165 soldați, a sporit numărul piloților capabili să execute misiuni de zbor atît de recunoaștere, cît și de luptă — bombardament și vînaștere. Pentru folosirea experienței piloților francezi, care aveau în urmă doi ani de lupte aeriene, au fost constituite escadrile mixte româno-franceze alături de altele cu personal exclusiv român sau francez.

În vara anului 1917, aviația română a fost din nou organizată pe trei grupuri aeronautice compuse din escadrile de observație (escadrile F, deoarece foloseau aparate

Farman), de vânătoare (N = Nieuport) și de recunoaștere.

Din cele trei grupuri aeronautice, cel mai important rol în luptele propriu-zise l-a avut Grupul 2 (comandant căpitan Andrei Popovici), care a participat activ la luptele purtate în tot cursul anului 1917, inclusiv la eroicele încelestări de la Mărășești, Mărășești, Oituz. Activitatea grupului s-a remarcat prin acțiuni de recunoaștere, reglaje de artilerie, bombardamente; aviația de vânătoare a asigurat protecția avioanelor de observație și a împiedicat, prin curajoase acțiuni, aviația germană să pătrundă și să furnizeze informații despre liniile noastre de luptă. Se poate spune că datorită activității de cercetare în aer și finerii în permanentă supraveghere a cimpului de luptă nici o importantă acțiune a inamicului n-a scăpat neobservată.

În timpul luptelor din vara anului 1917, Grupul 2 aeronautic a avut un rol deosebit de activ. Aviația a condus tragerea în timpul pregătirii de artilerie și a executat numeroase misiuni de bombardament. Numai în noaptea de 10 spre 11 iulie, escadrilele F-4, F-7 și F-9 au lansat 800 kg bombe asupra liniilor inamice, iar în timpul luptelor de la Mărășești, în decurs de zece zile, s-au executat 32 bombardamente, totalizând 2 560 kg bombe.

Dintre faptele de eroism săvârșite de piloții români amintim pe aceea săvârșită de sublocotenentul Adrian Cașolțeanu care, cu aparatul grav avariat în timpul unei acțiuni de recunoaștere, a reușit să aducă avionul de la

2 200 m altitudine la sol, nu înainte însă de a-și fi îndeplinit misiunea; apoi acțiunea lui Mircea Zorileanu — aviatorul-erou — care a dirijat, din avion, un atac al infanteriei la Mărășești, ori pe aceea a lui Tase Rotaru, care a început războiul ca soldat și — prin succesive fapte de eroism — a fost ridicat în grad de cîteva ori, devenind la sfîrșitul luptelor ofițer. De asemenea, se cuvine subliniată performanța viitorului ziarist și om politic Grigore Gafencu, pilot al avionului care, în toamna anului 1918, a zburat de la Salonic, aducîndu-l la Iași, peste frontul inamic, pe Victor Antonescu, ministrul României la Paris, în vederea reîntrîrii armatei române în luptele împotriva Puterilor Centrale¹.

Jurnalul înedit al Escadrilei mixte Nieuport-3 (N-3) din care publicăm în continuare cîteva fragmente, reconstituie faptele de arme săvîrșite de piloții acestei formații de luptă compusă din piloți români și francezi. Redînd într-un stil viu o diversitate de acțiuni aeriene, jurnalul se deosebește de stilul lapidar, sobru, al registrelor de zbor, surprinzînd nu numai acțiunea ca atare, ci și starea de spirit a piloților care făceau parte din această escadrilă, reconstituind nu numai faptele ci și atmosfera în care au fost săvîrșite. Întruperile le-am marcat prin trei puncte, explicațiile sînt în paranteze drepte. Notele de subsol aparțin redacției.

Prof. Valeriu AVRAM,
prof. Șerban TĂRIȚĂ

Jurnalul de front al Escadrilei Nieuport-3

8 decembrie 1916. Pentru că aseară, escadrila a primit ordin să se ducă la Tecuci, ea părăsește Ciulnița la ora 1 p.m. Plecarea are loc în următoarea ordine: adjutanțul Revol-Thissot (șeful grupului), sublocotenentul Macavei, căpitanul Capșa, caporalul Manchoulas, [sergentul adjutant] Texier, sublocotenentul Federov... Zborul se efectuează fără incidente și escadrila ajunge în întregime la Tecuci, la ora 15.50. Căpitanul Gond va veni pe cale terestră...

18 decembrie. Vremea se limpește spre sfîrșitul dimineții. La orele 2 [14], cpt. Gond, pe un avion neînarmat, Revol și Manchoulas într-un avion armat, pleacă pentru un zbor de vânătoare între Rîmnicu Sărat și Buzău... Se întorc la orele 4.30 fără

să fi zărit nici cea mai mică urmă de „friți”...

21 decembrie. Escadrila este dotată cu o mitralieră suplimentară. E plasată la bordul avionului sblt. Macavei. Căpitanul Capșa, printr-o aplicare savantă a sistemului „D”², recuperează încă un aparat...

23 decembrie. Zi foarte agitată. Timp înorat dimineața, care începe să se însenineze pe măsură ce ziua înaintează, pentru a deveni superb spre orele 14.30. Pilotul Texier revine la prînz din misiune. A doborît un neamț; exaltat, nu lasă să-i scape din gură decât un val de cuvinte dezordonate, de aceea sîntem obligați să recurgem la observator [sblt. Lucy] pentru a avea

amănunte precise asupra operației.

Plecăți la ora 11 din Rm. Sărat, ei recunosc terenul deasupra satului Roșioru, cînd zăresc un avion nemțesc. Texier, cu înflăcărea lui obișnuită, coboară în picaj asupra lui; neamțul nu-l așteaptă și, la rîndul său, coboară în picaj pentru a încerca să scape. Nu reușește, căci Texier, cîștigînd viteză, se apropie în spatele lui la distanță mică și Lucy îl mitraliază. În acest moment avioanele nu se mai găsesc decât la 200 m înălțime; neamțul în flăcări coboară în picaj și mai tare, ajunge la pămînt și se răstoarnă...

După-amiaza nu este mai puțin agitată... Aventura lui Texier a molipsit toată escadrila și, la 13.40, căpitanul Gond, Revol-Thissot și Man-

¹ De la *débrouillards* = cel care se descurcă în orice împrejurare; sistemul descurcăreților, al șmecherilor, așadar.

¹ Magazin istoric, nr. 8/1979.

choulas pleacă pentru a verifica victima de dimineață și pentru a încerca, la rândul lor, să adauge altele, spre gloria escadrilei. Ei zboară împreună pînă la Focșani, dar în acest moment, căpitanul Gond, după ce le-a făcut semn că motorul lui are rateuri, se întoarce spre Tecuci; Revol și Manchoulas își continuă singuri zborul. Ei sosesc la 14.40 deasupra satului Roșioru și, după ce zboară deasupra reperului cîteva clipe, zăresc în cîmp pe cel învins în dimineața aceea. Continuîndu-și drumul, ei zboară pe deasupra Buzăului la 14.55 și descoperă existența, la sud de acest oraș, a unui superb cîmp de aviație inamic, avînd 13 corturi. În acel moment, zăresc două avioane inamice, unul preocupat să aterizeze, celălalt înălțîndu-se, pentru a porni în recunoaștere. Îl urmăresc pe acesta din urmă, care ia înălțime, îndreptîndu-se în direcția Rm. Sărat. Ajungînd la linia, neamțul își dă seama că este urmărit și încearcă să se întoarcă acasă, dar în acest moment Revol cade în picaj asupra lui și angajează lupta. Un alt neamț care s-a apropiat pe furie cade în picaj în spatele lui Revol și-l atacă; la rândul său, Manchoulas zboară în picaj asupra neamțului venit în ajutorul camaradului său. După o coborîre de aproape 600 m în această poziție, Revol și Manchoulas se iau la hartă, fiecare cu neamțul său. Tirul durează aproximativ 10 minute fără să dea rezultate, deși focurile de mitralieră au fost schimbate de la mică distanță; nemții profită de faptul că cele două mitraliere franceze s-au oprit pe neașteptate, pentru a o șterge tiptil...

29 decembrie. Timp superb. La ora 9, lt. Macavei însoțește o recunoaștere (Wasier pilot, lt. Lucy observator pe un F. 40). În liniile noastre, la N-E de Rm. Sărat ei întîlnesc un avion nemțesc. Îl urmăresc împreună. „Frițul”, înspăimîntat de această dublă ofensivă, își pierde capul și vine în picaj în fața lui F. 40. În urma unei ușoare lipse de coeziune în atac, neamțul reușește în cele din urmă să scape.

3 ianuarie. La 9.25, lt. Macavei pleacă într-un zbor deasupra liniilor dușmane. El revine la 11.15 fără să fi întîlnit nimic. La 11.25 Manchoulas pleacă să însoțească un F. 40 (pilot cpt. Giosanu). În urma unei pene de bujie însă Manchoulas e obligat, două minute mai tîrziu, să-l părăsească. Aterizează, repară, zboară, reaterizează (motorul său avînd, din nou, o bujie mai puțin), repară iar și pleacă, dar, cum a spus-o La Fontaine „Nu e de-ajuns să fugi, să pleci la timp mai bine”¹.

13 ianuarie. La 13.20, piloții sînt la masă și cîteva mecanici în jurul avioanelor, cînd văd un aparat sosind încet, cu motorul *au ralenti* deasupra Tecuciului. Aparatul are o formă ciudată; mecanicii cred că văd un SPAD [avion de vîntătoare francez ce intrase de curînd în dotarea armatei române; escadrila N-3 nu avea un astfel de aparat]. Avionul coboară mereu și trecînd la 20 m pe deasupra hangarelor, pilotul oprește motorul și aterizează; atunci ne dăm seama că este un... neamț. Un neamț nedescurcîre, care se crede la el acasă... Chiar în momentul cînd atinge pămîntul îl vedem pe observatorul neamț — care și el probabil, a văzut cocardele noastre — gesticulînd ca un om pierdut. Pilotul își dă seama de confuzie și face din nou contactul la motor... Între timp, piloții noștri nu pierd timpul și la strigătul „un friț!” sar de la masă în păsările lor zburătoare. Urmărirea începe. Piloții noștri au însă aproape 800 m pînă la nemți și nu pot recupera decît foarte puțin din această distanță, căci neamțul accelerează teribil...

Căpitanul Capșa, care este numit șeful unui grup, părăsește escadrila. Toți din escadrilă îl regretă pe simpaticul lor șef.

15 ianuarie. Zi frumoasă. La ora 10, la cererea Marelui Cartier General rus, adjutantul Revol pleacă într-o misiune de recunoaștere pe malurile Putnei. Revine 30 minute mai tîrziu, după ce a reperat trei

poduri. La 11.15, Manchoulas pleacă să însoțească un F. 40 pentru o recunoaștere de armată (observator sblt. La-taste, pilot-sblt. Cașolțeanu). [Manchoulas] zboară liniștit în urma „moșului” Farman [aparatul Farman erau greoaie și de tip vechi], cînd vede că acesta face un viraj brusc și, nouă minute mai tîrziu, pleacă la vîntoarea unui neamț. Pe moment, Manchoulas crede că Farmanul e lovit de dambă, dar stuporea i se schimbă în admirație cînd vede cum [aparatură pilotat de Cașolțeanu] coboară în picaj asupra unui „friț”. Totuși, considerînd că Farmanul îi încalcă „moșia”, Manchoulas cade în picaj asupra neamțului, îl întrece, îl depășește și trage o bandă întreagă, vîzînd cartușele cum intră în fuselajul aparatului inamic. Manchoulas nu-l vede însă pe neamț cîzînd, căci se întoarce la bază aterizînd cu un cauciu spart. Viclean, neamțul i-a plasat trei gloanțe, în trenul de aterizare², dintre care două intr-o roată. Manchoulas are norocul de a nu capota... La 11.25, cpt. Gond pleacă la Birlad, trebuînd să se ducă la Marele Cartier General. El aterizează după-amiaza. La 11.40, Revol și Therry pleacă să vîneze avioanele semnalate. Revol zărește unul deasupra lui, dar între el și neamț se află un strat de ceață care îl ascunde de privirile neamțului. Revol îl urmărește liniștit și cînd are soarele în spate se năpustește, se fixează pe dedesubt și trage în el de la mică distanță. Revol are impresia foarte clară că gloanțele sale lovesc aparatul inamic, dar nu are bucuria să-l vadă doborît... La 13.35 ni se semnalează venirea unor avioane [inamice] dinspre Birlad. Efectiv, chiar în momentul în care telefonul le semnalează, aparatele trec la mare înălțime, pe deasupra aerodromului. Revol și Therry pleacă în urmărirea lor, dar nemții au un avans prea mare și nu pot fi ajunși...

12 februarie. Timp frumos. Încă un neamț la activul escadrilei. Fiind semnalate avi-

¹ Aluzie glumeată la morala fabulei *lepurele și broasca festoasă* de La Fontaine.

² Ansamblul de piese (bară de susținere, roți amortizoare și frîne) care asigură deplasarea avionului pe sol.

oane inamice, la 11.30 Manchoulas pleacă în întîmpinarea lor. Spre Mărășești, zărește un L.V.G. [avion german de vînătoare] și angajează lupta imediat. Neamțul văzînd că nu poate evita lupta, se remuează și se apără cu disperare. Lupta durează de cîteva minute, cînd mitraliera lui Manchoulas se oprește pe neașteptate. Dar are norocul s-o deblocheze rapid și, în acest moment, găsindu-se sub neamț la foarte mică distanță, descarcă în el dintr-o singură rafală toată muniția ce i-a mai rămas. Neamțul coboară cu repeziune în bot. După 200 m de coborîre vertiginoasă se redresează ușor și inclînindu-se spre stînga continuă coborîrea ca să se prăbușească într-un cîmp situat, din nenorocire, la aproape 5 km în spatele liniilor [germane]... În timpul luptei, Manchoulas a primit patru gloanțe în aparat, dintre care două au avariat bordul de atac și bordul de fugă¹ încît [aparatul] necesită schimbarea planului stîng²...

Telegramă sosită pe adresa Escadrilei N-3

1. Marele Cartier General din 2/15 februarie 1917. Comandantului Grupului 2 aeronautic.

În absența generalului șef al misiunii franceze [Berthelot], șeful de stat major este fericit să-l felicite pe căpitanul comandant al Grupului 2 aeronautic și pe căpitanul comandant al Escadrilei Ni-euport-3 pentru inițiativa și valoarea de care au dat dovadă unitățile lor în timpul acestor ultime zile, pe piloții Revol-Tissot și Manchoulas pentru îndrăzneala și curajul pe care l-au arătat în luptele lor victorioase împotriva avioanelor inamice, ss. col. Pétin

14 februarie. Timp foarte frumos. Încă o zi glorioasă pentru escadrilă... La 11.30,

¹ Bord de atac și bord de fugă — extremitatea din față și, respectiv, din spate a aparatului.

² Plan — ansamblu format din două aripi ale unui avion, aripile constituind principala suprafață portantă. Planul superior sau mare — aripile din față; planul inferior sau mic — aripile din spate; planul stîng — aripile din partea stîngă a aparatului; planul drept — cele de pe partea dreaptă.

cpt. Protopopescu, Revol și Manchoulas pleacă într-un zbor de vînătoare. Ei vor aștepta spre Mărășești doi nemți care, de cîteva zile, se duc la această oră să facă o recunoaștere deasupra Birladului. Nemții sînt punctuali și la prînz (ora 12), piloții noștri îi văd sosind de departe, din direcția Rîmnicu Sărat... Orbiți de soare, nemții nu văd sosind *Nieuporturile* noastre și Manchoulas poate să cadă pe neașteptate asupra unuia dintre avioane. Lupta este dură timp de cîteva minute. Manchoulas trage o bandă întreagă și, la rîndul său, primește patru gloanțe în aparat. În momentul în care se retrage ca să-și schimbe încărcătorul, Revol cade ca o piatră asupra avionului și de la cîteva metri trage o rafală de mitralieră. Lupta nu mai durează mult, avionul virează brusc și fuge năucit timp de cîteva minute, apoi se răstoarnă, face două *loopinguri* succesive și se prăbușește la sol, la sud de Doichești. E prima dată cînd un avion este doborît în liniile noastre...

17 februarie. Escadrila este redusă la cea mai simplă expresie a ei, căci numai un singur aparat este în stare bună de luptă, cel al lui Revol. Într-adevăr, aparatul cpt. Gond are motorul stricat, cel al lui Thierry este în reparație în urma capotajului, cel al lui Texier are bechia³ ruptă, căci, în ajun, a fost nevoit să aterizeze în condiții dificile; cel al lui Manchoulas este foarte avariat din pricina capotajului din ajun.

13 aprilie. Timp frumos și o zi frumoasă pentru escadrila N-3. Dimineața, la 10.30, cpt. Gond și Revol fac împreună un zbor de vînătoare. „Herr Fokker” [respectiv pilotul unui aparat german marca Fokker] inspiră aerul răcoros al dimineții, cînd Revol, hotărît să nu lase oamenii să-și vadă de treburile în liniște, îi cade în spate. Fokkerul, surprins, face o jumătate de spirală să se degajeze, dar în acest moment, căpitanul cade asupra lui. „Domnul Fokker”, complet nă-

³ Dispozitiv auxiliar de sprijin la avion, format dintr-un suport cu patină și avînd diverse amplasări în funcție de tipul de aparat.

ucit, întrerupe zborul, întorcîndu-se rapid acasă. Acestea sînt primele lui relații cu N-3 și nu cred să fie foarte satisfăcătoare de aceasta.

În cursul zilei se efectuează mai multe zboruri de vînătoare, fără rezultat, de către Théron, căpitanul Gond și căpitanul Protopopescu. La orele 18, Revol și Théron pleacă într-un zbor de vînătoare. Revol zărește, sub el, un neamț care este într-o bună

În p. 40: pagină din Jurnalul Escadrilei N-3; piloții Revol-Tissot, F. Terry, Texier (sus), căpitanul Gond (mijloc), H. Manchoulas, Théron (jos)

Marcel Drăgușanu, cavaler al Ordinului „Mihai Viteazul”, unul dintre pionierii aviației române, a efectuat — relatează ziarul Universul, din 8 noiembrie 1918 — cel dintîi zbor Salonic-lăși, trecînd pe deasupra teritoriului vremelnic ocupat de germani

poziție [de a fi atacat]. De aceea, fără a-i acorda o clipă de răgaz, coboară în picaj deasupra lui. Neamțul, surprins, încasează cele 100 gloanțe... și coboară în picaj în bot și cade cu toată viteza... În urma numeroaselor mărturii ale observatorilor terestre, victoria lui Revol devine oficială...

16 aprilie. Dimineața căpitanul Gond și Manchoulas fac un zbor împreună. Căpitanul, căruia îi place să-i facă pe nemții să-și risipească munițiile, trimite pe tovarășul său deasupra bateriilor speciale. Scopul este atins, căci nemții trimis în aparatele noastre mai multe sute de obuze, fără rezultat... Dimineața, zboruri de vinătoare făcute de Revol, Texier, cpt. Protopescus și Théron. În cursul acestui zbor, Théron doboară un neamț într-un fel hazliu, dacă îndrăznesc să mă exprim astfel. Théron zboară deasupra liniilor, făcând combinații de bridge, căci dacă se gîndește la aviație cînd joacă bridge, în schimb zburînd, face cele mai strălucite combinații de bridge...

Théron zboară deci, gîndindu-se la jocul de bridge, cînd „domnul Fokker” îi cade dintr-o dată în spate. Lui Théron nu-i place să fie deranjat în meditațiile sale și-și arată minia cu vîrf și-îndesat. El se întoarce împotriva *Fokkerului* și-i trimite toată muniția, printr-o rafală. *Fokkerul* coboară în picaj spre liniile sale și Théron — deoarece îl pierde din vedere pe neamț — se întoarce la bază, reluîndu-și meditațiile asupra bridgeului. Tocmai comentează lupta cu camarazii săi, cînd un telefon de la divizie ne transmite că avionul german mitraliat de către *Nieuport* a căzut la sol, aproape de Bilești, în liniile germane...

1 mai. Deoarece în timpul nopții, *Farmanurile* au bombardat cîmpurile de aviație germane de la Focșani, la ora 5 dimineața, nemții vin să ne plătească cu aceeași monedă. Dar Escadrila N-3 este la post și, imediat ce sînt semnalate, căpitanul Gond, Théron, Texier și Manchoulas își iau zborul... Din cei șapte nemți, doar trei reușesc să-și lanseze bombele asupra terenului. Ceilalți patru,

impresionați de Bébé-urii, fac o jumătate de întoarcere înainte de a-și atinge scopul, și-și lansează „marfa” la întimplare...

6 mai. Pentru că *Farmanurile* s-au dus să bombardeze noaptea cîmpurile de aviație de la Focșani, la ora 4 dimineața, Escadrila N-3 este în întregime pregătită de zbor: în carlingi, piloții au centura prinsă, așteptînd represaliile. Revol se duce să stea la pîndă deasupra aerodromului nemțesc la 3.900 m, ca să dea semnalul plecării, în cazul în care nemții părăsesc Focșanii. Dar totul este liniștit și Revol se reîntoarce pentru a da încetarea alarmei... Seara, spre ora 5, două avioane nemțești vin deasupra aerodromului. Se pare că această vizită e preludiul bombardamentului pe care-l așteptăm de la nemți, ca răspuns la al nostru din ajun. Imediat, toate aparatele, care s-au întors din cauza timpului urît, sînt scoase din hangare și piloții așteaptă din nou, în liniște de zbor, cu centura legată.

7 mai. În sfîrșit, nemții vin să ne plătească cu aceeași monedă, dar încă de la ora 3.45, căpitanul Gond, Texier și Manchoulas și Théron (împreună) sînt în aparatele lor. De aceea, la 4.15, cînd se zărește în ceață primul „frit”, cele trei B.B.-uri își iau zborul. Nemții sînt în număr de 7-8 bombardiere și un avion *Fokker* [de vinătoare] care veghează asupra lor. Patru încăierări sînt duse la 2.000 m sub ochiul „domnului *Fokker*”, care nu vrea să se miște, rămînd ca domnul Romain Rolland, în afara luptei³. Căpitanul Gond atacă viguros doi nemți, Manchoulas unul, Texier unul, fără ca „domnul *Fokker*” să binevoiască să ne dea vreo atenție. Cele două lupte foarte strînse ale căpitanului Gond rămîn, din nefericire, fără rezultat, deși aceasta trage de foarte aproape două benzi complete asupra adversarilor. Manchoulas are un blocaj, după ce a tras vreo

20 cartușe, iar Texier se aruncă asupra unui avion mai rapid decît al său și nu poate să prelungească lupta atît cît ar dori, deoarece adversarul său o ia la sănătoasa. Foarte tulburați în timpul tirului, nemții n-au trimis din 50 bombe decît patru pe aerodrom, toate celelalte căzînd pe cîmpurile învecinate...

15 iunie... La 8.30, Texier și Manchoulas pleacă într-un zbor de vinătoare. Manchoulas, a cărui mitralieră nu funcționează, coboară și, după ce o repară, pleacă din nou în căutarea lui Texier. Între timp, fiindcă acesta a zărit un neamț, îl urmărește pînă la 4-5 km în liniile germane, cînd, deodată, sar două biețe de la motor. Datorită unui noroc extraordinar, motorul nu se oprește pe moment și Texier poate să ajungă la aerodrom. La verificarea motorului se constată că cele două biețe au fost cu desăvîrșire pulverizate...

19 iunie... Un zbor de vinătoare efectuat de Texier și Therry. Ei întîlnesc, deasupra Tecuciului, doi nemți — revenind de la Birlad — și-i atacă... Manevra este reglată cu asemenea precizie, încît atunci cînd unul din piloții noștri vine în picaj celălalt urcă și, la rîndul său, coboară în picaj, în timp ce primul reia înălțimea. Dar neamțul reușește să scape...

25 iunie... La 7.30, un avion german este văzut de pe aerodrom, făcînd — protejat de alte trei avioane — un reglaj [de artilerie]. Manchoulas este trimis în întîmpinarea lor. După ce a luat înălțimea, ajunge deasupra lor și profitînd de faptul că avioanele de protecție s-au îndepărtat, coboară asupra avionului de reglaj pe care-l surprinde și, din cîteva cartușe, îl doboară. Avionul cade de la 2.200 m, în liniile noastre. Pilotul este rănit, iar observatorul mort...

6 iulie... În cursul dimineții, toată escadrila părăsește Tecuciul pentru un nou cantonament, la Cioara...

10 iulie. Dimineața zbor de vinătoare efectuat de Revol și Polly Vacas. Nici o întîlnire. La întoarcere, din motive încă neexplicate, aparatul lui Revol

³ Aparatele folosite de escadrila erau marca *Nieuport B.B.* Amuzîndu-se, piloții le numeau B.B. (Bébe, înseamnă în franțuzește copil mic).

⁴ Marele scriitor, cunoscut pentru activitatea sa pacifistă, se pronunțase ferm împotriva războiului mondial.

ia foc la 200 m în aer. Cu cel mai mare sînge rece, pilotul nostru aterizează impecabil pe aerodrom. Imediat ce aparatul atinge solul, Revol sare din mers și cade atît de rîu, încît își fractуреază glezna. Cu toate acestea scapă ieftin, căci abia a sîrit, cî aparatul a devenit o flacără. Revol e transportat la spitalul englezesc din Țigănești, unde va sta timp îndelungat...

16 iulie. Timp frumos. Dis-de-dimineață, zbor de vînatore efectuat de căpitan [Gond] și Texier. Acesta, care rămîne în aer mai mult decît căpitanul, zărește, în momentul întoarcerii, un mic avion de vînatore nemțesc, care atacă un *Farman*. Texier coboară imediat în picaj asupra lui și după o luptă strînsă de cîteva minute îl forțează să se întoarcă la bază. Apoi, din lipsă de benzină, Texier este obligat să aterizeze la Escadrila F-5 la Slobozia Conachi. La 7.30 o însoțire, fără incidente, efectuată de Polly Vacas și Manchoulas. La întoarcere, în momentul în care *Farmanul* aterizează, doi nemți lansează bombe asupra aerodromului. Manchoulas, care a coborît pînă la 20 m, redresează aparatul și pleacă imediat în urmărirea lor. Văzîndu-l singur, nemții îl așteaptă deasupra liniilor și lupta durează pînă ce Manchoulas își consumă cele 100 cartușe...

20 iulie. Zi de victorie pentru escadrilă. La 8.05, căpitanul Gond și Théron pleacă în zbor de vînatore. Spre ora 9, doi nemți își fac apariția deasupra aerodromului, urmăriți de două B.B.-uri care sînt la altitudine superioară. Căpitanul și Théron [piloții celor două B.B.-uri] se năpustesc fiecare asupra cîte unui neamț, care o încasează vîrtos. Cei doi nemți fug nebunește spre liniile lor, dar aparatul atacat de căpitan are plumbi în aripi, căci își pierde rapid înălțimea... Deasupra liniilor [noastre], căpitanul îl atacă din nou. Este lovitură de grație, căci neamțul, care nu se află decît la 800 m, coboară în picaj ca și cînd ar vrea să aterizeze. [Apoi însă] pilotul face un viraj și aparatul alunecă pe o

aripă, prăbușindu-se deasupra primelor linii nemțești...

23 iulie. Timp frumos. Fiindcă mai multe F-40 au de îndeplinit o misiune secretă, toată Escadrila N-3 decolează în zori ca să protejeze reîntoarcerea lor. Misiunea este îndeplinită și toate aparatele se întorc nevătămate la cuib...

3 august. Toată escadrila părăsește Cioara, pentru a se întoarce la Tecuci, spre marea bucurie a personalului...

6 august... Fiindcă nemții au atacat puternic și Tecuciul pare amenințat, toată escadrila pleacă la Birlad. La plecare, Manchoulas, vrînd să-și ia rămas bun de la familia care l-a cazat, face o mică demonstrație și rade un acoperiș, smulge un stîlp de telegraf, își rupe planul mic și lasă gazdei ca amintire jumătatea planului [o aripă din spate], care cade în grădina ei. Dar *Nieuportul* este un aparat atît de minunat, încît, chiar „simplificat” astfel, permite aviatorului nostru să aterizeze fără accident pe aerodrom.

7 august. Dimineața, Texier și Théron părăsesc Birladul, ca să facă de serviciu toată ziua, la Tecuci. Va fi o zi fierbinte pentru amîndoi și în mod special pentru Texier, dar seara o frumoasă victorie va recompensa ardoarea lor. Este ora 6.15. În timpul zborului Birlad-Tecuci, Texier întâlnește doi nemți, îi atacă și cei doi nemți, deranjați, coboară în picaj și se întorc acasă. La ora 9, Texier pleacă din nou să facă un zbor de vînatore bogat în întâlniri. El zărește un aparat de vînatore nemțesc atacînd unul din *Farmanurile* noastre. Imediat Texier ținește pe o aripă, coborînd în picaj asupra neamțului și atacantul devine atacat, încasează cîteva gloanțe și o șterge tiptil. A doua întâlnire are loc cu un aparat nemțesc care se plimbă singur deasupra liniilor. Focul Texier întrerupe această plimbare, trimițîndu-i o salvă de gloanțe. Cîteva minute mai tîrziu, Texier dă peste trei nemți. Dar treaba e acum încurcată, pentru că cei trei sînt deasupra lui și-l atacă cu îndemînare. Fierbinte, Texier nu insistă și le face o „reverență”...

La 19, Texier pleacă din nou să facă un zbor de vînatore. La cîderea serii întâlnește deasupra liniilor un avion nemțesc de recunoaștere, însoțit de un avion de vînatore. În același timp, el zărește două aparate de la Escadrila N-11 sosind în ajutor. Unul din aparatele de la N-11 atacă pe neamțul cel mare, în timp ce Texier și celălalt pilot de la N-11 (Gafencu) se năpustesc asupra avionului de vînatore. Timp de cîteva minute, lupta este foarte strînsă, cele două *Nieuporturi* manevrează într-o coeziune perfectă pînă ce neamțul, lovit, se dă peste cap ca o frunză moartă și cade în vîrtej pe malurile Putnei, unde se răstornă. Bucurie, emoție, felițări...

15 august. Seara, timp frumos. La 19.30, Texier și Manchoulas pleacă într-un zbor de vînatore. Ei îl întâlnesc un neamț singur în liniile noastre. Manchoulas îl vede pe Texier coborînd în picaj vertical asupra neamțului. După o ranversare în care cele două avioane dispar sub planul mic al lui Manchoulas, acesta face la rîndul său o ranversare și, văzîndu-l pe neamț singur, îl atacă, dar fără rezultat. Seara, Texier nu se întoarce la aerodrom.

16 august. Zi de tristețe și de doliu pentru escadrilă. Sărmanul și micuțul nostru Texier, care a fost rănit în abdomen în cursul luptei din ajun, este transportat la spitalul de la Țigănești. El moare seara, în urma unei hemoragii interne. În afară de Théron care — fiind rănit — se află la Iași, fiecare petrece un moment la căpătîiul său și poate să-și ia rămas bun. Seara la ora 10, atunci cînd colonelul de Vergnette vine să-i înmîneze „Medalia Militară”, în sfîrșit acordată, Texier se stinge ca o lumină.

Pagina glorioasă a zilei este scrisă de căpitanul Gond, care, urmîrind un avion inamic ce survolează aerodromul, îndreptîndu-se spre Birlad, îl doboară cu o eleganță fără egal... Dar această frumoasă victorie compensează prea puțin pierderea micului Texier.

¹ Viitorul gazetar și om politic, Grigore Gafencu.

clasa II Elevului - Plutonier Ionescu Alexandru
în Regimentul 7 Vânători, pentru energia, destoinicia și avântul cu care a luptat
la cota 711, în ziua de 11 Iulie 1917. - Odoarend oamenii rămași din mai
companii, îngrozind de pânza de foc a mitralierelor inamice, i-a organizat
la asalt, în nouă, la asalt, în avânt mai presus de orice laudă. -

Pe frontul de la Mărăști

ASALTUL DE LA POIANA ÎNCĂRCĂTOAREA

AL. IONESCU-PELICAN

Marile biruințe obținute de armata română în vara anului 1917 în luptele de la Mărăști, Mărășești și Oituz¹ au demonstrat că dușmanul invadator, care mușcase adinec din trupul țării, poate fi învins.

În lupta cu dușmanii, nenumărați eroi, rămași adesea necunoscuți, au înfăptuit acte de o mare bravură. Despre un astfel de episod eroic este vorba în paginile ce urmează, descoperite întâmplător în arhiva inginerului Doru Ionescu, din Constanța.

Faptele s-au petrecut în 1917, în sectorul frontului german din zona Mărăști. Instalat pe creste de dealuri, cu drumuri de comunicație în spatele lor, acesta domina peste tot pozițiile românești ce îi stăteau în față. Cele mai impunătoare puncte fortificate din pozițiile inamice erau dealul Încărcătoarea (cota 711) și platoul Mărăștilor, cu o serie de înălțimi (cotele 670, 575, 536, 533 etc.). Fortificațiile concepute de comandamentul german și pentru lupta la încercuire, erau, totodată, admirabile puncte de observație pentru artilerie.

Meritul cuceririi importantului obiectiv reprezentat de cota 711 a revenit lui Alexandru Ionescu, la acea dată elev-plutonier, care con-

ducând un grup de ostași a reușit să-i înlăture din poziție pe germani. După încheierea războiului Al. Ionescu a rămas în cadrele armatei până în anul 1920, după care a trecut în învățămînt, ca profesor secundar și de liceu. A încetat din viață în anul 1978. Pentru bravura de care a dat dovadă, elevul-plutonier Al. Ionescu a fost decorat cu medalia „Virtutea militară”. Referindu-se la faptele sale de arme, în brevetul de decorare (în ilustrația de sus) se arată că a fost conferită elevului-plutonier Alexandru Ionescu din Regimentul 7 vînători medalia Virtutea militară „de război” pentru „energia destoinicia și avîntul cu care a luptat la atacul cotei 711, în ziua de 11 iulie 1917. Adunînd oamenii rămași din mai multe companii îngropate de pînza de foc a mitralierelor inamice, i-a organizat și condus din nou la asalt, cu un avînt mai presus de orice laudă”.

Reproducem, în continuare, amintirile fostului elev-plutonier asupra acestui eroic episod al bătăliilor din vara anului 1917. Nota de subsol aparține autorului amintirilor. În transcrierea textului am păstrat forma ortografică originală.

Dan CĂPĂȚÎNA,
Centrul de studii și cercetări
de istorie și teorie militară

¹ Magazin istoric, nr. 7-8/1980.

Bătălia de la Mărăști a început în ziua de 11 iulie 1917, [stil vechi, ca și celelalte date din articol] la 3 h și 30 min, după un bombardament de artilerie de 36 ore, desfășurat pe un front de circa 12 km, cu peste 280 guri de foc, de diferite calibre.

Regimentul 7 vânători, din care făceam parte, era în flancul drept al unităților de asalt și pentru moment nu lua parte la acțiune. Subsemnatul eram elev-plutonier și comandam plutonul din extrema stângă a regimentului, cu misiunea de a ține legătura cu grupul de asalt, compus din circa 1000 voluntari din Divizia a 6-a și care avea ca obiectiv regiunea întărită din jurul cotei 711 „Poiana Încărcătoarea”¹, supranumită Verdunul german.

11 iulie 1917, orele 3. Bombardamentul [de pregătire a atacului] se întindea îngrozitor. Zgomotul exploziilor este un vuet infernal. Obuzele românești sueră, fără de număr, pe deasupra noastră și se năpustesc asupra pozițiilor întărite ale Reg. 217 german, aflat în fața noastră. Adversarul a încetat răspunsul cu artileria încă de ieri, 10 iulie, presimțind un atac viguros și desigur, pregătind o retragere fără pierderea artileriei. Infanteria inamică e însă în tranșeele și adăposturile respective, fiecare având în față măști individuale de protecție, făcute din plăci groase de oțel și, alături, câte o movilă de circa 50 grenade de mână.

Orele 3.30. Artileria noastră lungeste tirul, către presupusele rezerve ale germanilor. În același moment, trupele române pornesc la atac.

Înceșterea este de nedescris. Ai noștri atacă pieptis cota 711 „Poiana Încărcătoarea”, dar sînt secerăți de focul ucigător al pieselor de mitraliere inamice. Ofițerii dau im-

presionante exemple de sacrificiu, precedind grupele de asalt. De trei ori batalionul de voluntari a reluat atacul spre acest „cuib de foc” și tot de atîtea ori a fost respins cu pierderi foarte mari.

La orele 9, din batalionul de 1000 voluntari ai Diviziei a 6-a nu mai rămăsese nici un ofițer, iar din soldați mai era un număr cam de 300, în care se mai găseau: un elev-plutonier și un plutonier. Toți aceștia s-au retras, în plină derută, pe valea râului Șușița, unde au luat contactul cu plutonul de vânători de sub comanda mea.

Am fost repede informat asupra situației excepționale de grea a fostului batalion de voluntari, arătîndu-mi-se că rețelele de sîrmă inamice sînt complet distruse, însă înălțimea e presărată cu mitraliere, care seceră totul în calea lor.

Eu aveam o misiune precisă: legătura regimentului meu cu batalionul de atacatori. Am cumpănit între această misiune precisă și între a sta în inactivitate. Și apoi ce misiune mai puteam avea, cînd unitatea de atac nu mai exista și cînd restul oamenilor erau la mine? Deci, încerc un nou atac. Din proprie inițiativă, m-am hotărît pentru a doua alternativă. Era o acțiune temerară, însă era experimentată, în timpul celor 5 ore de lupte, extrem de grele și cu sutele de jertfe, făcute în acest timp. Esențialul era să surprindem pe inamic, la adăpostul pădurii care acoperea terenul în față.

Pornim deci, în trei grupe, eșalonate după natura terenului. Convenisem însă ca să fim cu grupele suficient de apropiate, spre a ne putea vedea și să putem acționa, în mod conjugat.

Imagini din nepieritoarele fapte de eroism săvîrșite de ostașii români în luptele de la Mărăști, Mărășești, Oituz, din vara anului 1917

Înaintăm, cu multă precauție, fără a fi descoperiți de inamic. După vreo 20 de minute de încordate sforțări și atenție, zărim grupele de apărători pe creasta „Poienii Încărcătoarea”. În momentul următor observ mișcări de pregătire pentru luptă la grupul inamic german. Deci am fost văzuți.

Surpriză însă, mare surpriză pentru mine, când îi văd așezându-și armele automate spre altă direcție decât aceea a liniei noastre. Focuri disperate, în acea direcție, mi-au dat un moment de liniște. Desigur — am zis eu — o altă unitate română încearcă un atac. Deci n-am fost descoperiți.

Ne-am tîrît, rostogolindu-ne, din copac, în copac, pînă în coasta inamicului, care începuse să tragă rafale de mitraliere, din ce în ce mai dese. Profităm de acest moment și într-un asalt vijelios, ne repezim asupra cuiburilor de mitraliere inamice, nimind, la baionetă, pe o parte din servanții respectivi, rămași năucii de apariția noastră. Totul s-a petrecut în câteva minute. Captura a fost de 7 piese de mitralieră și 62 prizonieri, cu armele respective.

Cu aceasta „Verdunul german” a fost lichidat. Grosul trupelor se retrăsese mai înainte. După sumare operații de curățire, am intrat într-un adăpost inamic, unde am găsit, printre altele, o centrală telefonică și multe gheme de sîrmă pentru telefon. Pentru că nu eram de parte de postul de unde am plecat, am luat măsura de a mă lega telefonic de acest post și prin el să mă leg cu comanda regimentului.

Ridicînd receptorul am constatat, cu mare surprindere, că auzeam o convorbire, în perfectă limbă românească. Surpriza a fost și mai mare cînd mi-am dat seama că, la telefon, vorbea comandantul regi-

mentului meu, cu generalul Arghirescu, comandantul Diviziei 6 care transmitea poziția ca întregul regiment să atace cota 711 „Încărcătoarea” și s-o cucerească cu orice preț, întrucît atacul localității Mărăști rămîne descoperit din această parte.

Surpriza s-a dublat, în momentul cînd, întrerupîndu-le convorbirea, am anunțat: „Aici este elevul-plut. Ionescu Al. din Regimentul 7 vînători; mă găsesc la cota 711 „Încărcătoarea”, pe care am atacat-o cu plutonul meu și cu întărire de 300 oameni rămași din batalionul de 1000 voluntari”.

A urmat o convorbire între generalul Arghirescu și colonelul Paulian, comandantul regimentului, asupra seriozității unei asemenea știri, dispunîndu-se a fi verificată prin înaintarea unui batalion de vînători care a luat legătura cu mine, pe „Încărcătoarea”.

Nu pot descrie însă surpriza celor doi șefi superiori, în momentul cînd le-am comunicat că vorbesc de la instalația telefonică aflată pe poziția inamică și că deci convorbirile și ordinele ce se dădeau erau interceptate și cunoscute celor ce conduceau operațiile de apărare ale dușmanilor.

12 iulie 1917-orele 11. Am fost prezentat la raportul generalului Arghirescu, care a ținut să mă cunoască și căruia i-am explicat actul meu de inițiativă.

12 iulie 1917-orele 13. Am fost prezentat regelui Ferdinand, care a inspectat regiunea de luptă. Personal, regele mi-a prins pe piept „Virtutea militară”.

Comandantul armatei aliate engleze, al cărei șef [se referă probabil, la atașatul militar britanic] însoțea pe regele Ferdinand, mi-a acordat, pentru aceeași faptă de arme, medalia militară engleză „Pentru bravură pe cîmpul de luptă” (For Bravery in the Field).

Al III-lea Colocviu de istorie româno-englez

După înfîințirile din țara noastră (1975) și de la Londra (1978), al treilea Colocviu de istorie româno-englez s-a desfășurat la Iași, în zilele de 1-6 iulie 1981, sub patronajul Secției de istorie și arheologie a Academiei de științe sociale și politice, al Comitetului național britanic, al Asociației de studii sud-est europene și al Institutului de arheologie „A.D. Xenopoli” din Iași. Tema Colocviului — Relații româno-engleze între 1821 și 1918 în context internațional — a îngăduit prezentarea unor comunicări și intervenții din diverse arii de cercetare. Astfel, relațiile politico-diplomatice au fost abordate prin intervențiile: puncte de vedere britanice asupra unirii principatelor (dr. Trevor Hope), raporturi diplomatice în perioada regulamentară (prof. Gh. Platon), relații româno-engleze în timpul Congresului de la Berlin din 1879 (prof. Vasile Cristian) și în anii primului război mondial (dr. Vasile Vescu și dr. Valeriu Dobrinescu). Comunicările românești la teoria și practica neutralității. 1914-1916 (dr. Maurice Parton), relațiile lui Seton Watson cu oamenii politici români pînă la 1918 (dr. doc. Cornelia Bodca). Un alt număr de comunicări s-au referit la raporturile economice româno-engleze: în perioada 1821-1856 (dr. Paul Cernovodanu) și în perioada modernă și contemporană — o analiză comparativă (dr. Gheorghe Dobre), la Charles Hartley și dezvoltarea navigației pe Dunărea de Jos (dr. David Turnock), iar altele la opinia publică britanică și lupta românilor din Transilvania pentru drepturi politice (acad. Ștefan Pascu). S-au abordat și temele: puncte de vedere britanice asupra vlahilor din Macedonia (prof. Richard Clogg), revista The New Europe și rolul ei (prof. H. Hanak) sau interfețe și relații culturale româno-britanice — în epoca modernă (dr. Al. Duță, dr. Al. Zub), în epoca 1848-1878 (prof. E.D. Tappe) — N. Iorga — istorie al relațiilor româno-engleze (dr. Gh. Buzatu), modelul englez în memorialistica românească din secolul XIX (dr. Ștefan Lemny).

Colocviul s-a desfășurat într-o atmosferă cordială, prietenească, iar referatele, intervențiile și discuțiile purtate cu exigență științifică au auzit o sumă de informații noi, au îngăduit abordări din perspective diferite. S-a dovedit necesitatea unor asemenea dezbateri directe pentru înțelegerea reciprocă a rezultatelor cercetării istorice și s-a marcat un nou moment al bunei colaborări dintre istoricii români și britanici.

Colectivul Institutului de istorie și arheologie „A.D. Xenopoli” și cadrele didactice ale Facultății de istorie din Iași au primit pe participanții la colocviu cu multa ospitalitate. O vizită la Ruginoasa, Fălticeni, Suceava, Putna și Sucevița — în zilele de 4 și 5 iulie — a încheiat această reușită manifestare a cooperării dintre istoricii români și britanici.

Dinu C. GIURESCU

PE MALURILE NEVEI SE NAȘTE UN ORAȘ

HENRI TROYAT,

membru al Academiei franceze

Împăratul Petru cel Mare (1672-1725), fiul țarului Aleksei Mihailovici și al celei de-a doua soții a sa, Natalia Kirilovna Narișkin, fata unui obscur boier de provincie, reprezintă, incontestabil, una dintre figurile de seamă ale Rusiei țariste¹. Cu o energie inimaginabilă, el a răsturnat tradițiile — tăind bărbile demnitarilor și boierilor retrograzi, iar când era cazul chiar și capetele lor, impunând veșminte și idei europene, învățând el însuși toate meseriile, minuind la fel de bine compasul ca și barda, extrăgând dinții bolnavilor și construind vase — s-a războit, fără o clipă de răgaz, cu turcii și suedezii, a redus rolul bisericii, atît de puternică pînă la el, a înălțat Sankt-Petersburgul pe un pămînt înecat în mocirlă... Pentru toate acestea, ca și pentru multe altele, Petru I a intrat în istoria țării sale sub denumirea de cel Mare.

Politică acestui personaj fascinant, complex, cu multiple și variate fațete, a găsit mulți adversari printre contemporani și, mai tirziu,

printre istoricii sau scriitorii carei-au analizat opera. V.G. Bellinski l-a exaltat geniul creator, care a dus la înființarea Sankt-Petersburgului, iar A.I. Herzen, din îndepărtatul său exil la Londra, a salutat într-însul „un revoluționar încoronat, un adevărat reprezentant al acelui principiu revoluționar care trăiește în sufletul poporului rus”. Marx și Engels au recunoscut, la vremea lor, valoarea lui Petru ca șef de stat, iar Lenin l-a omagiat pentru acțiunea sa progresistă, învinuindu-l, în același timp, de o desconsiderare a maselor muncitoare. Astăzi, istoricii sovietici cinstesc opera politică a monarhului, reproșându-i însă înstaurarea șerbiei.

În orice caz, glorificat de unii, hulit de alții, Petru cel Mare se impune și azi prin geniul său, ceea ce explică de ce mulți istorici și scriitori, sovietici și străini, s-au oprit asupra lui, consacrandu-i nenumărate lucrări. Printre ei se află și cunoscutul scriitor și istoric francez, de origine rusă, Henri Troyat, membru al Aca-

¹ Magazin istoric, nr. 5/1972.

demiei franceze, cu lucrarea sa Pierre le Grand, apărută în editura pariziană Flammarion, în anul 1979.

Autor al unei vaste și prestigioase opere literare, cuprinzând romane — „în care înfățișează cu spirit critic burghezia franceză contemporană, demască destrămarea familiei și tragediile tineretului în «societatea de consum»”, după cum menționează Marea Enciclopedie Sovietică (ed. a 3-a, 1977) — nuvele, eseeuri, note de călătorie, teatru, biografii, scrisese cu multă competență, talent și obiectivitate, închinatelor marilor clasici ai literaturii ruse (Dostoievski, Pușkin, Lermontov, Tolstoi, lucrare tradusă și în românește, Gogol), Henri Troyat ne dăruiește acum, după ce a publicat trei importante lucrări despre Rusia de altădată (Sfânta Rusie, reflecții și amintiri, Viața cotidiană în Rusia în timpul ultimului țar și Ecaterina cea Mare), volumul Petru cel Mare.

O provocare

lansată naturii

Contemplând primele construcții ale Sankt-Petersburgului, marele amiral Golovin¹ nu vede decât bojdeuci, șanturi și fortificații, deci o așezare întărită, pentru continuarea războiului împotriva suedezilor. Petru îi împărtășește părerea, dar se gindește încă de pe atunci la un alt destin pentru țigrușorul care se naște. Aici se simte la el acasă, ca nicăieri în altă parte în Rusia. Cu cât regiunea pare mai mocirloasă și mai săracă, cu atât Petru dorește mai mult să-și lege numele de ea. Intimii săi îi spun mult și bine că locul e prost ales, în acea provincie foarte săracă, departe de Capitală și foarte aproape de tunurile suedeze. El însă nu acordă nici o atenție acestor avertismente. De asemenea, își bate joc de toți cei care îl previn asupra dificultății de a construi un oraș solid pe un teren noriois. Admirator al olandezilor, vrea ca Petersburgul să fie replica rusă a Amsterdamului: un oraș pe piloți, străbătut de canale, împărțit în insule, un port în mijlocul unor

Creind un port plin de culoare și de vivacitate al țarului, autorul francez, face din el un om ce pare a trăi printre noi.

Din această lucrare, care chiar din momentul apariției sale a devenit un best-seller, situându-se de luni de zile pe primul loc al sondajelor întreprinse în rândurile lectorilor, redăm, într-o formă oarecum prescurtată, capitolul referitor la fundarea actualului oraș Leningrad, fostul Sankt-Petersburg. Oraș al Marii Revoluții Socialiste din Octombrie și al blocadei celor 900 zile, oraș al unor mărețe monumente, prin care vorbește istoria revoluționară a Rusiei, oraș al cunoscutelor nopți albe, Veneția a nordului, cum este supranumit, Leningradul are un traseu istoric foarte complex, încă de la întemeierea sa, în anul 1703. Iată acest moment, al începutului, în relatarea lui Henri Troyat.

Titlul și subtitlurile aparțin redacției noastre.

pământuri spongioase. Construirend Petersburgul, el lansează o provocare naturii. Și, în același timp, trecutului Rusiei. Căci Petersburgul este anti-Moscova. Petru detestă vechea reședință a țarilor, superstițiile locale, îngrigile de Curte. Pentru el Moscova înseamnă țarina Sofia², strelții³ și aroganța lor singeroasă. Astfel Petersburgul, aglomerare ieșită din nimic, arbitrar concepută și autoritar dezvoltată, nu va fi doar un oraș în plus pe harta Rusiei. El va încarna dorința de reînnoire ce-l mână pe un țar care refuză moștenirea părinților săi.

Construcția începe fără un plan precis și se continuă cu intermitențe, la voia întâmplării, după capriciile suveranului. La început, Petru încearcă să stabilească centrul orașului pe

o insulă [Beriozovii] de lângă malul drept al Nevei. Apoi se vede silit să localizeze principalele edificii pe malul stâng, mult mai înalt și mai puțin expus inundațiilor. Se răzgîndește iar și, spre a imita mai bine Amsterdamul, alege poziția cea mai joasă, pe insula apuseană, Vasilevski. Cade și acest proiect. Mai întâi se ridică o fortăreață de lemn, pe o insuliță, Insula iepurilor, în locul unde fluviul este mai larg. Avea să fie viitoarea citadelă Petropavlovsk. Apar apoi o biserică, tot din lemn, biserica Sf. Treime, și clădirea Bursei. Nu departe de aci se ivește și o căsuță din scinduri de brad, cu acoperișul de asemenea din scinduri, în formă de țigle: prima locuință a lui Petru, din orașul său. Un vestibul, două camere, cu tavanul și pereții acoperiți cu pinză și vâruți, un atelier cu un strung, barde, rindele, cio-cane, ferăstraie, tot echipamentul unui maestru dulgher. Ușile sînt atât de joase, încît țarul trebuie să-și plece capul pentru a trece pragul. Dar lui, care e atât de înalt, i-au plăcut dintotdeauna odăile mici și întunecoase. Se simte la largul său în această izbă⁴.

Peste un an, Petru pune să se înalte un templu luteran și hanul „Patru fregate”. În apropiere, un bazar acoperit

¹ Sofia Alekseevna (1657-1704), fiica țarului Aleksei Mihailovici și a primei lui soții, Maria Ilinična Miloslavskala, regentă (1682-1689) cît timp țarul Petru și Ivan, fratele său vitreg, au fost minori. În septembrie 1689, Petru I a dețronat-o și a închis-o în mănăstirea Novodevici.

² Soldați pedestri dintr-o armată specială (înființată încă de Ivan IV cel Groznic), care se bucurau de anumite privilegii economice și militare. În timpul lui Petru I, cînd s-au făcut pași uriași spre crearea unei armate regulate, tendința virfurilor militare ale strelților de a-și păstra privilegiile a dus la numeroase răzvrătiri ale acestora (cele mai mari au avut loc în 1682, cînd, la instigarea regentei Sofia, ei au omorât mulți boieri și demnitari, simpatizanți al lui Petru); în 1698, strelții au pus la cale răsturnarea lui Petru I. Tarul a încercat în singura revoltă a acestora, l-a lichidat și a creat în locul lor o infanterie regulată.

³ Feodor Alekseevici Golovin, general, apoi amiral, unul dintre cei trei miniștri însărcinați de Petru cel Mare cu afacerea curente ale țării, la începutul domniei lui; unul dintre comandanții armatei în războaiele purtate împotriva Turciei și Suediei, cel despre care Leibnitz scria că este „cel mai spiritual și cel mai inteligent moscovit”.

⁴ Ca să asigure conservarea căsuței țarului, de unde el a condus construcția Petersburgului, Ecaterina II (1729-1796) a înconjurat-o cu un zid de piatră. Ea există și azi și poate fi vizitată.

găzduiește mărfuri străine. O mare animație domnește în piață, unde se înghesie toate clasele societății petersburgheze. În spatele acestor prăvălii, bine aprovizionate, se desfășoară „comerțul cu vechituri al tătarilor”, cu mahalaua lui locuită îndeosebi de kal-muci, tătari, turci. Îmbulzeala e atât de mare că trebuie să-ți păzești bine punga, spada, pălăria. În cartierul Moika, măcelarii omoară vitele în curți și le scot măruntaiele. Duhoarea e atât de mare, încât cumpărătorii ezită să se apropie de tarabe. La scurt timp, măcelarii vor primi ordin să poarte uniformă și să-și expună mărfurile în dughene identice. Curățenia orașului este asigurată de locuitori. Fiecare trebuie să măture în fața ușii lui. E interzis să se arunce gunoia în canale și riuri.

Slujitorii și curtenii țarului se stabilesc în căsuțe asemănătoare cu a lui. Impulsul a fost dat. Nimic nu-l va mai stăvilii. Ca întotdeauna, obstacolele îl stimulează pe Petru. Mii și mii de muncitori sînt adunați în regiunile învecinate și duși cu forța la gura Nevei. Printre ei sînt zidarii, dulgherii, fierarii și oameni buni la toate. De la caz la caz, ei sînt folosiți pentru mai multe luni sau pe viață. În 1704, diferiți guvernatori de provincie primesc ordinul să procure 40 000 muncitori pe an. Trudind de la răsăritul pînă la apusul soarelui, locuind în colibe insalubre, prost hrăniți, prost tratați, acești oameni nu au nici măcar unelte necesare. Nici sape, nici roabe. Ca să ramblezieze malurile prea joase ale fluviului, nenorociții transportă pămînt cu poalele hainelor sau în saci făcuți din rogojini vechi. Deseori, muncesc din greu în mijlocul bălților, cu apa pînă la brîu. La cea mai mică abatere, îi lovește cnutul. Fugarului care e prins e se mutilează nasul. Intemperiiile, scorbutul, dizenteria atacă această gloată în zdrențe, care mișună în jurul schelelor. În fiecare zi, se depun cadavre în groapa comună. Condamnați de drept comun înlocuiesc pe morți. Dar asta nu ajunge. Smulși din satul lor, din mijlocul familiei lor, ei sînt, de la sosire, mînați spre șantieri unde muncesc sub suprave-

gherea soldaților înarmați. În-tre accidente și boli, mortalitatea crește nelencet. Spre a-și motiva acțiunea, Petru își spune că arta arhitecturii e comparabilă cu arta războiului. Tot așa cum nu se poate cîștiga o bătălie fără să pierzi un număr oarecare de soldați, tot așa nu se poate construi un oraș fără să pierzi un număr oarecare de muncitori.

Trei categorii de fațade

În februarie 1704, Petru îl cheamă pe arhitectul italian Domenico Trezzini, pentru a conduce armata de muncitori. Majoritatea colaboratorilor lui Trezzini sînt străini: olandezi, italieni, elvețieni, germani, francezi. Toți se îngroșez de condițiile de viață pe care le impune acest oraș în perpetuă transformare. Primesc salariul numai în mod neregulat, tremură în barăcile improvizate, protestează împotriva hranei proaste, se plîng de siciliile administrative sau de lipsa mîinii de lucru calificată. Cu prima ocazie fug din acest infern, pe care Petru persistă să-l numească „paradisul” său. Trezzini înlocuiește pe acești fugari și-și continuă opera, tirîș-grăpiș. Producția de cărămizi și de țigle este extinsă în toate fabricile. Cuptoarele de var funcționează zi și noapte. Se doboară păduri întregi din jurul orașului, spre a se procura lemnul necesar construcției. Ferăstraiele mecanice, puse în mișcare de mori de apă sau de vînt, sînt instalate aproape pretutindeni. Deoarece lipsește sticla, chiar casele celor suspuși au ferestre din mică. Piatră ridică însă cea mai mare problemă. Nu se găsește deloc pe acolo. Iar arhitecții o reclamă. Țarul interzice deci folosirea pietrei în tot restul țării. Ea este rezervată exclusiv Petersburgului. Navele nu pot acosta în oraș decît dacă transportă, pe lingă încărcătura lor, treizeci de moloane [blocuri de piatră]. Orice vizitii a cărui trăsură trece porțile orașului trebuie să prezinte o încărcătură de cel puțin trei pavele [blocuri de piatră pentru pave]. Acest ordin nu a fost abrogat decît în 1776.

Însuși țarul supraveghează lucrările. Aleargă de la un

șantier la altul, în mînă cu faimosul lui baston, *dubina* rusă, cu care îi bate pe leneși. Se simte tot așa de la largul său și cu muncitorii, și cu arhitecții; critică munca unui pietrar, respinge schița unui palat întinsă de un arhitect, îl împoașcă cu sudălmii pe un contramaistrul, încurajează pe un dulgher, virtuos al bardei, pune chiar el mîna pe o rindea ca să șlefuiască o scîndură. Dar, deocamdată, orașul nu este decît o juxtapunere de șantieri, întrerupte de cîmpuri virane, un labirint de canale cu maluri susținute de bulumaci și fascine¹. Neobosit, Trezzini construiește biserica Petropavlovsk, în citadela cu același nume, cu clopotnița sa cu vîrfuri aurite, fortificațiile Kronstadtului, mănăstirea lui Aleksandr Nevski, palatele pentru ministere, Senat, Sinod, desenează planurile cheiurilor, așterne pe deasupra canalelor poduri de lemn. Alți arhitecți îi continuă opera: francezul Le Blond, germanii Schödel și Schluter, elvețianul Här-bel.

Dar acest minunat oraș nu-i decît un decor nelocuit, mort și rece. Trebuie adusă viață în el. Începînd din 1706, Petru ordonă amiralului Golovin să se stabilească la Sankt-Petersburg, unde va dispune de o nouă clădire pentru Amiralitate, de un port și de un șantier naval. În 1707, acest șantier naval folosește 3 000 muncitori. Mîndru de diploma sa de dulgher², țarul se amestecă cu plăcere printre ei ca să minuiască barda sau să înalțe un catarg. Lansarea fiecărei nave prilejuiește fes-

¹ Legături de nulele sau de ramuri, eventual umplute cu piatră, folosite la întărirea terasamentelor, la construirea drumurilor, prin regiuni mîștinoase, la construirea digurilor și, în general, la unele lucrări în terenuri desfundate.

² În timpul călătoriei neoficiale întreprinse în 1697 în Europa Occidentală, Petru cel Mare, care își adevărase adevărată identitate sub numele de Petru Mihailov, a obținut de la patronul său, Guericke Klaas Pool, în ale cărui șantiere lucrase ca dulgher, următorul certificat: „Piter s-a dovedit un priceput și destoinic dulgher, în construcția fregatei de o sută de picloare lungime «Petru și Pavel», la care a lucrat de la început pînă la sfîrșit. Afară de aceasta, studiind temeinic, sub supravegherea mea, arhitectura navală și desena planurilor, el s-a dovedit apt, mi se pare, pentru exercitarea acestor arte”.

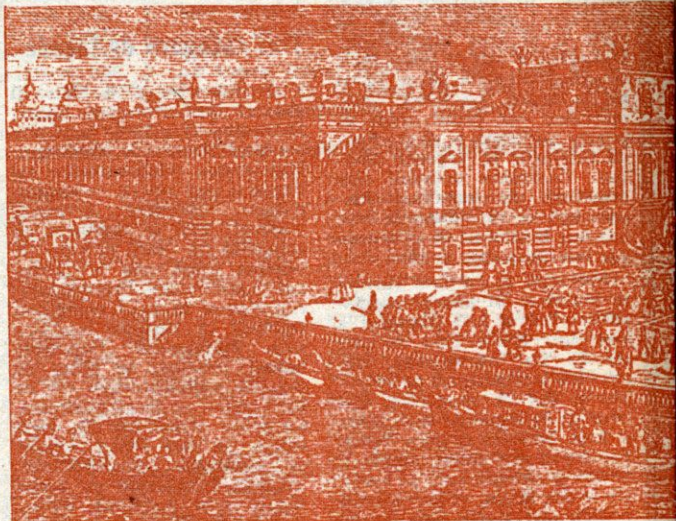
tivități, la care Bachus și Neptun sînt deopotrivă de cinstiți. În 1708, Petru invită la Petersburg pe sora sa Natalia, pe cele două surori vitrege, cele două țarine văduve, cîțiva înalți demnitari și cîțiva negustori bogați. Pentru cei mai mulți dintre curteni, obișnuiți cu viața luxoașă și comodă din Moscova, această călătorie impusă echivalează cu un exil. În curînd, 350 familii nobile sînt somate să se instaleze la Petersburg. Apoi, un incendiu distruge o treime din Moscova. Imediat, un nou ucuz imperial interzice reconstruirea caselor distruse și poruncește unui număr de 5 000 familii, victime ale calamității (nobili, negustori, meșteșugari), să se mute la Petersburg și să înceapă acolo o viață nouă. Acest transfer de populație pe cale autoritară continuă în anii următori.

Transplantați într-un oraș artificial, fără legături cu trecutul, primii locuitori ai Petersburgului sînt sperați. Nu numai că și-au pierdut bunurile, dar mai au și impresia că nu se mai află în Rusia. Plimbîndu-se de-a lungul canalelor, se cred cînd în Olanda, cînd în Italia, cînd în Germania. Dacă cel puțin ar fi lăsați să-și construiască casele așa cum înțeleg ei... Dar și acest lucru este reglementat de un ucuz. Dimensiunea și amplasarea fiecărei locuințe depind de rangul pe care-l ocupă proprietarul, de numărul șerbilor pe care îl are și de impozitul pe care îl plătește. Toate casele construite pe insula principală sau pe malul Nevei trebuie să corespundă planurilor stabilite de Trezini, care a prevăzut trei categorii de fațade, corespunzînd nivelului social al celor interesați: notabilități, nobili, oameni de rînd. Așa încît, e de ajuns să privești ornamentația unui zid sau înălțimea unei ferestre, ca să apreciezi averea celui care se ascunde îndărătul lor. Un decret precizează desenul balustradelor de fontă, altul ordonă astuparea crăpăturilor din pereții despărțitori făcuți din lemn, pentru a se evita proliferarea gîndacilor, al treilea preconizează alipirea caselor unele de altele, spre a economisi cărămizile pentru zidurile despărțitoare.

După modelul

Versaillesului

Încă de pe atunci, vechea Moscova, goliță de înalții ei demnitari și de birourile ei administrative, își pierduse mult din prestigiu. În 1713, Petersburgul este decretat capitală.

Palatul de vară din orașul de pe Neva, în 1753 și ctitorul lui

În p. 49: Petru cel Mare studiînd planul orașului în construcție

În anul următor, el numără cam 34 550 locuitori. Și această cifră crește lună de lună, ajungînd peste zece ani la 70 000. Meșteșugari și negustori străini se instalează în oraș, atrași de posibilitățile cîștigului. Dar toată lumea se plînge în această urbe acvatică. Și cei obligați să se stabilească în ea, și cei care au ales-o de bunăvoie. Se plîng de climatul detestabil, de viforînte iarna, de muște vara, de inundații toamna. De la Moscova la Sankt-Petersburg, ambasadorul Franței, Campredon, cheltuiește 1 200 ruble; se înnamoleşte pe drumurile desfundate, pierde opt cai înecați și o parte din bagaje și îi trebuie 24 zile ca să străbată distanța. Pe același drum, chiar Petru este silit să străbată o parte din traseu călare, trecînd riuri înot. Precaritatea comunicațiilor face ca Petersburgul să fie prost aprovizionat, iar viața să fie

foarte scumpă. Prețurile alimentelor sînt de trei ori mai mari decît la Moscova.

Țarul mizează pe tineret. Dacă a părăsit Moscova, a făcut-o spre a scăpa de spiritul reacționar care domnește cu obstinație la Kremlin. Acolo, el știe că opera sa va fi continuu amenințată, la bunul plac al unei intrigi de palat sau al unei răscoale populare. Aici,

după ce i-a smuls pe nobili din mediul lor natural, el se bizuie pe deznădăcinarea lor, spre a le impune mai ușor vederile sale. Noua sa capitală îi satisfăce și gustul estetic, și simțul politic. La început, ea nu era decît o adunătură de cătune, împrăstiate pe insule și pe malurile fluviului, cu o fortăreață, cîteva șoproane și cazărmi. Acum, case frumoase de piatră mărginesc cursul Nevei. Toți marii demnitari, Golovin, Șafirov, Gagarin, Iagujinski, Cernîșev, Menșikov¹, au palatele lor, cu splendori

¹ Este vorba despre Aleksandr Danilovici Menșikov (1673-1729), fost ucenic de plăcîntar, înnobilit și ridicat la cele mai înalte demnități de către Petru cel Mare, al cărui prieten intim și colaborator apropiat a fost tot timpul vieții țarului. În timpul domniei Ecaterinei I (1725-1727), soția lui Petru I, Menșikov a condus de fapt Rusia. Învinuit de abuzuri, a fost surlhunit la moșia sa. În 1727, apoi deportat în Siberia, unde a și murit.

italiene. Drept în fața Amiralității, în diagonală, se întinde o alee largă, viitoarea magistrală Nevski, sădită cu arbori. Prizonieri suedezi o mătură în fiecare simbrătă. De o parte și de alta a acestui drum, se înșiruie alte case princiare. La capătul lui, apar schelele mănăstirii Aleksandr Nevski.

Pe un alt bulevard, paralel cu Neva, Petru a pus să se

după modelul Versaillesului, se înalță un fel de casă de țară olandeză, cu acoperișul metalic și zidurile de culoare galben deschis, cu basorelieful albe.

Dincolo de Palatul de vară, se află Arsenalul, unde 200 contramaștri se străduiesc să toarne tunuri. Ceva mai încolo, este cabinetul curiozităților, în care Petru păstrează o colecție de istorie naturală și citeva

specimene de animale vii. Jur-împrejur, în amont, se răsfiră bojdeucile de lemn ale „suburbiei moscovite”, numită așa pentru că locuitorii ei sînt aproape toți de naționalitate rusă. Această mahala este infectată de mirosul greu al uzinelor din apropiere, al tăbăcăriilor, cărămidărilor, frînghi-riilor, pulberărilor, fabricilor de gudron... Dar, în centrul orașului, se respiră aerul din largul mării.

Dacă ici și colo, peste canale, sînt așezate cîteva pasarele de scinduri, nici vorbă nu poate fi de a se construi un pod peste Neva. Luntrași transportă lumea cu barca de la un mal la altul. Prețul unei călătorii este de o copeică de persoană pentru cei de „rang mare”. Soldații și muncitorii nu plătesc trecerea. Pasionat de marină, Petru obligă fiecare familie nobilă să aibă nava sa personală, cu mateloți în livree. Celor interesați li se dau instrucțiuni cum să-și întrețină ambarcațiunile. Proprietarul trebuie să urmeze cursuri de navigație în toate duminicile. În caz că este reținut de alte treburi, își trimite copiii în locul lui. Pe vreme frumoasă, Neva e străbătută de goelete pavoa-zate și de șalupe cu vîslăși îmbrăcați în haine multicolore. Între notabilități se desfașoară un adevărat concurs de eleganță pe apă, sub ochiul exersat al țarului, care își cîrmuiește propriul său iaht. Curtea, cu toate pinzele sus, defilează între palate noi, șantiere, maghernițe, terenuri vi-rane, palisade și hangare, în timp ce tunul bubuie în fortăreața Petropavlovsk, iar muzicanții cîntă arii vesele pentru alinarea doamnelor pre-dispuse la rău de mare.

Larna, de cum Neva este prinsă de ghețuri, diferitele porțiuni ale orașului se sudează într-un singur bloc. Nu mai e nevoie nici de pod, nici de barcă, pentru a circula în Capitală. Dar este interzisă traversarea fluviului înghețat, înainte ca o echipă să fi trasat drumul de la un mal la altul. Cînd se află la Peters-burg, însuși țarul inaugurează acest drum, cu sania. O lovitură de tun trasă din fortăreața Petropavlovsk anunță evenimentul. În urma Maies-

construiesc, din 1711, Palatul său de iarnă¹. Invecinat cu case particulare, el nu se deosebește decît printr-un portal cu două coloane, deasupra cărora atîr-nă prora unei nave. Această clădire adăpostește o vastă sală de recepție și un șir de odăi mici și înguste, așa cum îi plac lui Petru. Silit să construiesc etaje destul de înalte, din grija pentru armonia cu locuințele învecinate, țarul pune să i se amenajeze un plafo-dublu, mai jos, în încăperile unde stă mai mult. Aceeași dorință de simplitate dirijează și construirea Palatului de vară, la o oarecare distanță de celălalt, pe un afluent al Nevei, care va căpăta numele de Fon-tanka. În mijlocul unui parc, cu partere de flori, peluze, grote, imitînd stîncile și rocile, chioscuri cu verdeață, fîntîni, statui, galerii acoperite, totul

¹ Azi renumitul muzeu Ermitaj.

tății Sale, e un adevărat iureș de oameni, grăbiți să treacă Neva cu piciorul.

Focul și apa — doi adversari de temut

Adevărul e că lui Petru nu-i place anotimpul zăpezilor care în nord este dușmanul navigației. De fiecare dată, dezghețul primăverii e pentru el o sărbătoare. Pe apele în sfârșit eliberate, țarul poate circula prin „paradisul” său, care se întinde în curînd dincolo de Petersburg, pe țărmul sudic al golfului. Acolo, Petru și întinuii lui își construiesc castelele lor de agrement: Strelina, Oranienbaum, Peterhof¹. Peterhoful este locul obișnuit de vilegiatură al țarului: o splendidă grădină à la française, cu vedere spre apele golfului, un palat mare cu două etaje, încăperi mici și elegante, un cabinet de lucru înzestrat cu o bibliotecă. Cu tot farmecul acestei locuințe, Petru preferă să-și petreacă nopțile într-un simplu pavilion în stil olandez, fixat chiar pe marginea valurilor și botezat „Mon plaisir”.

Abia sosită la Petersburg, în 1708, sora sa Natalia instalează acolo un teatru, într-o mare clădire de lemn. Pentru a atrage publicul, Petru decretează intrarea gratuită. Trupa este formată din zece actori și actrițe ruși și din șaisprezece muzicanți. Repertoriul este alcătuit din piese originale și traduceri. Altă dovadă de vitalitate pentru tînărul oraș: stabilirea între zidurile lui, din 1711, a unei tipografii și publicarea unui ziar, *Sankt-Petersburgskie Vedomosti*. Țarul urmărește îndeaproape redactarea lui. Gazeta publică informații diplomatice și militare, dar și vești despre lucrările întreprinse în oraș. Își deschide porțile și o librărie, une puținii intelectuali de la Curte vin să se aprovizioneze cu lucrări străine. Toate astea sînt de bun augur.

Și totuși Petru se impacientează pentru că „paradisul”

său întirzie să eclipseze celelalte capitale europene. În ciuda eforturilor tuturor, Petersburgul continuă să fie o aglomerație eterogenă de case, pînă la care iarna se aventurează lupii, atacînd santinelele izolate. În 1714, ei devorează doi soldați de pază în fața turnătoriei tunurilor. Iluminatul străzilor este aproape inexistent. Cele cîteva lanterne cu ulei de cîneșă sînt suspendate în jurul Palatului de iarnă și în fața principalelor case. Poliția, mai întîi condusă de un comandant de oaste, este încredințată, începînd din 1717, unui prefect de poliție, generalul Anton Devier. Dar acest om energic, de origine portugheză, nu dispune decît de zece ofițeri, 20 subofițeri, 160 soldați și zece conțopiști, ca să vegheze la curățenia orașului, securitatea cetățenilor, controlul călătorilor, arestarea hoților și pedepsirea cu cîntul a șerbilor care circulă fără „scrisoarea de autorizație” a stăpînului lor. Noaptea, străzile sînt barate la capete și santinele, dintre locuitorii cartierului, fac de gardă pînă în zori; chiar și membrii clerului sînt supuși obligației de pază municipală. Totuși, oricine se poate scuti, angajînd un vecin în locul său, contra a 15 copeici pe noapte. Începînd de la ora unsprezece seara, acești paznici improvizați nu lasă să treacă decît pe notabili, pe muncitorii care se duc la șantier, pe medici, moașe și preoți cu condiția să aibă asupra lor o lanternă.

Numărul foarte mare de case din lemn facilitează propagarea focului. Ca măsură de precauție, se ordonă ca băile cu aburi să nu fie încălzite decît simbăta. Cînd apar primele semne de incendiu, cîțiva paznici, cocoțați în tur-nurile lor, vestesc locuitorii, trăgînd clopotul. Duruital tobelor duc știrea în cartier. Cetățenii desemnați ca pompieri se grăbesc, înarmați cu topoare, scări și găleți, spre locul sinistru. În cazuri grave, soldații îi ajută pe cetățeni să stingă incendiul². Petru participă și el din toată inima la acțiune. Cu toporul în mînă,

se avîntă în mijlocul flăcărilor. „I-am văzut deseori sosind primul la incendiu, cu o mică pompă, în sania sa, scrie Juel³. La parte la toate acțiunile de salvare și, cum are o minte extraordinară de vie, vede imediat ce trebuie făcut spre a stinge focul; se urcă pe acoperiș; se duce în locurile cele mai primejdioase; și îndeamnă pe nobili, ca și pe oamenii din popor, să participe la stingere și nu se oprește pînă ce focul nu este oprit”.

Încă un flagel mai dă de furcă populației Petersburgului: inundațiile. În fiecare an sau aproape în fiecare an, spre sfîrșitul toamnei, furtunile zgîlțite orașul, vîntul smulge acoperișurile, răstoarnă schelele, Neva se revarsă, inundînd subsolurile caselor. În graba mare, locuitorii se refugiază, cu provizii, la caturile de sus. Vitele sînt duse în pădurile din apropiere. În 1703, ambasadorul austriac Pleyer vorbește despre două mii bolnavi și răniți înecați de o viitură. La 11 septembrie 1706, Petru, foarte calm, constată că sînt douăzeci și unu de degete⁴ de apă deasupra pardoselii casei sale. Scoțînd nasul afară, zărește bărbați, femei, copii agățați de rămaștele caselor, pe care le cară cu el fluviul. În 1717, fortificațiile Arsenalului se prăbușesc minate de apă. În noiembrie 1721, nivelul Nevei crește atît de mult, încît orașul, dărîmat, pare a-și trăi ultimele ceasuri. Nave, rupîndu-și paramele, derivă în curent, într-un talmeș-balmeș de mobile, birne, trăsuri goale, butoaie și lăzi. Căii se înecă. Cățărați pe acoperișuri, naufragiații strigă și gesticulează⁵.

De îndată ce Neva reintră în matca ei, muncitorii se grăbesc să repare stricăciunile. Se curăță noroiul de pe străzi, se dreg învelişurile caselor, se bat din nou în cuie scîndurile smulse de creșterea apelor. Oricare ar fi amploarea catastrofei, fiecare știe că țarul nu va renunța la ideea lui.

**Prezentare și traducere de
Paul B. MARIAN**

¹ Juest Juel, *Journal* (1709-1711), Moscova, 1899.

² Veche unitate de măsură, egală cu aproximativ 25 mm.

³ Compozitorul sovietic R.M. Giler a făcut dintr-o asemenea inundație și din tragedia ei urmări libretului său *Călătoria de aramă* (aluzie la statula lui Petru, inaugurată în 1782).

⁴ Abia în 1722 Petersburgul va avea o companie de pompieri, dotată cu patru pompe olandeze.

⁵ Este vorba despre actualul Petrodoret, traducerea în limba rusă a Peterhofului, azi muzeu. În 1721, Petru a trecut la construirea casteiului din Tarskoe, denumit apoi Tarskoe-Selo (azi Pușkin).

ASA VĂ PLACE ISTORIA ?

DRUMUL TUTUNULUI

FERNAND BRAUDEL

Ce știm noi, de fapt, despre tutun? Louis de Lemery, de la Academia regală de științe, medic-șef la Facultatea de medicină din Paris, nu uita să-l pomenească în anul 1702, în lucrarea sa *Tratat despre alimente*, unde preciza că tutunul poate fi „folosit sub formă de fum, prin prizare sau prin masticare”. În sec. XVI și XVII, această plantă s-a răspândit în lumea întreagă, înregistrând un succes cu mult mai mare decât cel al cealului și al cafelei.

În imaginea de sus: veche gravură înfățișând pe unul din primii fumători

În p. 56: Alexandru Ipsilanti, domn al Țării Românești și Moldovei, așa cum îl prezintă o statuie de epocă

Începând din nr. 2/1981 al revistei noastre, cititorii au putut urmări drumurile mirodeniilor, cealului, cafelei, cacaoii, porumbului, cartofului și grîului.

Sosit în Cuba, la 2 noiembrie 1492, Cristofor Columb a văzut pentru prima oară indigenii fumînd foi răsucite de tutun. Planta s-a introdus apoi în Europa, dar a rămas încă multă vreme una dintre curiozitățile grădinilor botanice. Pe atunci, ea era cunoscută și pentru proprietățile medicinale ce i se atribuiau. În 1560, ambasadorul Franței la Lisabona, Jean Nicot (care a împrumutat numele său nicotinei), i-a trimis Caterinei de Medici praf de tutun, ca remediu împotriva migrelor, după obiceiul localui.

André Thevet, care se număra și el printre cei care au introdus tutunul în Franța, afirma, în 1558, că indigenii din Brazilia îl foloseau contra „stărilor de proastă dispoziție”. La Paris, Jacques

Gohory, un autor al vremii, îl considera, în aceeași perioadă, un fel de panaceu universal.

Cultivat în Spania încă din 1558, tutunul s-a răspândit foarte repede atît în Franța, cît și în Anglia (în jurul anului 1563), în Italia, în Balcani și Rusia. În 1575, el a ajuns în Filipine, iar în 1588 în Virginia, unde cultura lui nu s-a extins decît după anul 1612. În 1590 îl găsim în Japonia, în 1600 la Macao, din Marea Chinei de Sud, în 1601 în Java, iar prin 1610 în India și Ceylon. Această rapidă răspîndire a tutunului este cu atît mai surprinzătoare cu cît, cel puțin în perioada de început, ea nu s-a sprijinit pe o piață producătoare, mai exact pe o civilizație de bază, așa cum au avut piperul (India), ceaiul (China), cafea-

ua (țările islamice) și chiar cacaoa, care, în coloniile spaniole din America, s-a bazat pe o cultură de înaltă calitate.

Plantă dotată cu o mare suplețe de adaptare la variațiile de climă și sol, tutunul a dat, încă de la început, recolte suficiente pentru a asigura un profit considerabil. Așa se explică de ce, în Anglia, țărănimea săracă a adoptat imediat cultura tutunului. În schimb, la Lisabona, unde tutunul de prizat era cunoscut încă din 1558, la Sevilla și Amsterdam, noua plantă a început să se exploateze comercial abia în primii ani ai sec. XVII.

Dintre cele trei moduri de folosire a tutunului — priza-

tul, fumatul și mestecatul — cele mai cunoscute sînt primele două. Praful de tutun are mai multe varietăți, în funcție de ingredientele care i se adaugă: mosc, spermanțet, ulei de bergamotă sau floare de portocal. Doamnele nobile prizau, la fel de tacticoase ca și marii seniori, „tutun spaniol”, cu aromă de Malta sau de Roma. Cu timpul, a crescut succesul tutunului de fumat: la început cu pipa, ceva mai tîrziu sub formă de țigări de foi, deși Europa nu a adoptat prea curînd frunzele de tutun răsucite, „lungi cit o luminare”, cum spune A. Thevet, pe care le fumau indigenii din America spaniolă. Numai în Spania, autorul unui dicționar semnală, dealtfel ca

pe o raritate, prezența foilor de tutun de Cuba, „care se fumează fără pipă, răsucite în formă de cornet”. Țigaretele (țigările de hirtie) au apărut mult mai tîrziu, bineînțeles tot în Lumea Nouă. Un memoriu francez din 1708 semnală „imensa cantitate de hirtie”, pe care o importau din Europa locuitorii continentului american, pentru acele „mici rulouri, în care ei răsuceau tutunul tocat mărunț, pentru fumat”. În timpul campaniilor lui Napoleon, acest mod de a fuma s-a răspîndit din Spania în întreaga Europă, obișnuindu-se să se practice răsucitul tutunului într-o hirtie mică, cunoscută sub numele de *papeto*.

În țările române

În România, cultura tutunului și fumatul sînt introduse de către turci, pe la mijlocul secolului XVII. Substantivul tutun și expresia a bea tutun vin de la cuvîntul turcesc tutun, și, respectiv, de la sintagma tutun itchmek (care, în turcește, înseamnă a bea tutun). Spre sfîrșitul sec. XVII, cultura tutunului este liberă; există un impozit pe pogonul cultivat (tutunăritul), perceput în folosul domnitorului.

Această taxă se instituie în 1680 în Muntenia, sub Șerban Cantacuzino (4 lei și 16 parale de pogon și se strînge în luna august), și în 1694 în Moldova de către Constantin Duca (4 lei de pogon). Ea va fi abolită abia prin 1831-1832.

Începînd din anul 1700, arhivele, registrele vămilor, documentele și publicațiile abundă în informații despre cultura tutunului, despre comerțul cu el și, în special, despre taxele percepute pe diferitele soiuri de tutun cultivate.

Călători străini care vin pe meleagurile noastre, de pildă, Antonio Maria del Chiaro, scriu despre cultura tutunului. Generalul von Bauer și consulul Franței în Taurida (Crimeea), doi autori ai vremii, notează în memoriile lor (apărute în 1770 și, respectiv, 1787) că în principatele române tutunul are o oarecare importanță pentru țară. În lucrarea sa *Histoire de la Moldavie et Valachie*, publicată în 1777 la Neuchâtel, italianul Carra afirmă că tutunul românesc se vindea la un preț dublu față de cel polonez.

Ceva mai tîrziu, în 1839, Félix Colson, în lucrarea sa *De l'état présent et de l'avenir des Principautés de Moldavie et Valachie*, publicată la Paris, subliniază că solul acestor provincii este foarte fertil; el „produce din abundență grîu, porumb, secară, orz, ovăz, fasole, în, cinpă, tutun. Tutunul moldo-valah poate fi exportat”. În continuare, Colson dă cîteva cifre ale cantităților,

de tutun exportate între anii 1832 și 1837 cifre care variază între 45 000 și 249 000 ocale [1 oca = 1,271 kg în Țara Românească și 1,291 în Moldova].

Găsim la noi condiții favorabile de dezvoltare, tutunul se cultivă treplat pe suprafețe tot mai mari, astfel încît producția întrece consumul. El se exportă în Austria, Rusia, Turcia, Egipt și chiar Franța. În același timp, din Rusia se importă soiuri de tutun pentru prizat, iar din Turcia specii superioare pentru fumat.

În 1872 se introduce monopolul prin care statul are dreptul exclusiv de cultură, prelucrare și vînzare a tutunului. Sub monopol, această ramură ia o mare dezvoltare, astfel încît în România anului 1915 suprafața ocupată de cultura tutunului este de 12 000 ha, iar producția de 9 milioane kg. După o scădere a producției în perioada primului război mondial, tutunul se redresează și, în 1925, suprafața cultivată se ridică la 35 000 ha.

F. D.

Între timp, hîrtia a devenit din ce în ce mai fină, iar fumatul țigăreței, mai ales în perioada romantismului, un obicei bine înrădăcinat. Vorbind despre doctorul care îl îngrijea pe Musset la Veneția, George Sand nota: „Toate pipele fumate de el nu fac cît o singură țigaretă de a mea”.

Pîna au înțeles cît de substanțiale sînt veniturile fiscale realizate de pe urma tutunului (în Franța, Regia monopolurilor s-a înființat abia în 1674), guvernele s-au opus violent consumului de tutun, pe care l-au interzis mai pe tot globul: în Anglia — în 1604, în Japonia — prin legile din 1607-1609, în Imperiul otoman — în 1611, în Imperiul mongol — în 1617, în Suedia și Danemarca — în 1632, în Rusia — în 1634, la Napoli — în 1637, în Sicilia — în 1640, în China și în statele de sub jurisprudența Vaticanului — în 1642, în electoratul Köln — în 1649, în Württemberg — în 1651. Toate aceste legi nu au fost însă mai niciunde respectate, mai ales în China, unde s-au reînnoit periodic pînă în 1776. În unele provincii, consumul de tutun era generalizat încă de la jumătatea sec. XVII; în 1664, un autor menționa că într-o așezare chineză „fiecare locuitor umblă cu o pipă lungă în gură, o aprinde, trage din ea, apoi dă fumul afară”. Autorul respectiv nota, de asemenea, că terenuri nesfîrșite sînt plantate cu tutun, pe care China îl exportă în Rusia. Aceeași bună primire a avut-o tutunul și în Coreea, care l-a importat din Japonia în 1620. În 1723, tutunul din Virginia și Maryland, importat de Anglia — care, la rîndul ei, exporta în Olanda, Germania, Suedia și Danemarca cel puțin două treimi din el — reprezenta 30 000 butoaie anual și mobiliza circa 200 nave.

În Africa, succesul foilor de tutun negru, de calitate inferioară, înmuieie în melasă, a stat la baza unui comerț înfloritor între Bahia [în estul Braziliei] și golful Benin, care a durat pînă în sec. XIX.

În românește de
Mihaela MINOIU

MICROISTORIE

PIPA ȘI FUMĂTORII

Pipa — această ustensilă destinată fumatului — cum o definesc dicționarele — alcătuită dintr-un tub curbat, cu o parte mai umflată la unul din capete, — „cuptorul” în care arde tutunul — cunoaște, în decursul vremurilor, o traiectorie mai lungă și din anumite puncte de vedere chiar mai spectaculoasă decît tutunul, de care îi este legată existența. Într-o amplă și elegantă lucrare, apărută în Editura Payot din Paris, A.P. Bastien, directorul Revistei tutunurilor și președinte al Pipe-club-ului din Franța, scrie că istoria pipei ar fi, practic, la fel de veche ca și aceea a umanității.

Se știe, cu certitudine că, la începuturile sale, această ustensilă era legată de practicarea anumitor rituri. De ea se serveau cei însărcinați cu întreținerea continuă a focului, înțelepții, șefii de triburi sau clanuri, cei care aveau dreptul de a decide în legătură cu sacrificiile aduse zeilor, cu pacea și războiul, ca și cei despre care se credea că pot comunica cu puterile oculte. Pentru atragerea bunăvoinței acestora din urmă se aprindeau în „cuptorul” pipei plante aromate. Druizii, acei preoți celți ce aveau o puternică influență, fumau, înaintea sacrificiilor umane, o pipă umplută cu cînepă.

În unele triburi exista obiceiul, moștenit din vechime, ca să se fumeze în ocazii solemne, la sosirea unui oaspete, de exemplu, pentru a i se exprima simpatia. În astfel de ocazii, șefii de triburi trăgeau pe rînd, dintr-o pipă mare, umplută cu ierburi sau cînepă, cite patru fumuri, pe care le trimiteau spre cele patru puncte cardinale.

Spectaculoase mărturii despre istoria pipei aduc — cum arată A.P. Bastien — cercetările arheologice. O descoperire făcută la Mosul, în Irak, de pildă, reprezintă un rege asirian fumînd diferite ierburi, dintr-un mic vas rotund, la care se află racordat un tub. În America de Nord, ca și în America Centrală și de Sud, în numeroase locuri din Europa au fost descoperite, în diverse straturi arheologice, numeroase pipe, unele datînd din vremea cînd tutunul era încă necunoscut în aceste zone. Ceea ce impresionează este nu numai aria lor de răspîndire, ci și diversitatea materialelor și îndemînarea cu care au fost confecționate. Sînt pipe din piatră sau os, din argilă, din aramă sau bronz, din fier, argint, din lemn de diverse feluri — ca trestie, merișor, arțar, palisandru și chiar din cochiliile de scoici. Cu ele se fumau, înainte de cunoașterea tutunului, cînepă, ierburi și frunze de diverse plante aromate.

Un meșteșug înrudit cu arta

Odată cu descoperirea și răspîndirea tutunului, meșteșugul producerii pipei se răspîndește repede. În diferite locuri, numeroși meșteșugari și, ulterior, manufacturi și întreprinderi de dimensiuni apreciabile se specializează în producerea acestor ustensile destinate fumutului. În 1586, sir Walter Raleigh pune în Marea Britanie bazele industriei de pipe din lut, deși tutunul este încă rar și nu de puține ori fumătorii trebuie să-l înlocuiască cu diferite plante. Exemplul său este urmat de numeroși întreprinzători și, în decursul vremii, apar numeroase centre renumite în producerea pipelor.

Din Anglia, pipa de lut traversează Marea Nordului, ajun-

abilitate. O pipă de Gouda, lucrată cu măiestrie, lungă, împodobită cu diferite ornamente, reprezintă un dar foarte apreciat de tinerii căsătoriți, care o păstrează cu grijă. Acest obicei amintește, de altfel, pe acela din Catalonia și din insulele Baleare, unde, cu prilejul anumitor sărbători, fetele oferă alesului lor o pipă aprinsă.

În numeroase țări europene, tot mai multe orașe și țiguri își leagă numele de meșteșugul producerii acestor obiecte. În raport de îndemnarea cu care sînt lucrate, dar și de materialul care stă la baza realizării lor, diversele tipuri de pipe își au epoca lor de glorie. O perioadă „domnesc” pipele de lut. În timpul Războiului de 30 ani (1618-1648) se produc pipe din fier, în formă de pistol, destinate soldaților. Ceva mai târziu, au multă căutare pipele din argint, adevărate piese de orfevrărie, foarte fin cizelate, mai ales „capul” lor cu capac. Apoi sînt în mare vogă pipele din porțelan alb sau policrom, cu căpăcel din metal, și cele din sticlă de Veneția. De o mare eleganță, acestea din urmă sînt însă și deosebit de fragile, ceea ce face din ele mai mult obiecte de ornament. Cu trecerea timpului se diversifică și materia primă din care se produc pipele. În veacul XVIII, în Austria și apoi și în alte țări, apare pipa din „spumă de mare”, de culoare albă, greu-

tate redusă și porozitate mare. De fapt, piesele de acest fel sînt produse din magnezită, un mineral destul de răspîndit, zăcămintele cele mai fine găsindu-se în Grecia, Crimeea sau Asia Mică. Confecționarea lor cere multă îndemnare și este încredințată unor meșteri de înaltă calificare. Sub influența arderii tabacului, pipa din spumă își schimbă culoarea, trecînd progresiv la galben auriu, la brun închis și chiar la negru. În plus, proprietățile mineralului oferă meșterului posibilitatea să modeleze sculpturi de mare virtuozitate, făcînd din aceste piese adevărate capo-

În pp. 58, 59, 60:
pipe din lemn, porțelan
și fier.
De menționat
ingenioasa pipă
din imaginea
alăturată.
Fumul iese prin nările
calului

gînd în Țările de Jos. La Gouda ia ființă, în 1617, un mic atelier de fabricare a pipelor — punct de plecare al unei industrii căreia olandezii îi vor da o strălucire remarcabilă. Gouda rămîne mult timp centrul mondial al pipelor lucrate cu mîna. În timpul iernii, mulți fumători din împrejurimi vin pînă aici pe patine, pe rîurile și canalele înghețate, unii parcurgînd peste 30 km, pentru a cumpăra o pipă de lut și a o aduce intactă acasă, ceea ce reprezintă o dovadă de mare

dopere artistice. Tratînd anume părţi ale sculpturii cu o soluţie silică, se poate păstra albeaţa iniţială, realizîndu-se astfel o reuşită îmbinare de culori.

În amintirea lui Nelson

Pipa din lemn, mult timp produs al atelierelor sateşti, are şi ea perioada sa de glorie. Se cunosc, deosebindu-se prin forma lor, dar şi prin profesia celor ce le folosesc, pipele păstorilor, ale cărauşilor, ale surugilor, şi, în general, pipele sateşti, de o factură mai rustică, spre deosebire de pipele vinătorilor, care sînt mai elaborate. Faptul că lemnul este, în general, mai uşor de prelucrat, face posibilă apariţia unei game foarte largi de pipe, din acest material cu o nesfîrşită varietate de motive, detalii, şi nu de puţine ori cu inscripţii care furnizează informaţii despre meseriaşii care le-au lucrat.

Lemnul de cireş, carpen, salcîm, merişor, arţar, fag,

din lemn de diferite esenţe, dar şi din os, chihlimbar, fildeş. Odată cu apariţia ebonitei, aceasta devine materia primă preferată, din care se fac acele tuburi perfect netede şi de un negru strălucitor.

Cifrele prezente în diverse statistici ilustrează cît de repede se răspîndeşte pipa în rîndul fumătorilor. Un mic atelier fondat la Saint-Omer, în Franţa, în 1765, de Charles-Dominique Fiolet, se extinde astfel încît la începutul veacului XIX numără 700 muncitori şi produce, între 1850 şi 1860, cîte 10 milioane pipe pe an. La rîndul său, micul oraş german Ruhla furnizează în perioada 1850-1870 în jur de 19 milioane pipe pe an.

În decursul vremii, mulţi din aceşti nenumăraţi meşteri ne-au lăsat splendide mărturii ale ingeniozităţii, îndemînării şi gustului lor pentru frumos, mărturii care se păstrează în

ca şi de alte provenienţe, folosit o vreme, are însă neajunsul că se calcinează prea repede la arderea tutunului. De aceea se recurge la rădăcina de iarbă neagră, o plantă perenă care rezistă mai bine în contact cu focul. Rădăcinile care servesc ca materie primă se aleg numai de la plantele care au între 30-50 ani existenţă. Ele sînt sortate şi supuse apoi unor complicate operaţii de tratare şi prelucrare, drumul de la procurarea materialului şi pînă la piesa lustruită şi elegantă ce se oferă cumpărătorilor fiind lung şi dificil.

Atenţia cea mai mare se acordă, desigur, „capului” pipei. El este cel mai elaborat, ornamentat cu îndemînare, şlefuit cu o neslăbită grijă. Dar şi tubul cunoaşte perfecţionări. Se confecţionează tuburi

Alte date ne arată cît de largă este sursa de inspiraţie a meşterilor producători de pipe. La sfîrşitul sec. XIX, catalogul Gambier, după numele altei cunoscute întreprinderi franceze, propune mai mult de 1 600 modele diferite, care au drept motiv de inspiraţie personaje ilustre, capete încoronate, personaje politice, scriitori, eroi de romane. Făuritorii de pipe din întreprinderea amintită reproduc, de asemenea, capete de emiri, negri, indieni. Artizani de la alte întreprinderi modelează „capul” pipei luînd ca model Turnul Eiffel, locomotive, automobile, diverse plante şi animale. Cum spune A.P. Bastien, nimic din ce se petrece în lume nu este străin acestor iscuşiţi artizani, ei posedînd în gradul cel mai înalt priceerea de a ilustra pe gustul publicului larg.

renumite colecţii muzeistice sau particulare. Una din aceste colecţii a aparţinut, de exemplu, ducelui de Richelieu, prim ministru sub Ludovic XVIII şi Carol X.

Nu puţine din aceste obiecte evocă, alături de personaje celebre, cunoscute momente istorice. Printre piesele de mare valoare aflate într-o colecţie engleză se găseşte, de exemplu, şi așa-numita pipă a lui Nelson. „Capul” piesei susţinut de sirene sculptate în argint, prezintă o scenă aflată pe coloana ridicată în Piaţa Trafalgar Square din Londra, în amintirea celebrului amiral, şi pe care se vede Nelson rănit la cap de o schijă de obuz, în timpul bătăliei Nilului. Pe capac, făcut de asemenea din argint, este reprezentat Poseidon, zeul mării.

„Bombăntorii” din armata lui Napoleon

Nu totdeauna, fumătorii își pot satisface această plăcere în tihnă. Regele Angliei, Henric VIII, îi amenință cu biciul, iar fiica lui, Elisabeta I, ordonă să li se confiscе pipele și tabacherele. Ea, ca și urmașul său, Iacob I, îngăduie însă condamnaților la moarte să fumeze o pipă înainte de execuție. Așa se întâmplă chiar cu Sir Walter Raleigh, care, osîndit la moarte, sub acuzația că a participat la un complot, urch pe eșafod trăgînd din pipă.

În alte părți ale lumii, împotriva fumătorilor se iau măsuri dintre cele mai aspre. În schimb, Frederic cel Mare al Prusiei este nu numai un mare fumător de pipă, dar și un sprijinitor al partizanilor ei. El întemeiază chiar un fel de academie a pipei, unde se înfîlesc fumători serioși și experimentați.

La curtea lui Ludovic XIV, de asemenea, se fumează, deși monarhul nu agreează nici măcar mirosul de tutun. El se îngrijește însă ca soldații săi să aibă fiecare pipa și tabacul său, considerînd că acestea reprezintă un mijloc de potolire a foamei, atunci cînd merindele se împuținează. În același fel procedează și Napoleon Bonaparte, cu toate că nici el nu se numără printre fumători. În 1808, împăratul francez se preocupă de crearea unui model special de pipă destinat să răsplătească pe grenadierii care se disting în luptă.

O largă răspîndire cunoaște în timpul războaielor napoleoneene „luleaua” din lemn, cu care fumează „bombăntorii” din armata imperială, acei bătrîni soldați, care, sătui de marșurile lungi și obositoare pe drumurile Europei, încep să cîrtească împotriva împăratului. Mulți dintre mareașalii și generalii împăratului păstrează acestei ustensile o deosebită afecțiune, rămasă de pe vremea cînd mareașalii au ca simpli soldați în rîndurile Mării Armate. Moreau, Kléber, Masséna, Lannes, Lasalle sînt pasionați fumători de pipă. Ultimul își fumează pipa chiar și în toiul luptei și declară că un hussar nu este demn de acest nume dacă nu este fumător de pipă. De altfel, viteazul general moare în bătălia de la Wagram, conducîndu-și oastea în luptă și avînd drept singură armă o pipă cu coada lungă și „capul” din spumă, ce se păstrează azi la Muzeul armatei din Paris. Lannes, rănit pe cîmpul de bătălie de la Essling și trebuind să-i fie amputate picioarele, roagă pe chirurg ca în timpul operației să-i îngăduie să și fumeze pipa.

În Germania, un demn imitator al lui Lasalle în privința fumatului cu pipa este feldmareașul Blücher. O parte dintre ostașii săi, ca și studenții din Heidelberg și tîrăanii din Bavaria, fumează cu pipe elegante din lemn sculptat sau din porțelan cu tubul lung din corn sau din cîreș. Militarii lăsați la vatră își păstrează, ca amintire, pipele pe care sînt gravate, alături de gravuri cu colorituri calde, numele celor din grupa de care a aparținut fumătorul, și le transmit din generație în generație, spre marea bucurie a colecționarilor.

Nu numai bărbații

În decursul vremii, pipa își cîștigă numeroși adepți și în rîndul oamenilor de litere și artă, pentru mulți dintre ei fiind și obiect al preocupărilor artistice. De patru secole, cum precizează A.P. Bastien, ea este prezentă în numeroase și renumite tablouri ale unor mari maeștri ai picturii. Poeti de renume îi închină versuri scînteietoare.

Pipa este în primul rînd apajanul bărbaților. Dar se cunosc și femei fumătoare de pipă. Într-o celebră pictură datînd din sec. I e.n., *Jucătoarele de arșice*, descoperită la Herculanum, se află și o femeie — o zeiță sau vestală care avea menirea să întrețină focul sacru — fumînd, probabil ierburi sau cînepe, cu o pipă scurtă. Printre fumătoarele de pipă se numără principesa Metternich, care putea fi văzută cîntînd la pian cu pipa în gură. Într-un portret de epocă, marchiza de Pompadour apare în chip de sultană fumînd o pipă. Cît de răspîndit este acest obicei se vede și din faptul că la începutul veacului XX, în Franța, din cei 2 500 000 fumători de pipă, cinci la sută sînt femei.

Se consideră că a fuma pipă este o pasiune, o artă și o virtute. Partizanii acestui obicei susțin că fumatul cu pipa dă o doză de calm, rețineră, curaj, imprimă o atitudine de meditație, străbătută de o nuanță de umor. Dincolo de toate acestea, pipa, în evoluția sa, poate fi socotită însă și un martor ce reflectă cîte ceva din obiceiurile și credințele, etnografia, arta și istoria timpului său.

Valeriu BUDURU

PENTRU LIBERTATE ȘI INDEPENDENȚĂ NAȚIONALĂ

(Urmare din p. 3)

Un nou succes al partidului comunist realizat pe linia prevederilor *Platformei-program* și a închegării unei alianțe politice naționale antihitleriste l-a reprezentat crearea, în vara anului 1943, a Frontului Patriotic Antihitlerist, care reunea partidul comunist, alte partide și organizații patriotice, ca: Frontul Plugarilor, Uniunea Patrioților, Uniunea oaménilor muncii maghiari din România (MADOSZ), Partidul Socialist-Tărănesc, organizații ale Partidului Social-Democrat etc. În toamna aceluiași an, Partidul Comunist Român a reușit să stabilească o serie de contacte cu cercurile Palatului Regal.

Un factor deosebit de important care a contribuit la întărirea potențialului de luptă al forțelor antidictatoriale și antihitleriste și care avea să constituie componenta fundamentală a amplei coaliții naționale antifasciste l-a reprezentat realizarea, în aprilie 1944, a Frontului Unic Muncitoresc între P.C.R. și P.S.D.

La 20 iunie 1944, liderii național-tărăniști și național-liberali au încheiat un acord cu Partidul Comunist Român și Partidul Social-Democrat, constituindu-se astfel Blocul Național-Democrat (B.N.D.). Rezultat al politicii de largi alianțe general-democratice, antihitleriste, preconizată de P.C.R., Blocul Național-Democrat a reprezentat unirea în lupta antifascistă a celor mai diverse clase și părturi sociale, partide și grupări politice, concentrând toate forțele patriotice, masele largi ale oaménilor muncii de la orașe și sate.

Evenimentele militare din vara anului 1944 pe fronturile celui de-al doilea război mondial, și îndeosebi de pe frontul sovieto-german, au creat împrejurări internaționale favorabile pentru trecerea la răsturnarea dictaturii militarofasciste, înfăptuindu-se astfel principala prevedere a *Platformei-program* din 6 septembrie 1941.

La 23 August 1944 a fost declanșată revoluția de eliberare națională și socială, care a dus la răsturnarea dictaturii militarofasciste, la trecerea țării noastre cu întreaga sa forță, cu toată armata, alături de Uniunea Sovietică, de coaliția antihitleristă. „Marele merit al Partidului Comunist Român — arată tovarășul Nicolae Ceaușescu — constă în faptul că a știut să folosească împrejurările interne și externe favorabile și să organizeze cu succes asaltul decisiv”.

Vigoarea și fermitatea cu care întregul popor s-a ridicat la luptă, larga participare a tuturor forțelor patriotice la insurecție demonstrează cu putere că august 1944 a reprezentat un energic și determinant act de voință al întregii noastre națiuni, o strălucită afirmare a hotărârii poporului român de a zdrobi orice dominație străină, de a fi liber și deplin stăpîn în țara sa, de a-și hotărî singur destinele.

TESTAMENTUL POLITIC AL LUI NICOLAE TITULESCU

(Urmare din p. 11)

și-a făurit unul din țelurile lui supreme. Devenind exponentul legitim al acestui ideal, el n-a abdicat nici un moment de la această misiune istorică, contopindu-se cu aspirațiile și cu pămîntul acestor ținuturi. În fond, Titulescu era plămădit din pămîntul sfînt al acestor țări, iar prin elanurile sale patriotice grăiau chemările străbunilor. „Eu care sînt pămîntean, adînc pămîntean — scrie undeva Titulescu —, eu care particip de atîția ani la viața internațională fără a uita că sînt român, eu care sînt un soldat al țării mele în tranșele păcii și care n-a cunoscut încă demobilizarea ... am văzut toate țările la ele acasă sau la muncă, spre a ajunge la concluzia că nimic nu poate prețui mai mult ca glia strămoșească”.

De peste 40 ani, rămășițele pămîntului ale lui Nicolae Titulescu se află în cimitirul din Cannes, în Franța, așteptînd îndeplinirea ultimei sale dorințe, de a-și dormi somnul de veci, la Brașov.

Dacă în ultimii ani ai vieții sale de exil, Titulescu devenise „românul rătăcitor pe meleagurile Occidentului”, cum se intitula el însuși, iar după moarte și-a găsit, fără voia lui, refugiu în cimitirul de la Cannes, se cuvine ca osemintele acestui mare român, care a lăsat o traiectorie luminoasă în istoria diplomației universale, să fie aduse în pămîntul țării sale. Locul rămășițelor pămîntului ale lui Nicolae Titulescu este în Pantheonul recunoștinței, rezervat de România marilor săi fii care au contribuit, de-a lungul istoriei, la continuitatea statului și neamului românesc. Titulescu face parte din categoria „celor mai de seamă oameni de cultură din trecut”, pe care președintele Nicolae Ceaușescu îi consideră „stăpîniți de dragoste și devotament față de popor și patrie, de dorința arzătoare de a sluji idealurile celor mulți, de un înălțător spirit de jertfă pentru cauza libertății naționale și sociale”.

În martie 1982 se vor împlini 100 ani de la nașterea lui Nicolae Titulescu. La aniversarea centenarului său, nu i s-ar putea cinsti mai bine memoria decît prin îndeplinirea ultimei sale dorințe: aducerea în țară a rămășițelor pămîntului și înhumarea lor la Brașov.

Apare acum datoria morală a statului român, ca substituindu-se executorilor testamentari, azi dispăruți — în virtutea practicii juridice internaționale în materie de drept succesoral și în deplin acord cu semnificația clauzelor politice ale testamentului lui Titulescu — să-i îndeplinească ultima dorință, cu atît mai mult cu cît marile idealuri de pace și înțelegere între popoare, pentru care a militat și Nicolae Titulescu și-au găsit adevărata lor întrupare în politica și realizările epocale ale Partidului Comunist Român și ale Republicii Socialiste România.

— Citiții noștri ne pot scrie fie pe adresa indicată, fie la Căsuța poștală nr. 1-702, București.
— Atragem din nou atenția tuturor celor care ne scriu că manuscrisele și documentele anexe nu se înapoiază. În consecință, corespondenții noștri sînt rugați să-și păstreze copilele corespunzătoare. De asemenea, ne vedem siliți să subliniem pentru cei care ne scriu de mină, adesea cu creionul și foarte necitez că le vom răspunde mult mai puțin prompt decît corespondenților care nu ne pun probleme de descifrare a scrisului lor.

— Unii cititori ne pun — în aceeași scrisoare — zeci de întrebări de amănunt din istoria națională și universală. A le răspunde la fel de amănunțit ar însemna a redacta în fiecare lună încă cel puțin o revistă. Rugăm a ni se scrie mai concis și a ni se adresa eventualele întrebări numai pe marginea articolelor publicate.

VINUL DACILOR

În completarea articolului Viticultura — argument al vechimii și continuității strămoșilor noștri (nr. 4/1981), ing. ILIE CIOVICĂ și tehn. IOANEA CIOVICĂ, din Bacău, ne scriu despre Viticultura în sudul Moldovei în timpul marelui stat dac și al Daciei romane, din care reținem: Cele peste 200 tezaure monetare romane, care cuprind peste 20 000 denari imperiali din sec. I-IV e.n., descoperite pe teritoriul Moldovei, demonstrează o intensă viață economică. Între mărfurile vîndute de daci era și vinul.

B.P. Hasdeu scria: „Dacă viticultura s-ar fi întrerupt cîndva în Dacia, pe un interval mai îndelungat, în urma colonizării romane, aducîndu-se vinurile în exclusivitate de afară, în curs de vreun secol sau și mai puțin decît aîlt, cuvîntul via ar fi dispărut cu desăvîrșire din limbă.... Admirabila cupă aurită din corn de zîmbu pe care o adusese Traian din expedițiunea-i contra lui Decebal probează că cultul lui Bachus a reușit în cîrînd a-și redobîndi în Carpați vechea-i popularitate”.

DE LA HISTRIA LA VASLUI

MARIN ROTARU, de la Școala generală Giurcani-Găgești, jud. Vaslui, în completarea articolului Monede dacice (nr. 4/1981), ne scrie despre un tezaur monetar descoperit întîmplător pe culmea dealului Recea, la circa 2 km vest de capătul de nord al satului Fedești. Monedele, din bronz, sînt datate de la sfîrșitul sec. IV î.e.n. Au emblema orașului Histria și inscripția, în grecește, Istria. Spre deosebire de cele din argint, monedele histriene din bronz sînt mai rar întîlnite pe teritoriul Moldovei. Tezaurul de la Fedești (30 monede) este deosebit de important pentru cunoașterea populației traco-getice de pe aceste meleaguri, aflată în strînse legături comerciale cu coloniile grecești de la Pontul Euxin.

În imagine, cîteva din monedele descoperite la Fedești.

CASA LUI CRIȘAN

MAGDALINA NISTOR VLAICU, din com. Crisan, jud. Hunedoara, studentă la Institutul de mine, Petroșani, ne trimite fotografie Casei memoriale Crisan, înmăsurată în toamna anului 1979 (nr. 10, 11/1980). Reținem, totodată, finalul scrisorii tinerei noastre corespondente: Invit pe această cale pe toți iubitorii de monumente istorice să viziteze minunata Țară a Zarandului.

MUZEUL SĂTESC

ION V. BAROANĂ, cursant anul V, Istorie prin corespondență, al Universității culturale și științifice București, din com. Drăcșanei, jud. Teleorman, ne relatează despre muzeul din satul său: Înlîinit în urmă cu zece ani, muzeul cuprinde opt secții, printre care arheologie, numismatică, etnografie. Muzeul urmărește evoluția vieții pe aceste meleaguri din cele mai străvechi timpuri pînă în acele prezentului socialist.

BRUXELLES SAU ZÜRICH?

În legătură cu întrebarea 7, din seria a III-a a concursului, ediția 1981, GHEORGHE NICOLĂIASA, din Roman, ne atrage atenția că Congresul socialist internațional la care au participat socialiștii români la cîteva luni după crearea P.S.D.M.R. a avut loc la Bruxelles (nr. 1/1981) și nu la Zürich (nr. 2/1981), cum am specificat, noi în răspuns (7c).

Între-adevăr la Bruxelles a avut loc un congres socialist internațional, la care a luat parte și o delegație românească, dar aceasta s-a întîmplat la 4-11 august 1981, deci cu doi ani înaintea creării P.S.D.M.R. (martie-aprilie 1983). Congresul de la Zürich a avut loc în luna iulie 1983 și de aceea el trebuia menționat, în mod corect, în răspuns.

NUMELE HAIDUCULUI

Pe marginea notei Un haiduc (nr. 6/1981), PAVEL LUNGU din Reșița, jud. Caraș-Severin și CONSTANTIN

POSTA MAGAZIN ISTORIC

ARCAN, din Timișoara, afirmă că numele haiducului nu era Adam Nemeșanu, ci Adam Duma, zis Neamtu. Totodată, cititorul timișorean completează: Una din pesterile unde se refugiau haiducii era Gaura haiducească, la cca. 4 km de Moldova Nouă. În anul 1932 am cunoscut în Moldova Nouă un bătrîn, Ungureanu în vîrstă de vreo sută de ani, care prin 1856-1858 fusese călăuza haiducilor.

ÎNTRE 5 a și 6 b

Publicarea răspunsurilor la prima ediție a Concursului Magazin Istoric (nr. 6/1981) a trezit obiecția cititorului ADRIAN IACOBET, din Bacău, care ne atrage atenția că la întrebarea 6, seria a II-a, răspunsul nu poate fi b (cooperativizarea agriculturii) ci a (industrializarea țării).

Ce să răspundem! Doar că puțină atenție ar evita și frământările corespondentului și precizările noastre. Cititorul confundă întrebarea nr. 5 cu răspunsul la cea purtînd nr. 6.

Deci, în seria a II-a, răspunsurile corecte sînt 5 a și, respectiv, 6 b.

COINCIDENȚA ISTORICĂ?

Prof. lt. col. ȘTEFAN MARCOCI, din București, ne semnaleză un pasaj din jurămîntul de luptă al hîtîșilor (nr. 3/1980) — care prevedea că acei luptători ce călcau jurămîntul să primească haine de mîncare iar, în loc de arme, fusul și oglinda — și care seamănă cu cele relatate de istoricul Pompilius Trogus despre regele dac Orodes (sec. II î.e.n.): „[roștenii săi] fiindcă nu s-au luptat bine împotriva basarziilor... au fost siliți din ordinul regelui... să facă nevestelor serviciile care obișnuiau înainte să li se facă lor înșiși. Și nici nu s-a schimbat această rînduială pînă cînd nu și-au spălat, prin curaj, rușinea suferită în război”.

Coincidență faptică ori o veche confluență istorică între daci și hîtîși a dus la această rezultantă comună? — se întreabă corespondentul nostru, care și răspunde. Se pare că a doua ipoteză este mai demnă de luat în seamă.

VIZITĂ

Pe marginea însemnărilor generalului H.M. Berthelot, referitoare la bătăliile purtate de oștirile române la Mărăști, Mărășești și Oituz (nr. 7-8/1981), CORNELIA PAVEL, din Oradea (cîștigătoare a unui premiu la concursul Două milenii și cinci decenii) ne trimite foto-

grafia de mai jos, înfățișîndu-i pe cunoscutul comandant francez, în mijlocul unui grup de ofițeri români, cu ocazia unei vizite în România.

NOI PRECIZĂRI GĂLĂȚENE

EUGEN DRĂGOI, din Galați: În legătură cu nota Precizări gălățene (nr. 6/1981), referitoare la Un medic (nr. 2/1981), precizează la rîndul său: Datele furnizate le-am cules din lucrarea Cultura, știința și arta în județul Galați 1973, (redactor coordonator Nedelcu Oprea). Numele corect al medicului, cum apare scris de înșăși mîna sa în testamentul olograf (Arhivele statului, Galați, dosar 315, vol. II, fila 7) este Aristidi Kiriak Serfioti. Din testamentul menționat, precum și din alte acte, rezultă că numai publicațiile literare (60 titluri cu 226 volume) au fost înscrise în catalogul bibliotecii Liceului „Vasile Alecsandri” din Galați.

Nicolae MINEI

CERERI ȘI OFERTE

MATEI MIHĂESCU, com. Gologanu, jud. Vrancea, solicită: nr. 1, 2, 3/1967; ofertă: nr. 2, 4/1979.

S. LIPOVICI, Drumul Taberilor, nr. 26, bl. T 1, sc. VIII, ap. 98, București, solicită: nr. 4, 5, 7-9/1967; 1, 2, 4, 5, 7-9/1968; 12/1978.

MIU LONGIN, str. N. Bălcescu, nr. 50, Pantelimon-București, solicită: nr. 11/1979; ofertă: nr. 9/1968; 1/1976.

VIOLETA PAVEL, com. Hudești, jud. Botosani, solicită: nr. 1, 3-6/1967; 1, 2/1968; ofertă: nr. 2, 12/1978; 3, 6, 8/1979, 7, 8/1980.

EFTIMIE EFTIMIU, str. Matei Vasilescu, nr. 6, Drobeta-Turnu Severin, solicită: nr. 2, 4/1967; 4/1968; 3/1975; ofertă: nr. 9/1974; 10/1976; 10/1979.

GH. POPESCU, sos. Colentina, nr. 12, bl. 58, sc. B, et. IV, ap. 56, București, ofertă colecția completă.

HORATIU MIHAI NICOLESCU, str. Lupeni, nr. 2, Brașov, solicită: nr. 1/1967; 4/1971; 4/1972; 1-4, 7/1974.

MIHAI KARADJOV, str. Șaguna, nr. 67, Sîncolaul-Mare, jud. Timiș, solicită: nr. 1, 2/1967; 2/1971; 9/1978; 11/1979.

VICTOR ȘFERLIC, str. W.A. Mozart, nr. 20, București, ofertă colecția completă.

GHEORGHE PAVEL, str. Horea, nr. 43-45, ap. 30, Cluj-Napoca, solicită: nr. 1, 2/1967; ofertă: nr. 6, 9/1968; 2, 7-8, 12/1969; 1/1972; 2, 3, 11/1977; 2, 8/1978; 10/1979; 1-4/1980.

CONTENTS (Romanian History) I. ARDELEANU September 6, 1941. Platform-Program of the RCP • GH. TŢUŢI The Peace Conference in Paris • GR. GEAMĂNU Titulescu's Political Will • The II-nd Congress of the RWSDP • ST. PASCU The Romanian County of Alba • S.P. BELMONTE (Argentina), Z.R. DITTRICH and A.P. VAN GOUDOEVER (Holland) on the XV-th ICHS • P. PONI Memoirs (II) • P. ZĂGĂNESCU The 1848 Capital Firemen • In Bucharest, 50 Years Ago (III) • 1916-1917. A French Squadron on the Romanian Front • AL. IONESCU-PELICAN The Mărăşti Battle • D.C. GIURESCU Romanian — English Colloquium

SOMMAIRE (Histoire roumaine) I. ARDELEANU 6 septembre 1941. La Plateforme-programme de PCR • GH. TŢUŢI La Conférence de paix de Paris • GR. GEAMĂNU Le Testament politique de Titulescu • Le deuxième Congrès du PSDR • ST. PASCU Le Voïvodat roumain d'Alba • S.P. BELMONTE (Argentine), Z.R. DITTRICH et A.P. VAN GOUDOEVER (Pays-Bas) sur le XV-ème CISH • P. PONI Souvenirs (II) • P. ZĂGĂNESCU Les Pompiers de la capitale en 1848 • À Bucarest, il y a 50 ans (III) • 1916-1917. Une escadrille française sur le front roumain • AL. IONESCU-PELICAN La Bataille de Mărăşti • D.C. GIURESCU Colloque roumano-anglais

СОДЕРЖАНИЕ (Румынская история) И. АРДЕЛЯНУ 6 сентября 1941 г. Платформа-программа Р К П • Г. ЦУЦУИ Парижская мирная конференция • ГР. ДЖАМАНУ Политическое завещание Титулеску • Второй съезд СДПР • ШТ. ПАСКУ Румынское воеводство Алба • С.П. БЕЛМОНТЕ (Аргентина), З.Р. ДИТТРИХ и А.П. ФАН ГУДЭВЭР (Голландия) по XV-ому МКИН • П. ПОНИ Воспоминания (II) • П. ЗЭГЭНЕСКУ Пожарники столицы в 1848 г. • В Бухаресте, 50 лет тому назад (III) • 1916-1917. Французская эскадрилья на румынском фронте • А.Л. ИОНЕСКУ-ПЕЛИКАН Битва в Мэрэшти • Д.К. ДЖУРЕСКУ Румынско-английский симпозиум

INHALT (Rumänische Geschichte) I. ARDELEANU 6. September 1941. Grundlage-Programm der RKP • GH. TŢUŢI Friedenskonferenz von Paris • GR. GEAMĂNU Titulescu's politisches Testament • Der II. Kongress der SDP der R A • ST. PASCU Das rumänische Voevodat Alba • S.P. BELMONTE (Argentina), Z.R. DITTRICH und A.P. VAN GOUDOEVER (Holland) über den XV I H K • P. PONI Erinnerungen (II) • P. ZĂGĂNESCU Bukarester Feuerwehrmänner in 1848 • In Bukarest vor 50 Jahren (III) • 1916-1917. Ein französisches Geschwader an der rumänischen Front • AL. IONESCU-PELICAN Die Schlacht von Mărăşti • D.C. GIURESCU Rumänisch-englisches Colloquium

SUMARIO (Historia rumana) I. ARDELEANU El 6 de Septiembre de 1941. La plataforma-programa del PCR • GH. TŢUŢI La Conferencia de Paz de Paris • GR. GEAMĂNU El testamento político de Titulescu • El IIº Congreso del PSDR • ST. PASCU El voivodato rumano de Alba • S.P. BELMONTE (Argentina), Z.R. DITTRICH y A.P. VAN GOUDOEVER (Holanda) sobre el XVº CISH • P. PONI Recuerdos (II) • P. ZĂGĂNESCU Los bomberos de la Capital en 1848 • En Bucarest, hace 50 años (III) • 1916-1917. Una escuadrilla francesa en el frente rumano • AL. IONESCU-PELICAN La batalla de Mărăşti • D. C. GIURESCU Coloquio rumano-ingles

ABONNEMENTS : ILEXIM — Departamentul export-import presă, Bucureşti, strada
13 Decembrie, nr. 3, P.O.B. 136-137, telex : 11226

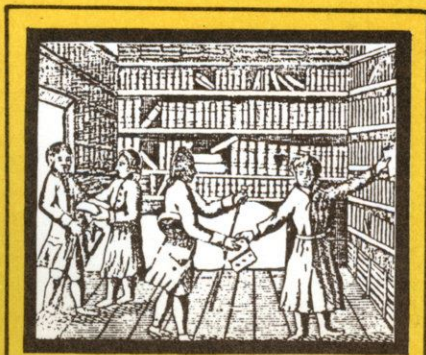
magazin istoric

Bucureşti, Intrarea Ministerului, nr. 2, parter — Sectorul 1, Oficiul poştal nr. 1, Căsuţa poştală 1-702, Cod 70 100, telefon 16 68 72.

REDACTORI: Gheorghe David, Florentina Dolghin, Ioan Dragomirescu, Ioan Lăcustă, Ioana Ursu-Năstăşel, Ana Maria Şerbănescu, Marian Ştefan
SECRETAR RESPONSABIL DE REDACŢIE: Valeriu Buduru
PREZENTAREA ARTISTICĂ: Radu Ion Popescu
TEHNOREDACTOR: Anton Tănase
CORECTURA: Georgeta Apreotesei, Constanţa Avram

Apare lunar, se găseşte de vânzare la chioşcurile de difuzare la presă. Abonamentele se fac la oficiile poştale, factorii poştali, difuzorii din întreprinderi, instituţii şi de la sate. Preţul unui număr — 5 lei, abonamentul pe 6 luni — 30 lei, pe un an — 60 lei.

Tiparul executat la Combinatul poligrafic „Casa Scintei” — Bucureşti

ms. 550
Romina

попъзъпалъа въ

Левъ дъ